

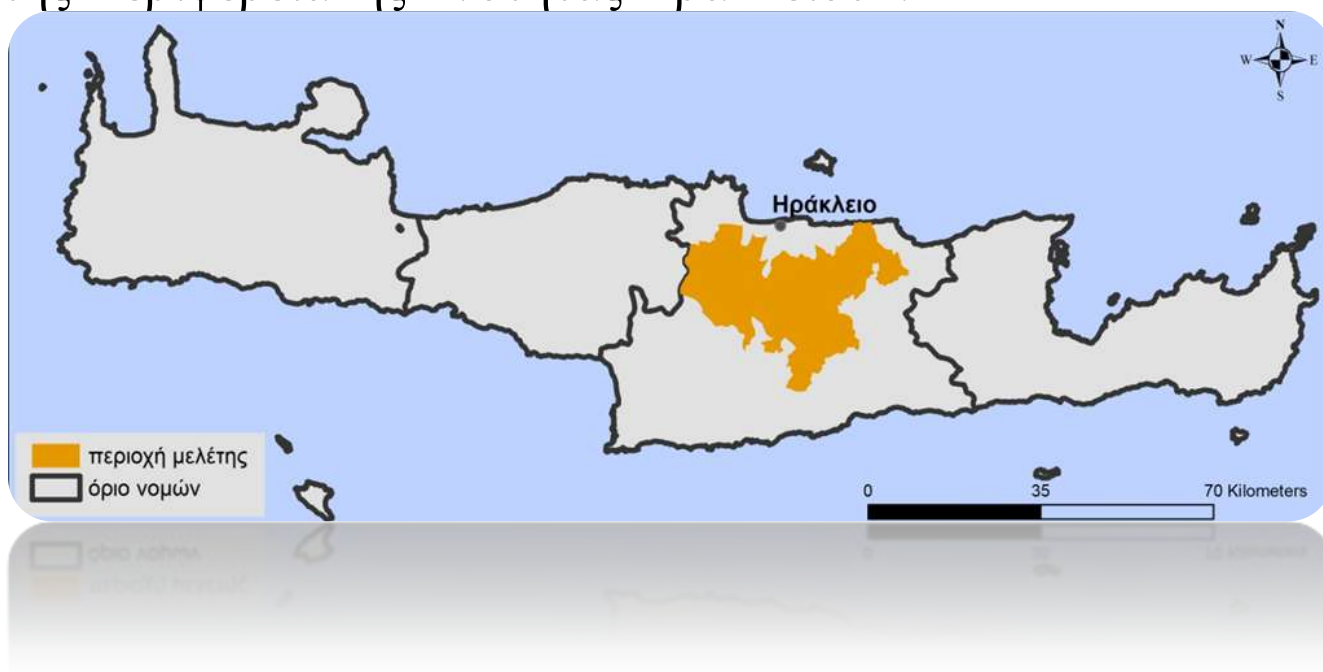
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ &

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική εργασία:

«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου».

Φοιτήτρια: Μεραμβελιωτάκη Γ. Φεβρωνία – Νίκη
Επιβλέπων Καθηγητής: Γούσιος Δημήτρης

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΙΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λπ., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΙΠΠΑ.

Ημερομηνία:

Ονοματεπώνυμο:

Υπογραφή:

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέπων καθηγητή μου κ. Γούσιο Δημήτρη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Τον ευχαριστώ για την προθυμία του, τις υποδείξεις και συμβουλές του καθώς, και τις γνώσεις που αποκόμισα κατά το μάθημα της «Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου» το οποίο και με οδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Μαρδάκη Πρόδρομο και την κα. Γάκη Δήμητρα για τις εποικοδομητικές τους επισημάνσεις και τις βοηθητικές τους συμβουλές στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, ως μέλη της τριμελούς επιτροπής.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να δώσω στον κ. Αλεξάκη Γιώργο, Αντιπεριφερειάρχη Κρήτης, και πρωτίστως στους συνεργάτες του γραφείου του Χρήστο και Δημήτρη, για τη βοήθεια στην αποκόμιση στοιχείων, αλλά και στην εμπιστοσύνη που έδειξαν ως προς το πρόσωπό μου.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου πρωτευόντως στην οικογένεια μου, στο Γιώργο, στη Ζωή και στο Δημήτρη, οι οποίοι με στηρίζουν και πιστεύουν την εξέλιξή μου ως άτομο, και δευτερευόντως στους συμφοιτητές και φίλους μου που ήταν δίπλα μου κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Δήλωση	2
Ευχαριστίες	3
Περίληψη	9
Abstract	10
Εισαγωγή	11
1. Αστικοποίηση	13
1.1 Ορισμός φαινομένου	13
1.2. Συνέπειες και κίνδυνοι της αστικοποίησης.....	14
2. Αστική διάχυση.....	15
2.1. Ορισμός φαινομένου	15
2.1.1. Επιπτώσεις	15
3. Η έννοια της «κινητικότητας»	16
4. Ύπαιθρος χώρος.....	18
4.1. Τι αλλάζει.....	18
4.1.1. Χωρικοί παράγοντες	20
4.1.2. Οικονομικοί παράγοντες.....	21
4.1.3. Κοινωνικοί παράγοντες.....	21
4.1.4. Περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	22
4.1.5. Πράσινα επαγγέλματα.....	23
4.2. Ποιοτικά τρόφιμα.....	26
4.3. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	27
4.4. Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Περιφέρειας Κρήτης.....	29
4.5. Πολιτικές για τον ύπαιθρο χώρο	34
4.5.1. Πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης	35
4.5.2. Οι πολιτικές της ΕΕ για την ανάπτυξη της υπαίθρου	36
4.5.3. Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ)/ Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ).....	37
4.5.4. Αγροτική ανάπτυξη 2014-2020	39
4.5.5. Σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ).....	42
4.5.6. Η πολιτική της Ελλάδας για την ανάπτυξη της υπαίθρου.....	44
4.5.7. Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER	44
4.6. Βιώσιμη – εδαφική Ανάπτυξη	46
4.6.1. Βιώσιμη ανάπτυξη	47
4.6.2. Εδαφική ανάπτυξη	49

4.7. Έξυπνα Χωριά	52
4.8. Αγροτική Καινοτομία	54
5. Μεθοδολογία.....	57
6. Περιαστική ζώνη Ηρακλείου	61
7. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης ΠΕ Ηρακλείου	65
7.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	65
7.1.1. Περιφέρεια Κρήτης- Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου	65
7.1.2. Δήμος Ηρακλείου.....	67
7.1.3. Δήμος Φαιστού	70
7.1.4. Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων	72
7.1.5. Δήμος Χερσονήσου	74
7.1.6. Δήμος Μινώα- Πεδιάδος.....	76
7.1.7. Δήμος Βιάννου.....	79
7.1.8. Δήμος Μαλεβιζίου	80
7.2. Οδικό Δίκτυο- Μεταφορές- Συνδέσεις	83
7.2.1. Δήμος Ηρακλείου.....	83
7.2.2. Δήμος Φαιστού	87
7.2.3. Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων	88
7.2.4. Δήμος Χερσονήσου	89
7.2.5. Δήμος Μινώα Πεδιάδος	91
7.2.6. Δήμος Βιάννου.....	92
7.2.7. Δήμος Μαλεβιζίου	94
7.2. 8. Γενική Εικόνα Οδικού Δικτύου Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου	95
7.3. Απασχόληση	98
7.3.1. Δήμος Ηρακλείου.....	98
7.3.2. Δήμος Φαιστού	103
7.3.3. Δήμος Μαλεβιζίου	104
7.4.4. Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων	107
7.4.5. Απασχόληση - Ανεργία ανά Δημοτική Ενότητα.....	108
7.5.1. Υγεία.....	116
7.5.2. Εκπαίδευση	119
8. Συμπεράσματα	125
9. Βιβλιογραφία	129

Πίνακας 1: Επιπτώσεις αστικής διάχυσης	15
Πίνακας 2: Λίστα ήδη υπαρχόντων πράσινων επαγγελμάτων και μορφωτικό επίπεδο	24
Πίνακας 3: Πολιτικές υπαίθρου	39
Πίνακας 4: Πληθυσμιακό δυναμικό Περιφέρειας Κρήτης	65
Πίνακας 5: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες.....	66
Πίνακας 6: Κατανομή Πληθυσμού κατά ηλικία στους Δήμους της Π.Ε. Ηρακλείου (2011).....	67
Πίνακας 7: Πληθυσμιακό Δυναμικό Δήμου Ηρακλείου.....	67
Πίνακας 8: Ποσοστιαία μεταβολή πληθυσμού Δήμος Ηρακλείου	70
Πίνακας 9: Πληθυσμιακό Δυναμικό Δήμου Φαιστού	71
Πίνακας 10: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες.....	71
Πίνακας 11: Πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμου Αρχανών – Αστερουσίων	72
Πίνακας 12: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία	73
Πίνακας 13: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες.....	74
Πίνακας 14: Πληθυσμιακή μεταβολή	74
Πίνακας 15: Κατανομή κατά ηλικία	75
Πίνακας 16: Πληθυσμιακή κατανομή.....	76
Πίνακας 17: Πληθυσμιακή εξέλιξη.....	77
Πίνακας 18: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία στο Δήμο Μινώα Πεδιάδος	78
Πίνακας 19: Πληθυσμιακή κατανομή.....	79
Πίνακας 20: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες.....	79
Πίνακας 21: Πληθυσμιακή κατανομή.....	80
Πίνακας 22: Πληθυσμιακή μεταβολή	80
Πίνακας 23: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία	81
Πίνακας 24: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες.....	82
Πίνακας 25: Οδικές μετακινήσεις εγγύτητας με Δήμο	90
Πίνακας 26: Οδικές μετακινήσεις εγγύτητας με Δήμο	91
Πίνακας 27: Έργα βελτίωσης οδικού δικτύου Π.Ε. Ηρακλείου	96
Πίνακας 28: Επιχειρηματική δραστηριότητα Δήμου Ηρακλείου	99
Πίνακας 29: Ποσοστό Απασχολουμένων 2001	100
Πίνακας 30: Ποσοστό Απασχολουμένων 2011	100
Πίνακας 31: Τομείς Απασχόλησης Δήμος Ηρακλείου	103
Πίνακας 32: Απασχόληση Δήμος Φαιστού.....	103
Πίνακας 33: Παραγωγικοί τομείς Δήμος Φαιστού	104
Πίνακας 34: Κατάσταση Ασχολίας Δήμος Φαιστού	104
Πίνακας 35: Απασχόληση Δήμου Μαλεβιζίου	104
Πίνακας 36: Τομείς Απασχόλησης Δήμος Μαλεβιζίου	106
Πίνακας 37: Πληθυσμιακή εξέλιξη εργαζομένων Δήμος Αρχανών – Αστερουσίων	107
Πίνακας 38: Τομείς Απασχόλησης Δήμος Αρχανών – Αστερουσίων.....	108
Πίνακας 39: Συνολική απασχόληση στην Π.Ε. Ηρακλείου ανά Δημοτική Ενότητα.....	109
Πίνακας 40: Συνολική απασχόληση σε παραγωγικούς τομείς Π.Ε. Ηρακλείου Δημοτική Ενότητα	110
Πίνακας 41: Συνολική ανεργία στην Π.Ε. Ηρακλείου ανά Δημοτική Ενότητα.....	111
Πίνακας 42: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Π.Ε. Ηρακλείου – ανά Δημοτική Ενότητα.....	112

«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου»

Σχήμα 1: Χάρτης με τον αριθμό Αναπτυξιακών Αγροτικών Προγραμμάτων ανά Χώρα.....σελ. 41	σελ. 41
Σχήμα 2: Χρηματοδοτήσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης.....σελ.41	σελ. 41
Σχήμα 3: Χαρτογραφική απεικόνιση των 4 ζωνών χρόνο- απόστασης 20 λεπτών.....σελ. 59	σελ. 59
Σχήμα 4: Χαρτογραφική απεικόνιση περιοχής μελέτης (I).....σελ. 61	σελ. 61
Σχήμα 5: Χαρτογραφική απεικόνιση περιοχής μελέτης (II).....σελ. 61	σελ. 61
Σχήμα 6: Χαρτογραφική απεικόνιση πληθυσμιακής μεταβολής Δήμου Ηρακλείου.....σελ. 67	σελ. 67
Σχήμα 7: Δημογραφικά Χαρακτηριστικά του Δήμου Μινώα Πεδιάδος, 2001.....σελ. 78	σελ. 78
Σχήμα 8: Δημογραφικά Χαρακτηριστικά του Δήμου Μινώα Πεδιάδος, 2011.....σελ. 78	σελ. 78
Σχήμα 9: Χαρτογραφική απεικόνιση αρμοδιοτήτων συντήρησης οδικού δικτύου Περιφέρειας Κρήτης με εστίαση στην Π.Ε. Ηρακλείου.....σελ. 97	σελ. 97
Σχήμα 10: Περιοχή απασχόλησης απασχολουμένων Δήμου Ηρακλείου.....σελ. 102	σελ. 102
Σχήμα 11: Χαρτογραφική απεικόνιση απασχολουμένων ανά παραγωγικό τομέα Π.Ε. Ηρακλείου- με εστίαση στην Περιοχή Μελέτης.....σελ. 113	σελ. 113
Σχήμα 12: Χαρτογραφική απεικόνιση ποσοστιαίας μεταβολής ανεργίας 2001- 2011 στην Π.Ε. Ηρακλείου- με εστίαση στην Περιοχή Μελέτης.....σελ. 114	σελ. 114
Σχήμα 13: Υποδομές υγείας στην Π.Ε. Ηρακλείου- με εστίαση στην Περιοχή Μελέτης.....σελ. 118	σελ. 118
Σχήμα 14: Υποδομές εκπαίδευσης στην Π.Ε. Ηρακλείου- με εστίαση στην Περιοχή Μελέτης.....σελ. 123	σελ. 123

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τις νέες δυνατότητες και προοπτικές που διανοίγονται για τη μετεγκατάσταση ή/ και παραμονή πληθυσμιακού δυναμικού στην ύπαιθρο χώρα και τους παράγοντες οι οποίοι μπορούν να κάνουν ευκολότερη αυτή τη μετάβαση. Η ύπαιθρος χώρα έχει αποκτήσει, πλέον, πολυδιάστατο χαρακτήρα και τείνει να αποτελέσει ένα ενεργό παράγοντα στην καλύτερη οργάνωση, διαχείριση και ανάπτυξη των περιφερειακών ενοτήτων. Η προετοιμασία της σταδιακής υποδοχής πληθυσμού σε αυτές τις μέχρι χθες, περιθωριοποιημένες περιοχές της αστικής ενδοχώρας συνιστά πλέον, βασικό στόχο στις τοπικές και περιφερειακές χωροταξικές και αναπτυξιακές στρατηγικές.

Αρχικά, γίνεται αναφορά στην αστικοποίηση και στην αστική διάχυση, φαινόμενα τα οποία δυσχεραίνουν τα αστικά κέντρα και την ποιότητα ζωής των κατοίκων τους αποτελώντας ταυτόχρονα έναν από τους βασικούς παράγοντες αντιστροφής της εξόδου του πληθυσμού προς την αγροτική ενδοχώρα. Έπειτα, επισημαίνεται η διαφορετικότητα της υπαίθρου, εν έτη 2020, και τα κίνητρα που η ίδια προσφέρει ως προς την διευκόλυνση της μετοίκησης σε αυτήν (φθηνή γη, παραγωγή, πολυδραστηριότητα, πράσινα επαγγέλματα, ποιοτικά τρόφιμα, καλύτερη ποιότητα ζωής).

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι πολιτικές και τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης που εφαρμόζονται διεθνώς και εθνικώς, αλλά και η σημαντικότητα της «από κάτω προς τα πάνω προσέγγισης» για την αποτελεσματικότερης ανάπτυξης της υπαίθρου.

Τέλος, η παρούσα διπλωματική εργασία επιλέγει ως πεδίο διάγνωσης την ευρύτερη περιαστική ζώνη της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου σε μια ζώνη χρονοαπόστασης 20-40 λεπτών από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου. Η έρευνα πραγματεύεται την ύπαρξη κοινοτήτων που πληρούν τις προδιαγραφές και μπορούν να εξασφαλίσουν τα τρία βασικά κριτήρια που απαιτεί η λήψη απόφασης για εγκατάσταση σε οικισμούς της υπαίθρου που είναι: η κατοικία, η απασχόληση και οι εξυπηρετήσεις.

Λέξεις κλειδιά: ύπαιθρος, πολυλειτουργικότητα, πολιτικές, μετεγκατάσταση, χρονοαπόσταση

Abstract

This thesis refers to the prospective new opportunities in terms of the population relocation and / or resettlement in the countryside and the factors which can facilitate this transition. The countryside has now become multidimensional and tends to be an active player in the better organization, management and development of regional units. The preparation of the gradual reception of the population in the so far marginalized areas of urban mainland is now a key target in local and regional spatial and developmental strategies.

Initially, urbanization and urban sprawl are mentioned, phenomena which hamper urban centers as well as the quality of life of their residents, while simultaneously being one of the key factors in reversing the outflow of population to the rural mainland. Secondly, the differentiation of the countryside, in 2020 AD, is highlighted as well as the incentives it offers in order to facilitate people's relocation to it (cheap land, production, multi-activity, green jobs, quality food, better quality of life).

Next, internationally and nationally implemented rural development policies and programs are presented followed by the importance of the "bottom-up approach" for the most effective rural upgrowth.

Finally, the present thesis chooses, as a diagnostic field, to focus on the wider suburban zone of the Regional Unit of Heraklion, in a time zone of 20-40 minutes distance from the urban center of Heraklion. This research looks at the existence of communities which meet the requirements and can ensure the fulfilment of the three key-criteria required to reach the decision of settling in a rural settlement: housing, employment and services.

Keywords: countryside, multi-functionality, policies, relocation, time zone

Εισαγωγή

Η αποαστικοποίηση, η οικονομική κρίση και ο κορεσμός των αστικών πόλεων στις αναπτυγμένες χώρες, έχει ωθήσει μέρος του πληθυσμιακού δυναμικού των πόλεων να μεταναστεύσει στην ύπαιθρο. Στην Ελλάδα, το φαινόμενο είναι ποιο πρόσφατο. Εμφανίστηκε πριν το 2000 στα ευρύτερες περιαστικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια στις υπόλοιπες μεγάλες πόλεις. Μετά το 2000 το ίδιο φαινόμενο από τη μια διέυρνε την περιαστική ζώνη εγκατάστασης και παράλληλα, ιδιαίτερα με την έναρξη της δημοσιονομικής κρίσης που γνώρισε η Ελλάδα επεκτάθηκε και στα ενδότερα της υπαίθρου. Το ζήτημα που τίθεται ως προς αυτό το νέο φαινόμενο και την πρόσφατη τάση επέκτασής του είναι αν οι αιτίες που το προκαλούν συνδέονται μόνο με την υποβάθμιση των συνθηκών απασχόλησης και διαβίωσης της πόλης ή συνδυάζονται και με την βελτίωση των αντίστοιχων συνθηκών στην ύπαιθρο. Η εργασία που ακολουθεί έθεσε ως στόχο να μελετήσει αυτό το ζήτημα επιλέγοντας ως πεδίο διερεύνησης την ευρύτερη περιοχή της περιφερειακής ενότητας Ηρακλείου. Η μελέτη εστιάζει στον εντοπισμό των καθοριστικών κριτηρίων και παραγόντων ως προς την ελκυστικότητα των οικισμών και κοινοτήτων της υπαίθρου (χρονο-απόσταση από την πόλη, υπηρεσίες κτλ) και κατ' επέκταση της επιλογής της μετεγκατάστασης.

Ο όρος της υπαίθρου χώρας έχει σταματήσει να συγχέεται με αυτόν της γεωργικής – αγροτικής ανάπτυξης. Ο χαρακτήρας της υπαίθρου δεν είναι πλέον μονοδιάστατος, αντιθέτως χαρακτηρίζεται ως πολυλειτουργικός και οι κάτοικοί της έχουν ποικίλες ευκαιρίες εργασίας, προοπτικές εξέλιξης αλλά και καλύτερη ποιότητα ζωής (Γούσιος Δ κα, 2016). Οι αλλαγές αυτές και αναγνωρίζονται και υποστηρίζονται πλέον ξεκάθαρα από τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές. Η τοπική κλίμακα αποκτά ιδιαίτερη θέση στο σχεδιασμό για την ανάπτυξη. Στο σχεδιασμό των προγραμματιζόμενων ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών εντάσσονται νέες αρχές όπως αυτή της συμμετοχικής διαδικασίας και της εδαφικής αλληλεγγύης, οι οποίες εφαρμόζονται μέσω των ολοκληρωμένων σχεδίων εδαφικής ανάπτυξης. Σε αυτό το νέο χωρικό πλαίσιο, η διοικητική μεταρρύθμιση ενισχύει τις δυνατότητες των εδαφικών περιοχών της υπαίθρου να σχεδιάσουν τη βιώσιμη ανάπτυξή τους αλλά και τη θέση τους ως συνομιλητές του κράτους και των διαφόρων υπηρεσιών οι οποίες εμπλέκονται στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή αναπτυξιακών δράσεων. Η σύνδεση της πολυλειτουργικότητας που χαρακτηρίζει πλέον τον ύπαιθρο χώρο, των δυνατοτήτων που αυτός εμφανίζει για μια πολυτομεακή ανάπτυξη αλλά και της τάσης μέρους του πληθυσμού

για επιστροφή, καθιστούν αναγκαία για τον χωροταξικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό στην κλίμακα της περιφερειακής ενότητας, την αξιολόγηση της ελκυστικότητας των οικισμών της υπαίθρου. Μια τέτοια προσέγγιση των περιοχών της υπαίθρου δεν μπορεί παρά να εντάσσεται σε μια διαδικασία σύγκρισης με τη γενικότερη κοινωνικό – οικονομική εξέλιξη της περιφερειακής ενότητας αλλά και ως προς τη σχέση του με την γειτονικά αστικά κέντρα. Βάση γι' αυτή την σύγκριση αποτελούν οι τρεις βασικοί πυλώνες οι οποίοι προσδιορίζουν άμεσα την επιλογή της παραμονής ή/και της εγκατάστασης οικογενειών σε οικισμούς της υπαίθρου: κατοικία, απασχόληση και εξυπηρητήσεις. Λαμβάνοντας υπόψη την συμβολή του υπό εξέλιξη φαινομένου της εγκατάστασης νέου πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές της υπαίθρου στο νέο υπό διαμόρφωση χωρικό πλαίσιο, η παρούσα εργασία, θα εστιάσει στον προσδιορισμό αυτής της χωρικής δυναμικής ως διαδικασία ενσωμάτωσης περιοχών της υπαίθρου στον ευρύτερο χώρο της πόλης. Ταυτόχρονα, θέτει το ερώτημα σε ποιο βαθμό και με ποιες πολιτικές αυτό το φαινόμενο και οι δυναμικές που αναπτύσσει μπορούν να συμβάλλουν στη συνοχή των Καλλικρατικών Δήμων της υπαίθρου ή να την εξασθενίσουν.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η εργασία θέτει ως στόχο την διερεύνηση του φαινομένου μετακίνησης και εγκατάστασης πληθυσμού εκτός των ορίων πόλεως. Έχει επιλέξει ως πεδίο έρευνας την ευρύτερη περιαστική ζώνη της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου για την ευκολότερη ανίχνευση του φαινομένου. Τα όρια της ζώνης αυτής καθορίζονται επομένως, από λειτουργικές χρονοαποστάσεις σε μια ακτίνα από 20 έως 40 λεπτά μεταξύ των οικισμών της ευρύτερης περιαστικής περιοχής του αστικού κέντρου του Ηρακλείου και της ενδοχώρας της υπαίθρου. Η εργασία εστιάζει στους οικισμούς που πληρούν τα κριτήρια μελλοντικής ανάπτυξης τους και λόγω δυναμικής αλλά και λειτουργικής χρονοαπόστασης ώστε να αποτελέσουν τόπο επιλογής προς εγκατάσταση.

1. Αστικοποίηση

1.1 Ορισμός φαινομένου

Η αστικοποίηση δεν ορίζεται απλά ως η μετακίνηση του πληθυσμού από αγροτικές σε αστικές περιοχές, αλλά είναι μια έννοια πολύ πιο πολύπλοκη. Αστικοποίηση είναι η διαδικασία της αστικής επέκτασης η οποία μεταβάλλει τη σχέση μεταξύ της αναλογίας του πληθυσμού που ζει στην ύπαιθρο και αυτού που ζει στην πόλη (Αναγνώστου, 2010).

Η ένταση και η δυναμικότητα καθώς και οι παράγοντες του φαινομένου της αστικής επέκτασης βασίζονται σε (Βαρούχου, 2011):

- Στο αστικό φυσικό περιβάλλον: κλίμα, ασυνέχειες φυσικού ιστού από φυσικά εμπόδια, ύπαρξη πόσιμου νερού στον υδροφόρο ορίζοντα του αστικού υπεδάφους,
- Δημογραφικά χαρακτηριστικά αστικού πληθυσμού: μετακίνηση αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, θέση πόλης στην ιεραρχία των πόλεων της χώρας,
- Αστική οικονομία: αστική ανάπτυξη, ανισότητες εισοδημάτων, παγκοσμιοποίηση, ξένες επενδύσεις, δυνατότητες εργασίας, αγορά ακινήτων,
- Αστικό σύστημα μεταφορών: νέες τεχνολογίες συστημάτων μεταφοράς, ιδιωτική χρήση επιβατικού οχήματος, κόστος μεταφοράς σε εξάρτηση με το εισόδημα των νοικοκυριών, κατασκευή και συντήρηση δρόμων, μέσα μαζικής μεταφοράς,
- Καταναλωτικές συνήθειες: ελεύθεροι χώροι, ξεχωριστή κατοικία, εκδήλωση προτιμήσεων για την αστική ζωή (γεινίαση, αστικές υποδομές, εγγύτητα στο χώρο εργασίας),
- Διακυβέρνηση: αριθμός οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης εντός πολεοδομικού συγκροτήματος, παρουσία οργανισμού ρυθμιστικού σχεδίου μητροπολιτικής περιοχής, μηχανισμοί ελέγχου της αστικής ανάπτυξης και επέκτασης.

Η αστικοποίηση είναι ένα φαινόμενο ισχυρά μεταβαλλόμενο ανά τα χρόνια. Σημειώνεται ότι στην αρχή του 20ου αιώνα το 10% του παγκόσμιου πληθυσμού ζούσε σε πόλεις, το 2000 το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 50%, ενώ υπολογίζεται ότι μέχρι το 2020 το 80% του παγκόσμιου πληθυσμού θα διαμένει σε αστικά κέντρα (Βερίγος, 2014).

Το κοινωνικό φαινόμενο της αστικοποίησης έχει υποστηρικτές αλλά και πολέμιους, αφού επιφέρει θετικές και αρνητικές συνέπειες που επηρεάζουν και τους τρεις πυλώνες ανάπτυξης, δηλαδή τον κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό.

1.2. Συνέπειες και κίνδυνοι της αστικοποίησης

Ενώ η αστικοποίηση διέπεται από πολλά θετικά χαρακτηριστικά, που σε ωθούν στα αστικά κέντρα, όπως η αύξηση παραγωγής στο δευτερογενή - τριτογενή τομέα, η διευκόλυνση της λειτουργίας της οικονομίας, η βελτίωση παρεχόμενων υπηρεσιών και του επιπέδου του εισοδήματος, η επιτάχυνση πληροφοριών, οι τεχνολογικές προόδους και η ενθάρρυνση πρωτότυπης σκέψης, παράλληλα, οι κίνδυνοι και οι συνέπειες του φαινομένου υπερέρχονται αυτών.

Οι κυριότερες επιπτώσεις της αστικοποίησης έχουν να κάνουν, φυσικά, με τα περιβαλλοντικά προβλήματα που εμφανίζονται λόγω του τεχνητού και δομημένου περιβάλλοντος των πόλεων. Συνήθως, η επαφή με το φυσικό περιβάλλον φαντάζει σενάριο επιστημονικής φαντασίας, λόγω του υψηλού ποσοστού της δόμησης και κάλυψης στα κέντρα των πόλεων. Η ρύπανση και η διαβίωση σε ένα τεχνητό περιβάλλον οδηγούν στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, στην ασφυκτική έλλειψη ζωτικού χώρου και βάζουν σε κίνδυνο την υγεία των κατοίκων των πόλεων. Επιπρόσθετα, στα αστικά κέντρα υποβαθμίζεται ο κοινωνικός χαρακτήρας, διότι εμφανίζεται δυσκολία στη δημιουργία κοινωνικών ή προσωπικών σχέσεων, παρατηρείται η κοινωνική απομόνωση και ο ξενισμός του πληθυσμού αλλά και η αύξηση της εγκληματικότητας (Βουτυράκης, 2007). Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα που παρατηρείται στις πόλεις είναι το πολύ υψηλό κόστος ζωής. Η διαβίωση σε μεγάλα αστικά κέντρα είναι δαπανηρή διότι απαιτεί μεγάλα έργα και υποδομές. Οι ανάγκες που παρέρχονται για τη διαβίωση στις πόλεις είναι αρκετές και περιλαμβάνουν την κατασκευή μεγάλων έργων όπως, η κατασκευή και η λειτουργία συγκοινωνιακών δικτύων, δικτύων ύδρευσης, αποχέτευσης, ενέργειας, συστημάτων απομάκρυνσης απορριμμάτων κ.λπ., τα οποία αυξάνουν τη φορολογία και στερούν ποσοστό του εισοδήματος των κατοίκων. Ενάντια στο επιχείρημα της αύξησης του επιπέδου του εισοδήματος κατά τη διάρκεια εργασίας σε πόλεις, η εμπειρία δείχνει ότι η αστικοποίηση συνδέεται με την αύξηση του επιπέδου της φτώχειας (Χατζηπέτρου, 2016). Τέλος, κάποια εξίσου αρνητικά αποτελέσματα της αστικοποίησης που αφορούν τον αγροτικό χώρο είναι η μείωση του αγροτικού πληθυσμού και ο περιορισμός των αγροτικών επαγγελμάτων και η αντικατάσταση αυτών με βιομηχανικά επαγγέλματα και υπηρεσίες. Επιπτώσεις που συμβάλλουν στην «αποαστικοποίηση» η οποία ως φαινόμενο σύμφωνα με τον Woods (2011) αφορά τις πληθυσμιακές μετακινήσεις από αστικές περιοχές στην ύπαιθρο, περιλαμβάνοντας τόσο την αποκέντρωση όσο και την αποσυγκέντρωση. Φαινόμενο το οποίο εξηγείται μέσα από την εξέλιξη των κοινωνικών, οικονομικών και τεχνολογικών μεταβολών οι οποίες

καθιστούν τις περιοχές πιο ελκυστικές και τους ανθρώπους πιο κινητικούς από παλιότερα. (Woods M., 2011))

2. Αστική διάχυση

2.1. Ορισμός φαινομένου

Η αστική διάχυση (urban sprawl) είναι ένα φαινόμενο που κυριαρχεί στις μητροπολιτικές περιοχές και συμβαίνει λόγω των συνθηκών παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, σε συνδυασμό με την τριτογενοποίηση και τις τάσεις συγκέντρωσης στα μητροπολιτικά κέντρα λόγω της έντασης στον τομέα των υπηρεσιών (Κουρσάρη, 2008). Οι δείκτες μέτρησης της αστικής διάχυσης θα μπορούσαν να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες με βάση τα χαρακτηριστικά (δομικά, λειτουργικά) που προσπαθούν να μετρήσουν: καλύψεις- χρήσεις γης, γεωμετρία, πυκνότητα και προσβασιμότητα- απόσταση (Ντριάνκος Ι., Ποζουκίδου Γ., 2018). Όπως είναι λογικό, οι δείκτες αυτοί είναι ενδεικτικοί καθώς η αστική διάχυση είναι ένα φαινόμενο που παίρνει διαφορετική μορφή και έχει διαφορετικές εκφάνσεις και τρόπους αντιμετώπισης ανάλογα την περιοχή στην οποία συμβαίνει.

2.1.1. Επιπτώσεις

Η αστική διάχυση προκαλεί προβλήματα τα οποία έχουν περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Πιο αναλυτικά,

Πίνακας 1: Επιπτώσεις αστικής διάχυσης

Περιβαλλοντικές επιπτώσεις	Κοινωνικές επιπτώσεις	Οικονομικές επιπτώσεις
Φυσικοί πόροι και ενέργεια, νερό (αλλαγή χρήσης εδάφους, υπερεκμετάλλευση υδάτινων πόρων)	Διαφορές μεταξύ πυρήνα πόλης και προαστίων	Μεγάλη φορολογία για δόμηση εκτός αστικού ιστού (ευνοεί εύπορους πολίτες)
Ενέργεια (μεγαλύτερες αποστάσεις → χρήση αυτοκινήτου, ρυπογόνα αέρια)	Κοινωνική διάκριση	Ασύμφορη κατασκευή μέσων μαζικής μεταφοράς

Προστατευόμενες περιοχές (άναρχη εξάπλωση, εύκολη προσβασιμότητα → απειλή σπάνιων ειδών, βιωσιμότητα προστατευόμενων περιοχών)	Περιορισμός ευκαιριών για εργασία, κοινωνική εξέλιξη	Σπατάλη μεγάλου ποσοστού του εισοδήματος για μετακινήσεις (μεγαλύτερες αποστάσεις)
Γεωργική γη (εξάπλωση αστικών κέντρων που συνορεύουν με γεωργικές εκτάσεις)	Πόλωση	Επιχειρήσεις, βιομηχανίες → μεγάλο κόστος μεταφορών, ενέργειας
Ποιότητα ζωής και υγεία (αναπνευστικά προβλήματα, ηχορύπανση, αποξένωση, ακραία καιρικά φαινόμενα)	Εγκαταλελειμμένα βιομηχανικά κελύφη στα κέντρα των πόλεων	

Πηγή: Καρούλα 2013, ίδια επεξεργασία

3. Η έννοια της «κινητικότητας»

Εξαιτίας των μειονεκτημάτων της αστικοποίησης και το κατά πόσο αυτά επηρεάζουν τους κατοίκους των πόλεων αλλά και χωρικές ενότητες όπως αυτή του αγροτικού χώρου και της υπαίθρου, εμφανίζεται η έννοια της κινητικότητας. Η κινητικότητα προκύπτει λόγω της ανάγκης των κατοίκων των πόλεων να εγκαταλείψουν τη διαβίωση στην πόλη αλλά να μην αφήσουν την εργασία τους. Η κινητικότητα του πληθυσμού, η εποχικότητα των μετακινήσεων και οι δικτυώσεις των πληθυσμών της υπαίθρου συμβάλλουν στον προσδιορισμό των δυναμικών προσαρμογής των περιοχών της ελληνικής υπαίθρου. Δυναμικές που είτε εκφράζονται τοπικά (ανάπτυξη πολυδραστηριότητας από τις αγροτικές οικογένειες με βάση την αλληλεγγύη) είτε διατοπικά (σχέσεις αποδήμων με τις περιοχές καταγωγής του) (Γούσιος κα, 2016). Με την έννοια της «κινητικότητας» μπορεί ο εκάστοτε πολίτης να μένει στην ύπαιθρο χώρο σε σχετικά μικρή χιλιομετρική απόσταση από το αστικό κέντρο της πόλης, και να μετακινείται καθημερινά για να πηγαίνει στο χώρο εργασίας του. Η

δυνατότητα αυτή μπορεί να δοθεί μέσω της άμεσης σύνδεσης πόλης - υπαίθρου με τη βοήθεια των μέσων μαζικής μεταφοράς και των τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνίας. Κατά αυτόν τον τρόπο, αποκτάται μια «εταιρική σχέση» μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου καθώς τα δύο αυτά χωρικά σύνολα δεν είναι ανταγωνιστικά μεταξύ τους, αντιθέτως συμπληρώνουν το ένα το άλλο. Οι ροές ανθρώπων, αγαθών, κεφαλαίων, πληροφοριών ακόμα και αποβλήτων μεταξύ τους αλλά και οι συνδέσεις μεταξύ οικονομικών τομέων αναδεικνύουν αυτήν την εταιρική σχέση (Βερίγος, 2014). Επίσης, μέσω του μετασχηματισμού των αστικών συστημάτων, των πόλεων και της υπαίθρου διαπιστώνεται η διασύνδεση των πόλεων με περιοχές της υπαίθρου αναγνωρίζοντας τη δυναμικότητα των αγροτικών δραστηριοτήτων, λόγω της διάχυσης κυρίως των τομέων των υπηρεσιών, του τουρισμού και της μεταποίησης.

Οι αγροτικές περιοχές έχουν σταματήσει εδώ και αρκετό καιρό να θεωρούνται περιοχές με κύρια δραστηριότητα τη γεωργική, αλλά χαρακτηρίζονται ως «ζώνες πολλαπλών δραστηριοτήτων» στον ύπαιθρο χώρο (Γούσιος Δ κα., 2016), με αποτέλεσμα την αύξηση των δυνατοτήτων των κατοίκων που διαμένουν σε αυτές αλλά και τον περιορισμό της διχοτομίας ύπαιθρος - πόλη. Λόγω της πολυπλοκότητας που υπάρχει μεταξύ της σχέσης πόλης - υπαίθρου κρίνεται αρκετά σημαντική η ρύθμιση του χώρου μέσω της συνεκτίμησης των ακόλουθων παραμέτρων (Θεοδώρα Γ., Λουκάκης Π., 2011):

1. Τα χωρικά σύνολα των πόλεων και της υπαίθρου έχουν διαφορετικές ανάγκες, δυνατότητες και ιδιαιτερότητες και θα πρέπει κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού τους να αξιοποιούνται ξεχωριστά και να μην συγχέονται οι δυναμικές τους,
2. Λόγω του ότι η ανάπτυξη της υπαίθρου και των αγροτικών περιοχών αλλάζει σε σχέση με τις πυκνοκατοικημένες και αραιοκατοικημένες περιοχές είναι αναγκαίο να βρεθεί μια ισορροπία μεταξύ της αστικής ανάπτυξης αλλά και της ανάπτυξης και προστασίας της υπαίθρου,
3. Διευθέτηση ανισοτήτων σε επίπεδο ανάπτυξης, όχι μόνο μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών ή μεταξύ διαφορετικών αγροτικών περιοχών, αλλά και μέσα σε αγροτικές περιοχές,
4. Ενωτικός ρόλος φυσικών και πολιτιστικών πόρων στην ανάπτυξη ισόρροπων σχέσεων αλληλεξάρτησης αστικών και αγροτικών περιοχών.

4. Ύπαιθρος χώρος

4.1. Τι αλλάζει

Τα τελευταία χρόνια έπειτα από την οικονομική κρίση που επήλθε στη χώρας μας, εμφανίζονται ασθενείς αλλά ορατές κινήσεις μετακίνησης και εγκατάστασης πληθυσμιακού δυναμικού που διέμενε σε αστικά κέντρα στην ύπαιθρο χώρα. Η έννοια της υπαίθρου έχει επαναπροσδιοριστεί και έχει σταματήσει να καθορίζεται μονοδιάστατα ως αγροτικός και μόνο χώρος. Σύμφωνα με τον Woods (2011) με τον όρο ύπαιθρο υπονοείται μια διεσταλμένη απόδοση του αγροτικού χώρου και των λειτουργιών του (από-αγροτοποίηση και πολυλειτουργικότητα) νοουμένου ως εξω-αστικού γεωγραφικά χώρου. Ο όρος counterurbanisation χρησιμοποιείται όλο και συχνότερα και η ύπαιθρος αναπτύσσεται σημαντικά και πολυδιάστατα καθώς αποκτά τη δυνατότητα να προσφέρει πολλά: ποιοτικά τρόφιμα, εναλλακτικό τουρισμό, ποιότητα ζωής κ.λπ. Όλο και περισσότερες άλλες δραστηριότητες εμφανίζονται εγκατεστημένες στο εσωτερικό του συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του μη αγροτικού ύπαιθρου χώρου (Γούσιος Δ κα, 2016) και στην διαφοροποίησή του από περιοχή σε περιοχή. Μέσα στην όλη εξέλιξη της υπαίθρου σημαντικό ρόλο παίζουν οι νέες τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται-σε αυτή και προσφέρουν ευκαιρίες και κίνητρα στον άνθρωπο για να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης, απασχόλησης και εξυπηρέτησης και να εγκατασταθεί σε οικισμούς της υπαίθρου. Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν, οι νέες πολιτικές για το περιβάλλον και την ύπαιθρο βοηθούν στην ανάπτυξη του αγροτικού χώρου και επισημαίνουν τη σημαντικότητά της μη εγκατάλειψής του. Ακόμη και η άλλοτε υποτιμημένη (κοινωνικο- πολιτισμικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά) γεωργία

(επαν)ανακαλύπτεται υπό το πρίσμα της ανθεκτικότητας για τους πολλαπλούς ευεργετικούς της ρόλους (Ανθοπούλου Θ., Πέτρου Μ., 2015).

Οι αγροτικές περιοχές αναδεικνύονται ως «τόποι ανθεκτικότητας, αλληλεγγύης και κοινωνικής καινοτομίας» σε αντίθεση με την πόλη, στην οποία κυριαρχούν τα φαινόμενα της ανεργίας, της εγκληματικότητας και της κοινωνικής αποξένωσης. Η «αγροτική ανθεκτικότητα» αναφέρεται στην ικανότητα μιας αγροτικής περιοχής να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες εξωτερικές συνθήκες, κατά τρόπο ώστε να διατηρείται ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο, αντιμετωπίζοντας παράλληλα τις εγγενείς οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές ευπάθειες (Ανθοπούλου Θ., Πέτρου Μ., 2015).

Σ' αυτό το πλαίσιο εξελίξεων για το λεγόμενο «εξωαστικό» υπαίθρο χώρο, το «φαινόμενο αποαστικοποίησης» γίνεται εντονότερο και η τάση αστυφιλίας δείχνει να φθίνει. Η επιστροφή ορισμένου ποσοστού πληθυσμιακού δυναμικού έχει επιφέρει διαφοροποιήσεις στην υπαίθρο καθώς φαίνεται ότι οι κάτοικοί της δε δραστηριοποιούνται αποκλειστικά με τη γεωργία αλλά, επενδύουν σε νέες δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός και οι διάφορες εκφάνσεις του, μικρές μεταποιητικές βιοτεχνίες τροφίμων, ενεργειακά πάρκα (αιολικά και φωτοβολταϊκά) (Πέτρου Μ., 2018). Η πολυδραστηριότητα αρχίζει να επεκτείνεται και να αποτελεί πλέον ελκυστικό στοιχείο για την απασχόληση και την εγκατάσταση νέου πληθυσμού.

Η «αστική έξοδος» έχει δώσει ήδη το σήμα για την απαρχή χωροθετήσεων νέων λειτουργιών και δραστηριοτήτων στον εξωαστικό χώρο των πόλεων καθώς αποτελεί και αυτός μια σημαντική χωρική ζώνη για ανάπτυξη, η οποία θα πρέπει να μελετάται και να παρακολουθείται. Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίζεται ως περιαστικοποίηση και είναι αξιόλογης σημασίας καθώς η περιαστική ζώνη των αστικών κέντρων αποδέχεται έντονες χωρικές και οικονομικές διαφοροποιήσεις. Επίσης, αποτελεί τον προάγγελο για περαιτέρω επεκτάσεις προς τα ενδότερα του υπαίθρου χώρου. Για την ενίσχυση και τη ρύθμιση αυτής της χωρικής δυναμικής, η επένδυση σε υποδομές όπως οι μεταφορικές υποδομές παίζει σπουδαίο ρόλο λόγω αναγκαιότητας της μείωσης των χρονοαποστάσεων. Η προσβασιμότητα φαίνεται να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη χωροθέτηση δραστηριοτήτων, ενώ η ανάπτυξη προς τα όρια της πόλης και εκτός αυτών πλέον ενισχύεται σημαντικά. Οι επιχειρηματίες εκφράζουν, επίσης, την επιθυμία τους να διασπαρθούν στον εξωαστικό χώρο για να επιτύχουν μεγαλύτερες εκτάσεις χωροθέτησης των επιχειρήσεών τους και χαμηλότερες τιμές (Μιχαήλογλου Α., Νικολακοπούλου Χ., 2019).

Τα πρώτα συμπεράσματα από την εξέλιξη του όλου φαινομένου δείχνουν ότι η ύπαιθρος έχει αλλάξει μορφή και λειτουργία και η εγκατάσταση σ' αυτή αποτελεί προϊόν ελεύθερης και όχι καταναγκαστικής επιλογής. Οι νεοεισερχόμενοι έχουν φέρει αρκετές αλλαγές καθώς προέρχονται από ένα διαφορετικό πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο. Η ύπαιθρος ενώ συνεχίζει να βασίζεται κυρίως στον πρωτογενή (γεωργία) και στο δευτερογενή (βιοτεχνία- βιομηχανία) τομέα, γνωρίζει τα τελευταία χρόνια την παράλληλη ανάπτυξη της τριτογενοποίησής της (Αλεξάνδρου Ο., 2010). Αυτή η εξέλιξη φαίνεται να απαντά στις προσμονές των νέων κατοίκων της υπαίθρου οι οποίοι όπως είναι λογικό, είναι περισσότερο απαιτητικοί με το νέο τους χώρο κατοικίας διότι προέρχονται από ένα περιβάλλον στο οποίο είχαν συνηθίσει στην αφθονία των δυνατοτήτων και των επιλογών. Κατά αυτόν τον τρόπο στην ύπαιθρο έχει αυξηθεί η επιχειρηματικότητα, ιδιαίτερα σε περιοχές που χωροθετούνται στην περιμετρική ζώνη των αστικών κέντρων οι οποίες είναι αρκετά ελκυστικές για την χωροθέτηση επενδύσεων. Επομένως, έπειτα από την εισχώρηση νέου πληθυσμιακού δυναμικού η ύπαιθρος αναγνωρίζεται λειτουργικά (Μαραβέγιας Ν., Δούκας Γ., 2005):

- ως χώρος κατοικίας αστικών στρωμάτων,
- ως χώρος αναψυχής- τουρισμού- πολιτισμού,
- ως χώρος φυσικού πλούτου,
- ως χώρος παραγωγής (Γεωργία – Βιοτεχνία/ Βιομηχανία).

Η ποικιλία χρήσεων και λειτουργιών στο εσωτερικό πλέον του υπαίθρου χώρου δημιουργούν προϋποθέσεις ανάπτυξης δυναμικών καθιστώντας τον ελκυστικό και επαναπροσδιορίζοντας τη θέση του στον περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό χώρο (Γούσιος Δ. κα, 2016).

Πιο συγκεκριμένα, οι αισθητές αλλαγές στην ύπαιθρο χώρα έχουν οδηγήσει στη δημιουργία χωρικών, οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών κινήτρων που ενθαρρύνουν όλο και περισσότερο πληθυσμιακό δυναμικό να μεταναστεύσει προς αυτήν.

4.1.1. Χωρικοί παράγοντες

Ο κορεσμός των κέντρων των πόλεων “απαγορεύει” τη διαμονή των κατοίκων σε αυτά καθώς υπάρχει έλλειψη ελεύθερων εκτάσεων στο κέντρο (φέρουσα ικανότητα), τα διαμερίσματα που απομένουν είναι συνήθως παλιάς κατασκευής, κακοδιατηρημένα, και ταυτόχρονα με πολύ υψηλά ενοίκια. Επομένως, η επέκταση των δικτύων υποδομής είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την επιστροφή του πληθυσμού στην ύπαιθρο διότι μπορούν να μένουν σε αγροτικές περιοχές αλλά παράλληλα να έχουν επικοινωνία και επαφή με τα αστικά κέντρα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα μέσω ΙΧ ή μέσων μαζικής μεταφοράς.

Παράλληλα η βελτίωση του πλαισίου ζωής στην ύπαιθρο επιφέρει μια επέκταση του πληθυσμού έξω από τις πόλεις (περιαστικές) με ταυτόχρονη μεταφορά υπηρεσιών (Γούσιος Δ., 2016). Τέλος, οι αγροτικές περιοχές δεν εστιάζονται μόνο σε αγροτικές δραστηριότητες αλλά προσφέρουν ποικιλία δραστηριοτήτων καθώς και η ανακατανομή των χρήσεων γης είναι προς όφελός τους.

4.1.2. Οικονομικοί παράγοντες

Η στροφή των καταναλωτών προς προϊόντα ποιότητας και ταυτότητας επιτρέπει πλέον την αύξηση της αξίας των γεωργικών προϊόντων αλλά και της προστιθέμενης αξίας των αγροτροφίμων υπό προϋποθέσεις. Η εξέλιξη αυτή καθιστά την απασχόληση σ' αυτόν τον τομέα όλο και πιο ελκυστική ενώ η σύνδεση με τη μικρή βιοτεχνία και τον αγρο-τουρισμό μπορεί να προσφέρει δυναμικά αξιόλογη απασχόληση σε περισσότερα μέλη μιας οικογένειας δημιουργώντας εισόδημα μέσα από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών τα οποία χαρακτηρίζονται από τους στενούς δεσμούς με την περιοχή παραγωγής απαντώντας στις απαιτήσεις του σύγχρονου καταναλωτή (Γούσιος Δ., 2016).

Από την άλλη πλευρά, οι ιδιοκτησίες σε περιαστική ζώνη είναι καλύτερες επενδύσεις λόγω της πιθανής μελλοντικής αύξησης της αξίας τους. Παράλληλα, η κρίση της μισθωτής εργασίας στις πόλεις (π.χ. περικοπές μισθών και συντάξεων), και οι αρνητικές επιπτώσεις που επήλθαν σε όλους τους κλάδους της οικονομίας προκάλεσαν τους κατοίκους των αστικών κέντρων να αφήσουν τις οικίες τους και να μετακομίσουν στην ύπαιθρο κάνοντας ένα νέο ξεκίνημα στον αγροτικό τομέα.

Κατά αυτόν τον τόπο ο αγροτικός χώρος αναδεικνύεται ως τόπος ανθεκτικότητας και η αρχή ενός νέου ξεκινήματος ζωής με προοπτικές (Ανθοπούλου Θ., Πέτρου Μ., 2015). Αφετέρου, στην ύπαιθρο η αξία των ακινήτων είναι αρκετά χαμηλότερη από αυτήν των αστικών κέντρων και αυτό αποτελεί ένα μεγάλο πλεονέκτημα κυρίως για τη μεσαία τάξη (Αλεξάνδρου, 2010).

4.1.3. Κοινωνικοί παράγοντες

Ωστόσο, ο πρωταρχικός ρόλος που ωθεί τους αστούς να επιστρέψουν σε αγροτικές περιοχές είναι η καλύτερη ποιότητα ζωής λόγω του ότι στις πόλεις υπάρχει το φαινόμενο της αύξησης της πληθυσμιακής εξέλιξης του πληθυσμού και επομένως η ανεξέλεγκτη οικιστική ανάπτυξη της πόλης (εμφάνιση φαινομένου εκτός σχεδίου δόμησης). Σε προσωπικό επίπεδο η ύπαιθρος προσφέρει στους κατοίκους της μια ευκαιρία απόδρασης από τις δύσκολες συνθήκες της καθημερινότητας και η απόκτηση β' παραθεριστικής κατοικίας αναδεικνύει την οικονομική

ευμάρεια της οικογένειας και προσδίδει κοινωνική καταξίωση. Παλαιότερα, η επαρχία ταυτιζόταν με τη φτώχεια και την υποβάθμιση και οι κάτοικοι της υπαίθρου είχαν την τάση να αποτινάσσουν τις ρίζες τους. Με την πάροδο των χρόνων, η λεγόμενη πολιτιστική κληρονομιά άρχισε να προσλαμβάνει αξία ακόμη και από την ίδια την αγορά των καταναλωτών αλλά και από τη δύναμή της να απαντά σε σύγχρονα ζητήματα (υγεία των καταναλωτών, κοινωνικότητα κτλ). Παράλληλα, η επαφή με τις ρίζες, τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις κατέστη επιτακτική ανάγκη ακόμη και για τους αστούς, καθώς αυτοί ενταγμένοι και περιορισμένοι στον κοινωνικό ιστό της πόλης αισθανόντουσαν ασταθείς και αδύναμοι (Μαραγκού , 2015). Υπάρχει, βέβαια, και μία άλλη κατηγορία πληθυσμού, εκείνοι που θεωρούνται πλέον ως συνταξιούχοι, δεν εργάζονται πια, και αναζητούν ένα ειδυλλιακό μέρος για κατοικία μακριά από την ασύμφορη ζωή στα αστικά κέντρα των πόλεων. Τέλος, ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμιακού δυναμικού των αγροτικών περιοχών αποτελούν οι μετανάστες για τους οποίους η ύπαιθρος είναι ένας χώρος με υψηλότερη δυναμική όσον αφορά την εύρεση εργασίας και την αποδοχή τους από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Παπαδόπουλος , Χαλκιάς., Φάκα, 2008).

Ο μεταβαλλόμενος κοινωνικός και οικονομικός χαρακτήρας της υπαίθρου έχει δημιουργήσει ζήτηση για την κατασκευή νέων υποδομών, στις οποίες περιλαμβάνονται δρόμοι, εγκαταστάσεις στάθμευσης, δίκτυα αποχέτευσης και εμπορικές χρήσεις. Τις πιέσεις για αυτά τα έργα δημιουργεί όχι μόνο η αύξηση του πληθυσμού και νέων κατοικιών αλλά και η επέκταση των καθημερινών μετακινήσεων για εργασία, η εγκατάσταση και μετεγκατάσταση μονάδων μεταποίησης (βιοτεχνίες και βιομηχανίες) καθώς και η εξάπλωση του τουρισμού (Woods M., 2011))

4.1.4. Περιβαλλοντικοί παράγοντες

Αναφορικά με τους περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως προαναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, στις πόλεις δημιουργείται έντονη ατμοσφαιρική ρύπανση λόγω της υψηλής ποσότητας καυσαερίων, σπαταλούνται τεράστια ποσοστά ενέργειας, υπάρχει συμφόρηση και στους δρόμους αλλά και λόγω των γρήγορων ρυθμών ζωής και έλλειψη πρασίνου και κοινόχρηστων χώρων. Ταυτόχρονα, υπάρχει μια νέα “μόδα” στο διατροφικό κλάδο της εποχής που έχει ευαισθητοποιήσει το ευρύ κοινό και το έχει στρέψει προς την υγιεινή διατροφή καθώς υπάρχουν διατροφικές ανησυχίες που αφορούν την ποιότητα, την ασφάλεια και την υγιεινή των τροφίμων. Η τάση προς την υγιεινή διατροφή και το ευ ζην έχει στρέψει

τους ανθρώπους προς το περιβάλλον και την επιστροφή τους στην ύπαιθρο για τη διατήρηση αυτού και τη φροντίδα των περιβαλλοντικών αγαθών (Υπουργείο Γεωργίας, 2003). Στην ύπαιθρο η ύπαρξη φυσικών χώρων λιγότερο ή περισσότερο προστατευμένων δημιουργεί τις συνθήκες καλύτερης διαβίωσης αλλά και εναλλακτικής απασχόλησης με τη διατήρηση και προστασία αυτών.

4.1.5. Πράσινα επαγγέλματα

Τα πράσινα επαγγέλματα είναι η μετεξέλιξη ήδη υπαρχόντων επαγγελμάτων σε παραδοσιακούς τομείς όπως η γεωργία, η αλιεία, ο τουρισμός και οι υπηρεσίες. Τα επαγγέλματα αυτά δημιουργούν εκ νέου ειδικότητες και εξειδικεύσεις με απώτερο σκοπό τη βιώσιμη - αειφόρο ανάπτυξη. Ο κύριος στόχος τους είναι η προστασία της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων, η ορθολογική διαχείριση της ενέργειας και των φυσικών πόρων, ο περιορισμός της απομύζησης του νερού, ενώ παράλληλα ελαττώνουν την παραγωγή αποβλήτων και οδηγούν σε μια οικονομία με μειωμένο αποτύπωμα του άνθρακα. Τα πράσινα επαγγέλματα ανήκουν στους τρεις τομείς της οικονομίας, πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα (Ηροδότου Γ.). Συγκεκριμένα:

❖ Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας περιλαμβάνει γεωργία, αλιεία, κτηνοτροφία, μεταλλεία και δάση και οι άμεσα ενδιαφερόμενοι μπορούν να ασχοληθούν με τη βιολογική γεωργία, κτηνοτροφία, μελισσοκομία, τη ορθολογική εξόρυξη και εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων, και ειδικότερα με τη διαχείριση οικοσυστημάτων και δασών.

❖ Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας εστιάζει στη βιομηχανία και τις κατασκευές και οι κατηγορίες δράσεων εντός των πράσινων επαγγελμάτων είναι η κατασκευή ειδών/ προϊόντων φιλικών προς το περιβάλλον, η κατασκευή οικολογικών κτιρίων, η παραγωγή ενέργειας μέσω ανανεώσιμων πηγών και η επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση αποβλήτων και απορριμμάτων.

❖ Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας ασχολείται με βασικές υπηρεσίες, εμπόριο και διακίνηση προϊόντων και οι εργασίες που μπορούν να δημιουργηθούν μέσω των πράσινων επαγγελμάτων είναι το

εμπόριο βιολογικών ή οικολογικών ειδών/ προϊόντων, ποικίλες υπηρεσίες όπως ο σχεδιασμός βιοκλιματικών κτιρίων, ο αγροτουρισμός, ο σχεδιασμός φωτοβολταϊκών και αιολικών πάρκων, η ανακατασκευή αγαθών κ.α. και η διαχείριση απορριμμάτων και αποβλήτων.

❖ Τεταρτογενής τομέας

Ο τεταρτογενής τομέας, δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός, αλλά είναι μια ειδική κατηγορία που αφορά τη διοικητική και κυβερνητική δραστηριότητα, την εκπαίδευση, την έρευνα και ανάπτυξη, τον οικονομικό σχεδιασμό, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τον πολιτισμό και γενικά τη διαχείριση πληροφοριών. Διαμέσου των πράσινων επαγγελμάτων υπάρχει η δυνατότητα για την έρευνα και την ανάπτυξη προϊόντων με λογική αιφόρου ανάπτυξης, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή διαδικασιών περιβαλλοντικής διαχείρισης και ελέγχου της βιομηχανικής παραγωγής, η εφαρμογή και ο έλεγχος ενεργειακής πολιτικής οικολογικής κατεύθυνσης και η ενημέρωση, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Πίνακας 2: Λίστα ήδη υπαρχόντων πράσινων επαγγελμάτων και μορφωτικό επίπεδο

Επάγγελμα	Μορφωτικό Επίπεδο
Γεωπόνος φυτικής παραγωγής (κατεύθυνση φυτοπροστασίας & περιβάλλοντος)	ΑΕΙ
Γεωργός (βιολογικής γεωργίας)	ΔΕ
Γεωτεχνολόγος - Περιβαλλοντολόγος	ΤΕΙ
Δασολόγος - Περιβαλλοντολόγος	ΑΕΙ
Ειδικός γεωγραφικών συστημάτων - GIS	ΙΕΚ
Ειδικός δασικής προστασίας (Δασοφύλακας, Φύλακας θήρας, Προσωπικό δασικών εργασιών)	ΙΕΚ
Ελεγκτής/Επιθεωρητής περιβάλλοντος	ΑΕΙ-ΤΕΙ
Έμπορος βιολογικής λαϊκής αγοράς	ΔΕ
Επιμελητής - Ξεναγός εθνικών δρυμών και χώρων αναψυχής	ΙΕΚ
Επόπτης, φύλακας φυσικού περιβάλλοντος	ΔΕ
Κτηνοτρόφος (βιολογικής κτηνοτροφίας)	ΔΕ
Μελισσοκόμος (βιολογικής μελισσοκομίας)	ΔΕ
Μηχανικός περιβάλλοντος	ΑΕΙ
Μηχανικός διαχείρισης ενεργειακών πόρων	ΑΕΙ
Μηχανικός χωροταξίας, πολεοδομίας και περιφερειακής ανάπτυξης	ΑΕΙ
Περιβαλλοντολόγος	ΑΕΙ

Πωλητής οικολογικών τροφίμων και άλλων ειδών	ΔΕ
Στέλεχος κέντρων πληροφόρησης και ειδικών φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών	ΑΕΙ-ΤΕΙ
Στέλεχος διαχείρισης στερεών αποβλήτων	ΑΕΙ-ΤΕΙ
Στέλεχος εγκατάστασης - λειτουργίας - παρακολούθησης ΧΥΤΑ	ΑΕΙ-ΤΕΙ
Στέλεχος ήπιων μορφών αγροτουρισμού	ΙΕΚ
Στέλεχος οργάνωσης προγραμμάτων ανακύκλωσης και ευαισθητοποίησης κοινού	ΙΕΚ-ΔΕ
Στέλεχος παρακολούθησης εγκαταστάσεων λειτουργίας υγρών αποβλήτων	ΑΕΙ-ΤΕΙ
Τεχνικός αερίων καυσίμων – φυσικού αερίου	ΙΕΚ
Τεχνικός βιολογικής-οικολογικής γεωργίας	ΙΕΚ
Τεχνικός ελέγχου βιομηχανικού και εργασιακού περιβάλλοντος	ΙΕΚ
Τεχνικός ελέγχου ρύπανσης και εγκαταστάσεων αντιρρύπανσης	ΙΕΚ
Τεχνίτης εγκατάστασης και συντήρησης συστημάτων βιολογικού καθαρισμού	ΙΕΚ-ΔΕ
Τεχνίτης περιβάλλοντος	ΤΕΕ
Τεχνίτης περιβάλλοντος και αγροτουρισμού	ΤΕΕ
Τεχνίτης τροφίμων και εμπορίας γεωργικών προϊόντων	ΤΕΕ

Πηγή: www.edujob.gr

Πέρα των παραπάνω παραγόντων εντοπίζονται και άλλες αλλαγές που βοηθούν στην περαιτέρω ανάπτυξη της υπαίθρου και στη μετανάστευση πληθυσμιακών συνόλων όπως, το ενδιαφέρον των καταναλωτών για ποιοτικά τρόφιμα, ο εναλλακτικός τουρισμός, οι νέες τεχνολογίες και οι νέες πολιτικές για την αγροτική ανάπτυξη και το περιβάλλον. Τα πράσινα επαγγέλματα συμβάλλουν σήμερα στη διατήρηση, προστασία των φυσικών πόρων με την ανάπτυξη οικοσυστημικές υπηρεσιών αλλά και στην παραγωγή αγαθών με ποιότητα και σεβασμό στην υγεία του καταναλωτή.

4.2. Ποιοτικά τρόφιμα

Η υπερπαραγωγή γεωργικών προϊόντων και η μείωση της τιμής τους σε συνδυασμό με τις κοινωνικές αλλαγές όπως η είσοδος των γυναικών στην εργασία αλλά και την ανάπτυξη των ΤΠΕ είχαν ως αποτέλεσμα από τη μια, την ενίσχυση της τάσης προς τα έτοιμα φαγητά που καταναλώνονται σε εστιατόρια και χώρους εστίασης. Από την άλλη, τη μείωση του εισοδήματος των γεωργών και τη μη ελκυστικότητα του επαγγέλματος.

Η σχετικά πρόσφατη στροφή προς τα ποιοτικά τρόφιμα στηρίζεται σε μια σειρά παραγόντων και γεγονότων που εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια: οι επιπτώσεις του εντατικού μοντέλου παραγωγής και της βιομηχανοποίησης της παρασκευής αγροτροφίμων στην υγεία των καταναλωτών και στο περιβάλλον, η εμφάνιση μεγάλων επιδημιών στα παραγωγικά ζώα κτλ.

Λόγω της έλευσης της κρίσης το 2011 και της ταυτόχρονης στόχευσης να ανατραπεί το μοντέλο ανάπτυξης των προηγούμενων δεκαετιών, αναζητήθηκε διέξοδος και λύσεις σε νέους κλάδους αλλά και παραδοσιακούς που δεν έχασαν τη δυναμική τους. Ο αγροδιατροφικός κλάδος είναι ένας από αυτούς, καθώς θεωρείται ότι κατέχει σημαντικά πλεονεκτήματα (Ανθία Μανιάτη Α., Λοΐζου Ε., Μάττας Κ., 2014). Συνεπώς, η τάση επιστροφής των καταναλωτών προς τα ποιοτικά τρόφιμα είναι εμφανής και συνοδεύεται από το ενδιαφέρον για την προέλευση και την ιχνηλασιμότητα των τροφίμων που καταναλώνονται. Πιο συγκεκριμένα, οι καταναλωτές αναζητούν στοιχεία πριν αγοράσουν ένα τρόφιμο σχετικά με την εγγύηση της ποιότητάς του και φαίνεται να στρέφονται όλο και περισσότερο προς βιολογικά τρόφιμα. Αυτό σημαίνει ότι αναγνωρίζουν πλέον την αξία και τη χρησιμότητα των πρακτικών που χρησιμοποιούν οι γεωργοί και αφορούν τον τρόπο μεταχείρισης των ζώων και την ορθή διαχείριση του περιβάλλοντος (Υπουργείο Γεωργίας, 2003).

Αναλύοντας την σημερινή κατάσταση, διαπιστώνει κανείς ότι οι καταναλωτές έχουν πιο αυστηρά κριτήρια προκειμένου να αγοράσουν ένα προϊόν αξιώνοντας αυτό να πληροί όλα τα σωστά κριτήρια. Το καταναλωτικό κοινό εκτιμά την ποιότητα των προϊόντων, τη θρεπτική τους αξία, και την ασφάλεια για την υγεία που τους προσδίδει το εκάστοτε προϊόν ανεξαρτήτου τιμής. Επιπλέον, οι καταναλωτές δείχνουν να είναι περισσότερο πρόθυμοι να

αγοράσουν προϊόντα που παράγονται σε περιοχές και σε εκμεταλλεύσεις στις οποίες κατά ένα μεγάλο ποσοστό, αν όχι απόλυτα, δε χρησιμοποιούνται φυτοφάρμακα ή άλλες χημικές ουσίες στη διαδικασία καλλιέργειας και παραγωγής τους (Ματσιούλα Ε., 2017). Τα βιολογικά προϊόντα τοπικής παραγωγής, τα αντιλαμβάνεται το καταναλωτικό κοινό ως αγαθά που είναι αποτέλεσμα παραδοσιακών μεθόδων και ακατέργαστων αγρών υλικών με διαδικασία παραγωγής οικολογικού χαρακτήρα, αφού δεν γίνεται χρήση κανενός είδους χημικών ουσιών (Φωτόπουλος, Κρυστάλλης., 2015). Ένα άλλο στοιχείο που είναι σημαντικό στην επιλογή των τροφίμων είναι οι ενδείξεις στις συσκευασίες των προϊόντων που να αποδεικνύουν ότι είναι «προϊόν βιολογικής προέλευσης», «βασισμένο σε τοπική συνταγή» κ.λπ. Οι καταναλωτές έχουν την ανάγκη να νιώθουν εμπιστοσύνη και ασφάλεια στην κατανάλωση του γεύματός τους και με τους παραγωγούς αυτών.

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη αυτή τη στροφή των καταναλωτών προς τα τοπικά προϊόντα και υπολογίζοντας την εξέλιξη της διατροφής με την πάροδο των χρόνων προς την ποιότητα και την ταυτότητα, καθίσταται απαραίτητο να εφαρμοστούν πολιτικές και να δοθούν κατευθύνσεις αλλά και κίνητρα στους παραγωγούς ώστε να δίνουν στην αγορά τρόφιμα που μπορεί κανείς να καταναλώσει με ασφάλεια.

4.3. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Είναι, πλέον, ευρέως γνωστό ότι κύρια πηγή εισοδήματος της χώρας μας καθίσταται ο τουρισμός. Η Ελλάδα από το 1960 αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια της κρίσης κατάφερε να προτείνει τρόπους ώστε να προωθήσει όσο το δυνατόν καλύτερα τη φυσική και

πολιτιστική κληρονομιά της χώρας. Η ύπαιθρος εντάχθηκε επίσης, σε μια διαδικασία αξιοποίησης των πόρων της και των πλεονεκτημάτων που φέρει ο τουρισμός, μέσω κάποιων κατηγοριών εναλλακτικού τουρισμού που έχουν ως κέντρο την ύπαιθρο χώρα. Η φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού είναι η διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και των πόρων του τουριστικού προορισμού, στην ικανοποίηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού και στην δυνατότητα των χωρών να παίρνουν αυτές τις αποφάσεις της τουριστικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τις δικές τους τουριστικές πολιτικές και να μην ακολουθούν τυφλά τους

μεγάλους τουριστικούς επιχειρηματίες και τους πολυεθνικούς ομίλους (Ευστρατιάδου Φ., 2012).

Ο αγροτικός τουρισμός ακολουθεί τις πολιτικές περιφερειακής-τοπικής ανάπτυξης διότι έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί συμπληρωματικά αλλά και να αφομοιώνει της ήδη υπάρχοντες πολιτικές και οικονομικές δυνατότητες. Ο τουρισμός του αγροτικού χώρου βασίζεται στην προσαρμογή των «από τα κάτω προς τα πάνω» στρατηγικών με τις οποίες προκύπτει μια ολιστική προσέγγιση της ανάπτυξης η οποία συνεπάγεται τη βελτίωση της επίδοσης όλων των οικονομικών τομέων, την κινητοποίηση του τοπικού δυναμικού, την εστίαση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και την επιχειρηματικότητα, την ισχυρή τοπική - περιφερειακή διακυβέρνηση, τις καινοτομίες προσαρμοσμένες στις τοπικές συνθήκες καθώς και την εξισορρόπηση οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών στόχων που εξειδικεύουν τις αρχές της αειφορίας και, ταυτόχρονα, αποτελούν τις προϋποθέσεις επίτευξής της (Ζαρόκωστα Ελ, Κουτσούρης Αλ., 2014).

Η ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων στις αγροτικές περιοχές έχει επιταχυνθεί τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα της αύξησης και της διαφοροποίησης της ζήτησης για αναψυχή αλλά και εξ αιτίας της χρηματοδότησης αγροτουριστικών επενδύσεων από εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα όπως τα Leader, ΟΠΑΑΧ κ.α. (Παλάτου-Πλεξίδα Χρ., Σέρκο Παρτεμιάν, Ιακωβίδου Όλ., Δημητριάδου Ελ., 2014).

Σύμφωνα με το Άρθρο 04 - Τουρισμός υπαίθρου του Υπουργείου Τουρισμού (2018), ως Τουρισμός Υπαίθρου νοείται κάθε ειδική μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης με στόχο την επαφή του επισκέπτη-τουρίστα με τη φύση και τις δραστηριότητες που δύναται να αναπτυχθούν, ενισχύοντας οικονομικά και κοινωνικά την ύπαιθρο, χωρίς να αλλοιώνει το περιβάλλον και τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία του κάθε τόπου. Με βάση τις επί μέρους οργανωμένες δραστηριότητες που αναπτύσσονται, ο τουρισμός υπαίθρου δύναται να διακριθεί στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) Οικοτουρισμός - πράσινος τουρισμός. Βασίζεται στο φυσικό περιβάλλον και αφορά στην περιήγηση σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος, ως επί το πλείστον περιοχές αναγνωρισμένης οικολογικής αξίας, όπως ενδεικτικά οι περιοχές Natura και λοιπές προστατευόμενες περιοχές. Περιλαμβάνει ήπιες δραστηριότητες που δεν διαταράσσουν την ισορροπία της περιοχής και έχουν κυρίως επιστημονικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα, όπως

ενδεικτικά η παρατήρηση της χλωρίδας και της πανίδας. Προωθεί την περιβαλλοντική εκπαίδευση και τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος με βιώσιμο τρόπο.

β) *Αγροτουρισμός*. Είναι η ειδική μορφή τουρισμού υπαίθρου η οποία αφορά στην παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εκμεταλλεύσεις, οι οποίες προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή, όπως και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου. Η δραστηριότητα του αγροτουρισμού συνδυάζεται υποχρεωτικά με την παραγωγή αγροτικών προϊόντων κατά την έννοια του άρθρου 2 περίπτωση ζ' του ν. 3874/2010, όπως ισχύει.

Γενικότερα ο Αγροτουρισμός συμβάλλει στη(ν) (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2019):

1. συμπλήρωση και βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος
2. βελτίωση της ποιότητας ζωής και εργασίας του αγροτικού πληθυσμού
3. συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στον τόπο διαμονής του
4. βελτίωση και διάθεση των τοπικών αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων
5. προστασία του περιβάλλοντος
6. διατήρηση, προβολή κι αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
7. βελτίωση της ελκυστικότητας των αγροτικών περιοχών
8. ενίσχυση της επιχειρηματικότητας

γ) *Οινοτουρισμός*. Είναι η ειδική μορφή τουρισμού η οποία αφορά στην παροχή υπηρεσιών υποδοχής, ξενάγησης, φιλοξενίας και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με οινοποιητικές ή/και οινοπαραγωγικές (αμπελώνες) εγκαταστάσεις. Οι υπηρεσίες αυτές προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες σχετικές με την αμπελοκαλλιέργεια και την οινική παραγωγή.

4.4. Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Περιφέρειας Κρήτης

Πριν την ανάλυση των πολιτικών για την υπαίθρο και την αγροτική ανάπτυξη, καθίσταται αναγκαίο να μελετηθεί το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Κρήτης και οι κατευθύνσεις που αυτό δίνει για την ανάπτυξη της υπαίθρου και τη σωστή διαχείριση των αγροτικών περιοχών. Λόγω της πρόσφατης αναθεώρησης του Χωροταξικού Σχεδίου (2017),

οι κατευθύνσεις και οι προτάσεις που δίνει για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών είναι αρκετά εστιασμένες στις πραγματικές ανάγκες των ίδιων.

Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τον τομέα της απασχόλησης, το Πλαίσιο, αναφέρει ότι η απασχόληση θα αυξηθεί σημαντικά στον πρωτογενή τομέα, την μεταποίηση τροφίμων και ποτών και τους κλάδους που συνδέονται με αυτές τις δραστηριότητες. Επίσης, προβλέπεται αύξηση της ακαθάριστης παραγωγικής εργασίας με αξιόλογο μέσο ετήσιο ρυθμό της τάξης του 2,5% στον πρωτογενή τομέα σε αντίθεση με 0,7% σε όλους τους υπόλοιπους τομείς, λόγω των πολύ σημαντικών αναδιαρθρώσεων που έχουν ήδη αρχίσει. Επιπλέον, υπολογίζει την ανάκαμψη του αγροδιατροφικού τομέα, ο οποίος κερδίζει 53.400 θέσεις απασχόλησης μεταξύ του 2011 και του 2031, αντιπροσωπεύοντας ποσοστό 39,9% της συνολικής απασχόλησης της Κρήτης το 2031, έναντι 38,1% το 2021.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά τους προτεινόμενους πόλους ανάπτυξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, το Χωροταξικό Σχέδιο, θέτει τα εξής:

1. Πρωτεύον εθνικός πόλος, οικιστικό κέντρο 2ου επιπέδου: Ηράκλειο
2. Πόλοι ανάπτυξης με ειδικό εθνικό και περιφερειακό ρόλο, κέντρο ενδοπεριφερειακών αναπτυξιακών ενοτήτων 6ου επιπέδου: Τυμπάκι
3. Δευτερεύοντες πόλοι περιφερειακής εμβέλειας και συνεργαζόμενα κέντρα, κύρια οικιστικά κέντρα 6ου επιπέδου: Λιμένας Χερσονήσου/ Μάλια με Γούρνες, Άνω Βιάννος/ Αρκαλοχώρι με Ευαγγελισμό, Νέα Αλικαρνασός, Γάζι, Πεζά με Ηράκλειο, Άγιοι Δέκα, Μοίρες, Τυμπάκι με Πύργο

Στα παραπάνω κέντρα εξειδικεύεται εκ νέου η στρατηγική κατεύθυνση με πρωτοβουλία για τον εμπλουτισμό των πόλεων της Κρήτης με λειτουργίες ευρύτερης εμβέλειας, με στόχο την αναβάθμισή τους.

Προτεραιότητα επίσης, καθίσταται η ανάσχεση των δυσμενών φαινομένων από τη συνεχή υπερκατανάλωση του χώρου, ως προϋπόθεση για την κατάκτηση του ποιοτικά διαφορετικού μοντέλου χωρικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, προωθούνται συντονισμένες ενέργειες και μέτρα, με σκοπό να τεθούν όρια και να σταματήσει η επέκταση της οικιστικής χρήσης σε νέες περιοχές, εις βάρος γεωργικών, δασικών ή και άλλων προστατευόμενων εκτάσεων, και αναλαμβάνονται ποιοτικές παρεμβάσεις αναπλάσεων για την αναβάθμιση του αστικού, περιαστικού και ύπαιθρου χώρου. Ειδικά, στη γεωργική γη προωθείται αποτελεσματικά ο περιορισμός της εκτός σχεδίου δόμησης.

Με στόχο τον μετριασμό των φαινομένων αποψίλωσης προωθείται η συλλειτουργία και η συνεργασία των 100 οικιστικών κέντρων της Κρήτης ως δίκτυα οικισμών/ πολύπολα, με κοινές συμπληρωματικές κοινωνικές εξυπηρετήσεις και αντίστοιχα προσανατολισμένα προς την εξυπηρέτησή τους οδικά δίκτυα. Σκοπός αυτής της κατηγοριοποίησης του Σχεδίου είναι να εξυπηρετηθεί και το δίκτυο μικρότερων οικισμών:

1. Σητεία, Ζίρος/Χανδράς, Παλαίικαστρο, Τουρλωτή,
2. Ιεράπετρα -Κουτσουράς,
3. Άγιος Νικόλαος -Νεάπολη -Τζερμιάδο/Άγιος Γεώργιος,
4. Γούρνες/ Σταυρωμένος- Ελαία, Γούβες, Επισκοπή, Λιμένας Χερσονήσου - Μάλια/Μοχός,
5. Ευαγγελισμός/Θραψανό -Καστέλι, Αρκαλοχώρι/ Γαρίπα- Σκινιάς, Άνω Βιάννος,
6. Άγιοι Δέκα/Βαγιονιά, Μοίρες/Πόμπια, Τυμπάκι, Ασήμι, Ζαρός/Καμάρες, Γέργερη, Αγία Βαρβάρα, Πύργος/ Μεσοχώρι - Τεφέλι - Χάρακας,
7. Πεζιά/Μελέσες, Αρχάνες,
8. Ηράκλειο, Βενεράτο, Άγιος Μύρων, Προφήτης Ηλίας,
9. Γάζι, Κρουσώνας, Τύλισος,
10. Πέραμα/Πάνορμος - Σίσες, Ανώγεια, Γαράζο/Λιβιάδια,
11. Ρέθυμνο/Ατσιπόπουλο - Γεράνι, Επισκοπή/Αργυρούπολη - Ασή Γωνιά Χανίων,
12. Αθάνατος, Άδελε, Αγία Φωτεινή/Αμάρι, Φουρφουράς,
13. Σπήλι/Κοξαρέ -Μέλαμπες - Αγία Γαλήνη, Πλακιάς/ Σέλια,
14. Βρύσες/Βάμμος- Κουρνάς- Γεωργιούπολη, Χώρα Σφακίων, Καβρός, Καλύβες, Φρές,
15. Χανιά, Σούδα, Πιθάρι/Κουνουπιδιανά, Γερολάκκος, Μουρνιές, Βαμβακόπουλο, Νέα Κυδωνία,
16. Γεράνι/Πλατανιάς, Αλικιανός, Βουκολιές, Ταυρωνίτης, Κολυμπάρι και
17. Παλαιόχωρα /Κάντανος - Καμπανός, Καστρί Γαύδου, Έλος, Καστέλι Κισσάμου/ Δραπανιάς.

Σε περαιτέρω ανάλυση, το σχέδιο κατηγοριοποιεί του οικισμούς με την εξής διάρθρωση:

1. Πρωτεύοντες & δευτερεύοντες εθνικοί πόλοι/ οικιστικά σύνολα 2ου ή 3ου επιπέδου: Ηράκλειο
2. Πόλοι με ειδικό εθνικό και περιφερειακό ρόλο/ οικιστικά κέντρα 6ου επιπέδου: Ν. Αλικαρνασός, Γάζι, Λιμένας, Χερσονήσου, Μάλια, Αρκαλοχώρι, Μοίρες, Τυμπάκι
3. Πόλεις, έδρες Καλλικράτειων Δήμων/ οικιστικά κέντρα 7ου επιπέδου: Γούρνες, Πεζιά, Ευαγγελισμός, Άνω Βιάννος, Άγιοι Δέκα
4. Πόλεις, έδρες τέως Καποδιστριακών Δήμων/ οικιστικά κέντρα 7ου επιπέδου: Προφήτης Ηλίας, Βενεράτο, Άγιος Μύρωνας, Κρουσώνας, Τύλισος, Γούβες, Επισκοπή, Σταυρωμένο, Ελαία, Μοχός, Μελέσες, Αρχάνες, Καστέλι, Θράψανο, Γαρίπα, Σκινιάς, Πομπια, Καμάρες, Πύργος, Μεσοχώρι, Τεφέλι, Χάρακας, Ζαρός, Αγία Βαρβαρα, Βαγονιά, Γέργερη, Ασήμι.

Με βάση τα παραπάνω οικιστικά κέντρα και το συνδυασμό των υπηρεσιών κοινωνικής και διοικητικής υποδομής, διαπιστώνεται η αναγκαιότητα συμπλήρωσης ορισμένων οικιστικών κέντρων μικρής κλίμακας συμπληρωματικών κοινωνικών και διοικητικών υποδομών με βάση τις ακόλουθες παραδοχές:

- Δημιουργία σε όλες τις έδρες των νέων Δήμων, εκεί όπου δε διατίθεται ανάλογη υποδομή, νέων διοικητικών κέντρων, προκειμένου να εγκατασταθεί νέο επιστημονικό και διοικητικό προσωπικό το οποίο θα τα στελεχώσει. Για τη δημιουργία τέτοιων κέντρων κρίνεται σκόπιμη η προώθηση διαδικασιών αποκατάστασης υφιστάμενων παραδοσιακών κελυφών, ώστε να συμβάλλουν στο πρότυπο της εναλλακτικής βιώσιμης ανάπτυξης.
- Δημιουργία σε όλες τις έδρες των νέων Δήμων και στα συνεργαζόμενα με αυτές οικιστικά κέντρα, 7ου επιπέδου, εάν ειδικά απαιτείται, εκεί όπου δε διατίθεται ανάλογη υποδομή, Περιφερειακού Ιατρείου, το οποίο θα λειτουργεί ως κέντρο πρόληψης, σε εβδομαδιαία βάση, εξαρτώμενο και στελεχωμένο από τα υφιστάμενα κέντρα υγείας.
- Δημιουργία σε όλες τις έδρες των νέων Δήμων ή τα συνεργαζόμενα με αυτές οικιστικά κέντρα, εκεί όπου δε διατίθεται ανάλογη υποδομή, γυμνασίου και λυκείου, με εξαιρέσεις σε περιπτώσεις όπου σε μικρή απόσταση διατίθενται ανάλογες υποδομές ή όπου σημερινοί ή αναμενόμενοι πληθυσμοί δεν αιτιολογούν τέτοιες χωροθετήσεις. Επιδιώκεται η περαιτέρω υποστήριξη, όπου απαιτείται, με

συμπλήρωση υποδομών –διαπεριφερειακού και περιφερειακού ενδιαφέροντος- των οικιστικών κέντρων και πολυπολικών δικτύων που οργανώνουν τις ευρύτερες αναπτυξιακές ενότητες και υποενότητες.

Όσον αφορά τα μικρότερα αστικά κέντρα της Περιφέρειας προβλέπεται να δημιουργηθούν συναφείς υποστηρικτικές υποδομές εμβέλειας, ώστε να υποστηρίζεται η συνεργασία των πόλεων και της υπαίθρου, με δημιουργία πλεγμάτων, τα οποία σκοπό έχουν να καθιστούν το χώρο ελκυστικό.

Το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Κρήτης, στο άρθρο 13, δίνει μια πρόταση, με βάση τον συσχετισμό των διοικητικών χωρικών και αναπτυξιακών ενοτήτων σε επίπεδο Δήμου – ή ομάδα Δήμων με ομοιογενή χαρακτηριστικά – για τις προβλεπόμενες αναπτυξιακές ενότητες. Στην Περιφέρεια Ηρακλείου οι αναπτυξιακές ενότητες είναι οι εξής: Δήμοι Μινώα Πεδιάδος, Βιάννου με κύριο αστικό κέντρο το Αρκαλοχώρι, Δήμοι Ηρακλείου, Βόρειο τμήμα Αρχανών- Αστερουσίων, Μαλεβιζίου, Χερσονήσου με κύριο αστικό κέντρο το Ηράκλειο και Δήμοι Γόρτυνας, Φαιστού και νότιο τμήμα Αρχανών- Αστερουσίων με κύριο οικιστικό κέντρο τις Μοίρες.

Τέλος, σύμφωνα το άρθρο 16 και τη χωρική διάρθρωση, εξειδίκευση και συμπληρωματικότητα των παραγωγικών δραστηριοτήτων, το Σχέδιο, σχετικά με τις περιοχές ανάπτυξης γεωργίας και λοιπούς πρωτογενούς τομέας προτείνει:

- Την ενίσχυση παραγωγής προϊόντων υψηλής ποιότητας και την προστασία της γεωργικής γης («γεωργική γη πρώτης προτεραιότητας»),
- Η σταδιακή στροφή της παραγωγής προς γεωργο- περιβαλλοντικά/ βιολογικά προϊόντα υψηλής ποιότητας, με την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και της ποικιλίας των μικροκλιμάτων κάθε περιοχής, με πρόσθετο επιχείρημα, εκτός από την προστασία του περιβάλλοντος, ότι αυξάνεται η προστιθέμενη αξία των προϊόντων (brand name «Κρήτη», Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.), Προϊόντων Γεωγραφικής Ένδειξης (Π.Γ.Ε.),
- Αντιμέτωπιση επιπτώσεων από την εκτεταμένη χωρικά γεωργική δραστηριότητα (αλόγιστη χρήση λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, απολυμαντικών),
- Παραγωγή ποιοτικού προϊόντος με τελικό στόχο τη στήριξη του εισοδήματος του αγρότη.

Σχολιασμός:

Το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Κρήτης, λόγω του ότι έχει εκπονηθεί πρόσφατα, συμβαδίζει με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της υφιστάμενης και υπάρχουσας κατάστασης των χωρικών και οικιστικών συνόλων. Ειδικότερα, σε ότι αφορά την ανάπτυξη της υπαίθρου χώρας και των απομακρυσμένων κοινοτήτων, το Σχέδιο εντοπίζει την αναγκαιότητα αυτή και προτείνει στοχευμένες δράσεις. Μέσω του Χωροταξικού Πλαισίου, γίνεται αισθητή η αλλαγή στον τρόπο οργάνωσης του χώρου, και στη ραγδαία ανάπτυξη της υπαίθρου, καθώς το ίδιο προβλέπει την σημαντική αύξηση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα αλλά και τη συμβολή της καινοτομίας και έρευνας στην υπαίθρο. Επιπλέον, προβλέπει τα οικιστικά σύνολα και της Δημοτικές Κοινότητες οι οποίες μέσω των συγκριτικών πλεονεκτημάτων τους (συνδεσιμότητα με αστικά κέντρα, ύπαρξη υπηρεσιών και μικρή χρονο-απόσταση από αστικά κέντρα) θα αποτελέσουν τα πρώτα κέντρα ανάπτυξης. Πλεονέκτημα, επίσης, αποτελεί το γεγονός ότι δίνονται κατευθύνσεις για τη στήριξη Δημοτικών Κοινοτήτων στις οποίες δεν υπάρχουν αρκετά ανεπτυγμένες δομές. Γενικά, είναι αρκετά κατανοητό ότι το Σχέδιο, προωθεί την ανάπτυξη της υπαίθρου και δίνει κατευθύνσεις για την καλύτερη οργάνωση και διαχείριση αυτών.

Τέλος, το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Κρήτης, είναι ένα θεμελιώδες σχέδιο το οποίο είναι υποχρεωτικό να ακολουθήσουν και οι εκ νέου πολιτικές και προγράμματα που έχουν ως βάση την υπαίθρο χώρα και τις αγροτικές περιοχές.

4.5. Πολιτικές για τον υπαίθρο χώρο

Ανά τα χρόνια, έχει αναλυθεί και πολυσυζητηθεί η σπουδαιότητα και η σημαντικότητα της υπαίθρου και οι τρόποι με τους οποίους θα επιτευχθεί η ανάπτυξή της. Στα επόμενα υποκεφάλαια, παρουσιάζονται οι πολιτικές και τα προγράμματα που έχουν σχεδιαστεί καθώς και τις κατευθύνσεις που αυτά δίνουν για την σωστή διαχείριση της υπαίθρου και των κατοίκων της. Πολιτικές που εστιάζουν στην ανάπτυξη του κυρίαρχου γεωργικού ή δασικού παραγωγικού συστήματος αλλά με όλο και πιο έντονο ρυθμό,

πολιτικές οι οποίες ευνοούν την πολυλειτουργικότητα του υπαίθρου χώρου και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε αυτόν που στοχεύουν στην ανάπτυξή του και την προστασία του.

Εικόνα 1: Εξώφυλλα άρθρων με την «επικαιρότητα» της υπαίθρου χώρας

Πηγή: www.yraithros.gr

4.5.1. Πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης

Το παρόν κεφάλαιο της εργασίας θα εστιάσει στις πολιτικές σχετικά με την ανάπτυξη της υπαίθρου και ειδικότερα της αγροτικής ανάπτυξης. Η ανάλυση ξεκινά από την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με την ανάπτυξη των περιοχών της υπαίθρου και τη διαμόρφωση των ελληνικών αγροτικών περιοχών. Επίσης εξετάζει και άλλες πολιτικές και προγράμματα που ασχολούνται με νέους αγρότες και επιχειρηματίες που αναζητούν νέες ευκαιρίες και προοπτικές κατά την εγκατάστασή τους στην ύπαιθρο.

Οι παρεμβάσεις που ασκεί το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και οι φορείς του μέσω εθνικών ή ευρωπαϊκών πολιτικών στοχεύουν αφενός στην παραγωγή επαρκών ποιοτικών και ασφαλών προϊόντων, στην εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου αγροτικού εισοδήματος και λογικών τιμών προϊόντων προς τον καταναλωτή, και αφετέρου στην παροχή δημοσίων αγαθών, τη διασφάλιση της αειφορικής χρήσης των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος.

Η Αγροτική Πολιτική διαχειρίζεται τα κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά, πολιτιστικά ζητήματα των αγροτικών περιοχών και των κοινωνιών της υπαίθρου. Για το λόγο αυτό, το

Υπουργείο ερευνά τα δεδομένα του αγροτικού τομέα, συζητά με τους ενδιαφερόμενους, θέτει μακροπρόθεσμους και μεσοπρόθεσμους στόχους, μελετά τις δυσκολίες και προχωρά στην εφαρμογή πολιτικών που είναι πάντα συμβατές με το πλαίσιο που θέτει η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Προοδευτικά αυξάνεται η διαθεσιμότητα των πόρων της ΚΓΠ που μπορούν να κατευθυνθούν προς προγράμματα ανάπτυξης της υπαίθρου (Μ., 2011).

4.5.2. Οι πολιτικές της ΕΕ για την ανάπτυξη της υπαίθρου

Οι πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θέτουν τους εξής στόχους (<https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2014/03/01.-%CE%9C%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%9F%CE%9D%CE%95.pdf>)

1. Η χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης
2. Στόχοι και προτεραιότητες της αγροτικής ανάπτυξης
3. Προγραμματισμός της αγροτικής ανάπτυξης στην ΕΕ
4. Η προσέγγιση LEADER για τοπική ανάπτυξη
5. Μέτρα αγροτικής ανάπτυξης για υποψήφιες χώρες

Η πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης περιλαμβάνει, επίσης, γενικούς στόχους της πολιτικής για την οικονομική και κοινωνική συνοχή, που προβλέπονται στη Συνθήκη, και συμβάλλει στην επίτευξή τους, ενσωματώνοντας παράλληλα και άλλες μείζονες πολιτικές προτεραιότητες, όπως τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» για την ανάπτυξη και την απασχόληση. Επομένως, η πολιτική αυτή στοχεύει στην αποκατάσταση και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών συμβάλλοντας παράλληλα στη διατήρηση και εύρεση θέσεων εργασίας στις περιοχές αυτές, μέσω ενός ενιαίου μέσου, του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ).

4.5.3. Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ)/ Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής επιδιώκει να στηρίζει τους αγρότες από το 1962. Η εισοδηματική στήριξή τους στοχεύει όχι μόνο στην εξασφάλιση της βιωσιμότητά τους, αλλά και στην προσφορά ασφαλών και ποιοτικών τροφίμων σε προσιτές τιμές στους Ευρωπαίους πολίτες. Η στήριξη του αγροτικού τομέα γίνεται μέσω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο εφαρμόζεται το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014 -2020. Ενώ για την προσεχή τετραετία 2019 -2022, τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και σε εθνικό βρίσκονται σε διαβούλευση οι προτεραιότητες της ΚΓΠ.

Επιδίωξη της Επιτροπής είναι η ανταπόκριση στις τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις, όπως η αλλαγή του κλίματος και η ανάγκη για ανανέωση των γενεών, με τελικό στόχο ένα βιώσιμο και ανταγωνιστικό αγροτικό τομέα και μια ελκυστική ύπαιθρο ως τόπος διαβίωσης και παραγωγής. Με βάση 9 στόχους, η μελλοντική ΚΑΠ θα συνεχίσει να διασφαλίζει την πρόσβαση σε τρόφιμα υψηλής ποιότητας και την ισχυρή στήριξη για το ευρωπαϊκό αγροτικό μοντέλο

(<https://www.voria.gr/article/schediazontas-ti-nea-kini-agrotiki-politiki-gia-to-mellon-ton-agroton>) :

- η εξασφάλιση ενός δίκαιου εισοδήματος στους αγρότες
- η αύξηση της ανταγωνιστικότητας
- η εξισορρόπηση της ισχύς στην αγροδιατροφική αλυσίδα
- η δράση για την αλλαγή του κλίματος
- η περιβαλλοντική φροντίδα
- η διατήρηση τοπίων και βιοποικιλότητας
- η υποστήριξη της ανανέωσης των γενεών
- οι ζωντανές αγροτικές περιοχές
- η προστασία της ποιότητας των τροφίμων και της υγείας

Οι αγροτικές περιοχές αντιμετωπίζουν, διαχρονικά, αρκετές προκλήσεις και για την ανάπτυξη των ίδιων των περιοχών αλλά και στον τομέα απασχόλησης του πληθυσμού που

εργάζεται και δραστηριοποιείται σε αυτές. Η ύπαιθρος έχει δυνατότητες ανάπτυξης σε νέους παραγωγικούς τομείς, παρέχει νέες υπηρεσίες, και προσφέρει απλόχερα φυσικούς πόρους και τοπία φυσικού κάλλους. Η σημερινή Κοινή Γεωργική Πολιτική προωθεί μια σύγχρονη γεωργία, προσανατολισμένη στην αγορά, εξασφαλίζοντας την παροχή ασφαλών και οικονομικά προσιτών τροφίμων υψηλής ποιότητας, που παράγονται με βιώσιμο τρόπο και την τήρηση αυστηρών προτύπων (για το περιβάλλον, την καλή μεταχείριση των ζώων, την ασφάλεια των τροφίμων κ.λπ.), και στηρίζοντας παράλληλα τις επενδύσεις στην ευρύτερη αγροτική οικονομία (<https://ec.europa.eu>). Η κοινή γεωργική πολιτική διέπεται από τις εξής τέσσερις βασικές αρχές:

1. *επικουρικότητα και σύμπραξη*: επιτυγχάνονται μέσω της αποκέντρωσης, του προγραμματισμού και της διαβούλευσης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο·
2. *πολυ-λειτουργικότητα*: ανταμείβει τους γεωργούς για το φάσμα των υπηρεσιών, τις οποίες προσφέρουν ανταποκρινόμενοι στις απαιτήσεις των καταναλωτών και γενικότερα της κοινωνίας·
3. *πολυ-τομεακή προσέγγιση*: επιδιώκει να αναπτύξει την αγροτική οικονομία με τη δημιουργία νέων πηγών εισοδήματος και απασχόλησης, με τη προώθηση αγροτικών υπηρεσιών και τη συντήρηση της υπαίθρου και της αγροτικής κληρονομιάς·
4. *αποτελεσματικότητα και ευλγισία*: επιδιώκονται μέσω της εφαρμογής στρατηγικών ολοκληρωμένων προγραμμάτων, βασιζόμενων σε μια σειρά μέτρων που εφαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες και τις περιστάσεις στα κράτη μέλη και στις διάφορες περιοχές.

Με σκοπό την ορθή εφαρμογή των παραπάνω πολιτικών η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει όργανα τα οποία διαθέτουν ακριβείς πληροφορίες για τα εισοδήματα και τη γεωργική οικονομία της ΕΕ, τομεακά. Αυτή είναι η αποστολή του δικτύου γεωργικής λογιστικής πληροφόρησης (δίκτυο πληροφόρησης)¹.

---

¹ [Κανονισμός 1217/2009, τροπ. τελευταία από κανονισμό `2016/2129] Βασισμένο σε γεωργικά λογιστικά γραφεία στα κράτη μέλη και στην εθελοντική συμμετοχή ειδικά επιλεγμένων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οι οποίες ξεπερνούν τις 60.000, το δίκτυο αυτό παρέχει αντικειμενικές και πρακτικές πληροφορίες στις διάφορες κατηγορίες γεωργικών εκμεταλλεύσεων, μεταξύ των οποίων βρίσκονται εκείνες που χρειάζονται ειδική προσοχή στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης [Κανονισμός 1166/2008, τροπ. τελευταία από κανονισμό 378/2014]. Η "κοινοτική τυπολογία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων", η οποία αποτελεί μια ομοιόμορφη ταξινόμηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της ΕΕ βάσει του τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού και του οικονομικού τους μεγέθους, καθώς και της σημασίας των άμεσα συνδεδεμένων με αυτές άλλων κερδοφόρων δραστηριοτήτων, χρησιμοποιείται για την παρουσίαση κατά κατηγορία τεχνικοοικονομικού προσανατολισμού

Πίνακας 3: Πολιτικές υπαίθρου

Γεωργία και περιβάλλον	Αντιμετώπιση προβλημάτων που αφορούν τη γεωργία (κλιματική αλλαγή, απώλεια βιοποικιλότητας, φυσικοί πόροι)
Άμεση στήριξη και διαφάνεια	Σύστημα άμεσων πληρωμών το οποίο παρέχει στήριξη στα γεωργικά εισοδήματα
Ανάπτυξη της υπαίθρου	Τα προγράμματα ανάπτυξης υπαίθρου βοηθούν τα άτομα και τις επιχειρήσεις αγροτικών περιοχών στην αντιμετώπιση προκλήσεων και αξιοποιούν νέες ευκαιρίες
Βιολογική γεωργία	Θέσπιση κανόνων που αφορούν την αλυσίδα εφοδιασμού της βιολογικής γεωργίας
Ποιότητα γεωργικών προϊόντων	Τα συστήματα ποιότητας της ΕΕ ξεχωρίζουν τα γνήσια προϊόντα που κατασκευάζονται με παραδοσιακές μεθόδους
Εμπόριο και προώθηση	Εμπορικές συμφωνίες της ΕΕ, ενισχυμένες δράσεις προώθησης σε αγορές εκτός ΕΕ
Δασοκομία	Χρηματοδοτεί και υποστηρίζει την εφαρμογή της βιώσιμης δασικής διαχείρισης, παράλληλα βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα και προσφέρει θέσεις εργασίας
Γεωργικές αγορές και ανάλυση αγοράς	Πρόβλεψη μελλοντικών τάσεων, με ορισμένα ισχύοντα μέσα πολιτικής

Πηγή: https://ec.europa.eu/info/policies/agriculture-and-rural-development_el, ίδια επεξεργασία

4.5.4. Αγροτική ανάπτυξη 2014-2020

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014-2020 αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μοχλούς ανάπτυξης για τη χώρα μας. Όραμα του ΠΑΑ αποτελεί η «Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και βιώσιμη ανταγωνιστικότητα του αγροτικού χώρου».

Η ευρωπαϊκή πολιτική της αγροτικής ανάπτυξης αποκαλείται συχνά ως

και οικονομικού μεγέθους των στοιχείων που συλλέγονται από τις κοινοτικές έρευνες για τη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

«δεύτερος πυλώνας» της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και συμπληρώνει το σύστημα των ενισχύσεων σε γεωργούς και περιλαμβάνει μέτρα διαχείρισης των γεωργικών αγορών. Η Ευρωπαϊκή πολιτική αγροτικής ανάπτυξης χρηματοδοτείται μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑ) με κονδύλια ύψους 100 δις. Ευρώ για την περίοδο 2014-2020. Τα κονδύλια αυτά κατανέμονται στα κράτη μέλη της ΕΕ και αναμένεται να ενεργοποιήσουν επιπλέον 61 δις. Ευρώ δημόσιας χρηματοδότησης από τα κράτη μέλη. Την τρέχουσα περίοδο τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ υλοποιούν 118 προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης (ΠΑΑ). Τα 20 κράτη μέλη υλοποιούν ενιαία εθνικά προγράμματα, ενώ τα υπόλοιπα 8 έχουν επιλέξει να υλοποιούν 2 ή περισσότερα περιφερειακά προγράμματα.

Τα κράτη μέλη και οι περιφέρειες καταρτίζουν τα δικά τους προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης με βάση τις ανάγκες των εδαφών τους και τουλάχιστον τέσσερις από τις ακόλουθες έξι κοινές προτεραιότητες της ΕΕ:

- προώθηση της μεταφοράς γνώσεων και της καινοτομίας στη γεωργία, στη δασοκομία και στις αγροτικές περιοχές
- βελτίωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας όλων των τύπων γεωργίας και προώθηση των καινοτόμων γεωργικών τεχνολογιών και της βιώσιμης διαχείρισης των δασών
- προώθηση της οργάνωσης της αλυσίδας τροφίμων, της καλής μεταχείρισης των ζώων και της διαχείρισης των κινδύνων στον τομέα της γεωργίας
- αποκατάσταση, διατήρηση και ενίσχυση των οικοσυστημάτων που συνδέονται με τη γεωργία και τη δασοκομία
- αύξηση της αποδοτικότητας των πόρων και στήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα που θα είναι ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή, όσον αφορά τους τομείς της γεωργίας, της παραγωγής τροφίμων και της δασοκομίας,
- προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές.

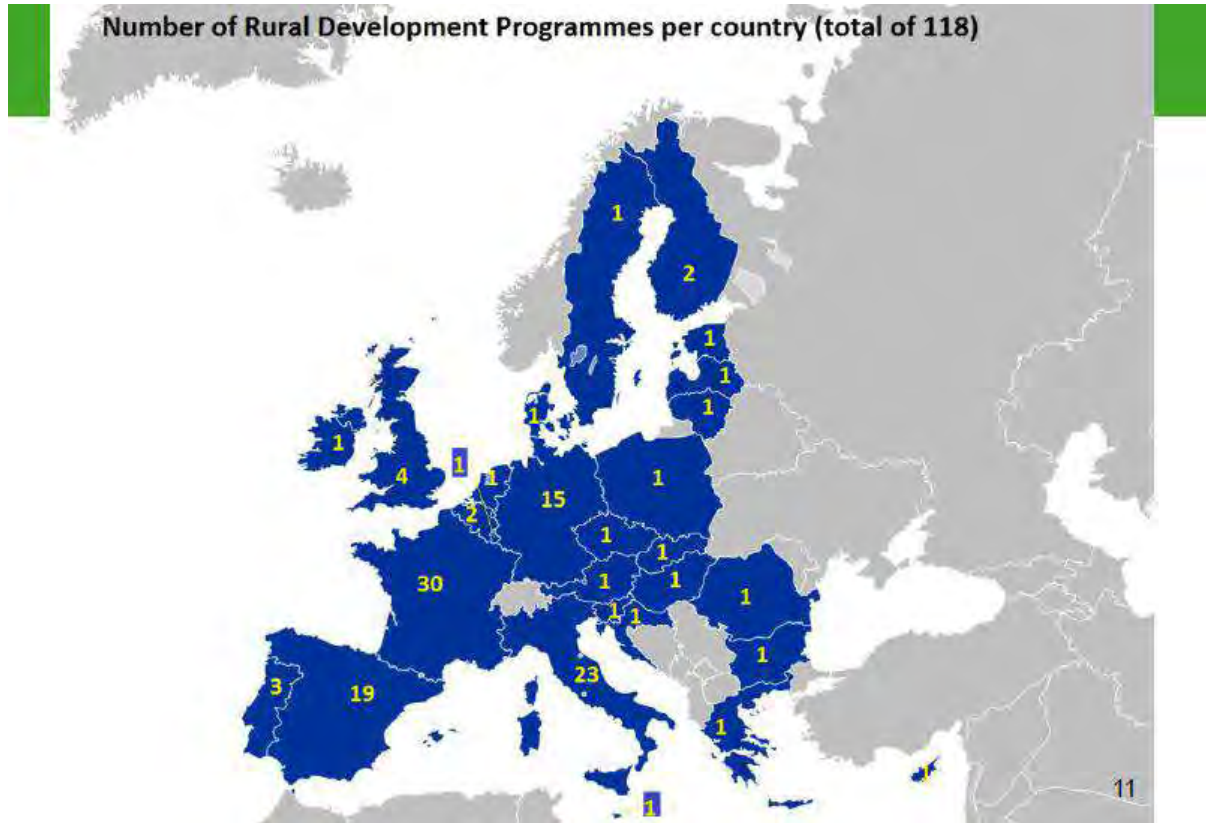
Σχετικά με την αγροτική ανάπτυξη στο πλαίσιο της ευρύτερης επενδυτικής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το 2014 και μετά τα κράτη μέλη οφείλουν να συνάπτουν μια εταιρική σχέση η οποία απαιτεί τον συντονισμό όλων των χρηματοδοτήσεων από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη της συνεργάζονται επίσης με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕ) για τη

«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου»

δημιουργία χρηματοδοτικών εργαλείων στο πλαίσιο του ΕΓΤΑΑ. Η υλοποίηση και το αντίκτυπο της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης παρακολουθούνται λεπτομερώς.

ΣΧΗΜΑ1: ΧΑΡΤΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΧΩΡΑ

Πηγή: <https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020>

ΣΧΗΜΑ 2: ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ

Πηγή: <https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020>

4.5.5. Σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ)

«Προς μία ισόρροπη και βιώσιμη χωροταξική ανάπτυξη του εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

Στόχος του ΣΑΚΧ είναι να προσδιοριστούν σε κλίμακα ΕΕ πολιτικοί στόχοι και γενικές αρχές ανάπτυξης του χώρου με στόχο τη εξασφάλιση μια μακροχρόνιας και διαρκούς ισόρροπης ανάπτυξης του εδάφους της Ένωσης, με σεβασμό της ποικιλομορφίας του (<https://eur-lex.europa.eu>). Σύμφωνα με τους θεμελιώδεις στόχους της κοινοτικής πολιτικής (οικονομική και κοινωνική συνοχή, οικονομική ανταγωνιστικότητα, διατήρηση βιοποικιλότητας) οι πολιτικές χωροταξικής ανάπτυξης αποσκοπούν στη διασφάλιση ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης τους εδάφους της Ένωσης.

Το ΣΑΚΧ αποτελεί πλαίσιο χάραξης πολιτικής με σκοπό τη βελτίωση της συνεργασίας σε θέματα τομεακών κοινοτικών πολιτικών που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στον χώρο. Η επεξεργασία του σχεδίου αυτού έχει ως αφετηρία τη διαπίστωση ότι η δράση των κρατών μελών γίνεται αρτιότερη όταν βασίζεται στους στόχους της χωροταξικής ανάπτυξης που προσδιορίζονται από κοινού. Πρόκειται για ένα έγγραφο διακυβερνητικής υφής, ενδεικτικής και όχι δεσμευτικής αξίας. Σε συμφωνία με την αρχή της επικουρικότητας, η εφαρμογή του λαμβάνει χώρα στο πλέον κατάλληλο επίπεδο παρέμβασης και σύμφωνα με την επιθυμία των

διαφόρων παραγόντων της χωροταξικής ανάπτυξης. Η κεντρική ιδέα του σχεδίου είναι ότι η οικονομική μεγέθυνση και η σύγκλιση ορισμένων οικονομικών δεικτών δεν επαρκούν ως μεταβλητές για την επίτευξη των στόχων που θέτει το ίδιο το σχέδιο, συνεπώς χρειάζεται μια προγραμματισμένη παρέμβαση σε θέματα χωροταξικής ανάπτυξης, ώστε να διορθώνονται οι εντοπιζόμενες ανισότητες.

Το ΣΑΚΧ επισημαίνει τέσσερα σημαντικά πεδία τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και ασκούν σημαντικές πιέσεις στη χωροταξική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (<https://eur-lex.europa.eu>):

- Η εξέλιξη των αστικών περιοχών: Σχεδόν το 80 % του ευρωπαϊκού πληθυσμού αποτελείται από αστικό πληθυσμό. Τα αστικά κέντρα αναδιαρθρώνονται, δημιουργούνται δίκτυα πόλεων τα οποία συνεργάζονται και πέραν των συνόρων. Επίσης, χρειάζεται μία νέα σχέση πόλης/υπαίθρου ώστε απαλειφθούν οι προκλήσεις της υπαίθρου.
- Η εξέλιξη των αγροτικών ζωνών: Η απόσταση από τις μεγάλες μητροπόλεις, οι κακές κλιματολογικές συνθήκες, η μικρή πληθυσμιακή συγκέντρωση, οι αδυναμίες εξοπλισμού και υποδομών και η έλλειψη οικονομικής διαφοροποίησης εξαιτίας της υπερβολικής σημασίας που προσλαμβάνει η γεωργία είναι προβλήματα που αντιμετωπίζουν συχνά οι αγροτικές ζώνες της ΕΕ. Επίσης, σημαντική είναι η προστασία των φυσικών πόρων και των οικοσυστημάτων εφόσον προσφέρουν δυνατότητες για διαφορετική αξιοποίηση των οικονομικών δυνατοτήτων (περιβαλλοντικός και πολιτιστικός τουρισμός, διαφοροποιήσεις των δραστηριοτήτων των αγροτών).
- Οι μεταφορές: Με την αύξηση των οδικών και αεροπορικών μεταφορών δημιουργούνται κυκλοφοριακές συμφορήσεις και περιβαλλοντικές πιέσεις. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένας από τους κυριότερους υπεύθυνους εκπομπών διοξειδίου του άνθρακος στον κόσμο. Επιπλέον, η ανισομερής κατανομή των υποδομών στο ευρωπαϊκό έδαφος μπορεί να συνεπιφέρει σημαντικές ανισοροπίες από την άποψη των οικονομικών επενδύσεων και να θέσει υπό αμφισβήτηση τις αρχές της χωροταξικής συνοχής.
- Η φυσική και η πολιτιστική κληρονομιά: Η ποικιλομορφία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί μια μεγάλη πηγή πλούτου για την Ευρώπη. Όμως, ορισμένες διαδικασίες κοινωνικού και οικονομικού εκσυγχρονισμού απειλούν

μια τέτοια κληρονομιά. Η πανίδα, η χλωρίδα, τα νερά, τα εδάφη, τα παραδοσιακά τοπία αντιμετωπίζουν τους αποσταθεροποιητικούς παράγοντες που προέκυψαν από την υπερεκμετάλλευση του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο. Στο πλαίσιο μιας αειφόρου ανάπτυξης, η πολιτική χωροταξίας στην Ευρώπη αποσκοπεί στην επιβράδυνση των πρακτικών αυτών και στην προώθηση μιας λογικής χρήσης των πόρων.

4.5.6. Η πολιτική της Ελλάδας για την ανάπτυξη της υπαίθρου

Σε επίπεδο Ελλάδα όλο και περισσότερο, τα τελευταία έτη, ανθεί το φαινόμενο «επιστροφής νέων και νέων ηλικιακά οικογενειών» στις περιοχές της υπαίθρου ειδικά μετά την κρίση-Η ανάπτυξη της υπαίθρου απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση χωρίς να περιορίζεται αποκλειστικά στην αγροτική πολιτική. Οι αναπτυξιακές αυτές πολιτικές είναι αναγκαίες για τη διατήρηση του ποσοστού του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών αλλά και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων και απασχόλησής του.

4.5.7. Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER

Κατά το έτος 1991 ξεκίνησε η εφαρμογή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER στη χώρα μας, καθώς και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η οποία αποτέλεσε την αρχή μίας νέας προσέγγισης στην πολιτική αγροτικής ανάπτυξης. Μέσω της LEADER στηρίχθηκε

η ολοκληρωμένη και πολυτομεακή ανάπτυξη, ενώ παράλληλα δόθηκε η ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να σχεδιάσουν και να επιλέξουν οι ίδιες τον τρόπο και τη “διαδρομή” ανάπτυξής τους. Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα της πρώτης πειραματικής εφαρμογής και η διαπίστωση ότι η Πρωτοβουλία συνέβαλε, αντιστρόφως ανάλογα με τον προϋπολογισμό της, στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού, οδήγησαν σε ένα πιο συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό της, το LEADER II. Κατά την Β΄ Προγραμματική Περίοδο η πρωτοβουλία στοχεύει στην ενεργοποίησης ακόμα περισσότερο του τοπικού πληθυσμού για τον σχεδιασμό εκ των κάτω προς τα επάνω στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης. Η συνέχιση της Πρωτοβουλίας κατά την Γ΄ Προγραμματική Περίοδο, μέσω της LEADER+, η οποία κινήθηκε στη λογική και τη φιλοσοφία των προηγούμενων εφαρμογών, προσπαθεί να εισάγει αλλά και να ενδυναμώσει τους δεσμούς συνεργασίας κυρίως μεταξύ των τοπικών φορέων και κοινωνικών ομάδων προς αποτέλεσμα εφαρμογής μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής.

Μετά την εμπειρία τριών περιόδων προγραμματισμού, η πρωτοβουλία LEADER είχε φτάσει σε επίπεδο ωριμότητας ώστε να εφαρμοστεί στις αγροτικές περιοχές στο πλαίσιο του Άξονα 4 του ΠΑΑ εξυπηρετώντας βασικούς στόχους αυτού. Επιπλέον κατά την 4η Προγραμματική Περίοδο παρόμοια πρωτοβουλία είχε εφαρμοστεί, για πρώτη φορά, στα πλαίσια του Άξονα 4 του Ε.Τ.Α. (Ευρωπαϊκό Ταμείο Αλιείας) με επιτυχία σε 22 κράτη μέλη.

Η πρωτοβουλία LEADER περιλαμβάνει τουλάχιστον τα ακόλουθα στοιχεία:

- Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης σε τοπική βάση, που προορίζονται για σαφώς χωρικά προσδιορισμένες περιοχές ο πληθυσμός των οποίων κυμαίνεται μεταξύ 10.000-150.000 κατοίκων. Στις περιπτώσεις πολυταμειακής προσέγγισης ο συγκεκριμένος περιορισμός αναφέρεται στη συνολική περιοχή εφαρμογής και όχι στην κάθε επιμέρους ανά ΕΔΕΤ περιοχή εφαρμογής.
- Τοπικές εταιρικές σχέσεις δημόσιου – ιδιωτικού τομέα, καλούμενες «Ομάδες Τοπικής Δράσης» (ΟΤΔ).
- Προσέγγιση εκ των κάτω προς τα άνω με εξουσία λήψης αποφάσεων για τις Ομάδες Τοπικής Δράσης όσον αφορά την εκπόνηση και την εφαρμογή μιας στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης.
- Πολυτομιακό σχεδιασμό και υλοποίηση της στρατηγικής με βάση την αλληλεπίδραση μεταξύ φορέων και έργων διαφόρων τομέων της τοπικής οικονομίας.
- Δυνατότητα εφαρμογής μιας πολυταμειακής προσέγγισης με τη συμμετοχή των ΕΓΤΑΑ, ΕΤΘΑ, ΕΤΠΑ και ΕΚΤ με σκοπό την ενίσχυση μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης των τοπικών προγραμμάτων μέσω της στενής συνέργειας των ταμείων.
- Εφαρμογή καινοτόμων προσεγγίσεων.
- Εφαρμογή έργων συνεργασίας.
- Δικτύωση των τοπικών εταιρικών σχέσεων (<http://www.parnonas.gr>).

Για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, ο σχεδιασμός της Ολοκληρωμένης Προσέγγισης επικεντρώνεται στις επενδυτικές προτεραιότητες ανά Διαρθρωτικό Ταμείο που εξυπηρετούν θεματικούς στόχους, όπου είχε σημειωθεί υστέρηση σε προηγούμενες περιόδους. Στόχος είναι η χρηματοδότηση της Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης από τα ταμεία που χρηματοδοτούν την κοινή αγροτική πολιτική, και η σταδιακή εφαρμογή των εργαλείων της Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης σε κάθε χωρική ενότητα. Σε εφαρμογή του άρθρου 6 του Κανονισμού 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το ΕΓΤΑΑ και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ)

1698/2005 του Συμβουλίου, λαμβάνοντας υπόψη και το ΕΣΠΑ 2014-2020, καταρτίστηκε από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων το σχέδιο του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014-2020. Στο πλαίσιο αυτό καθορίστηκαν οι βασικές αρχές της αγροτικής ανάπτυξης οι οποίες αφορούν στην:

- οικονομική και περιβαλλοντική αειφορία,
- προώθηση της κοινωνίας της γνώσης ως δομικού στοιχείου της καινοτόμου επιχειρηματικότητας, εξωστρέφεια και απασχόληση και η κοινωνική συνοχή (<http://www.parnonas.gr>).

4.6. Βιώσιμη – εδαφική Ανάπτυξη

Οι προσπάθειες εφαρμογής αναπτυξιακών προτύπων και πολιτικών, τα τελευταία χρόνια, για την ανάπτυξη της υπαίθρου κινούνται σε δύο επίπεδα: (α) στην ενσωμάτωση της βιώσιμης διάστασης της ανάπτυξης, και (β) στην υιοθέτηση της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης, με την εστίαση στους τοπικούς πόρους και στη συνεργασία των τοπικών δρώντων.

Τα δύο αυτά πεδία αποτελούν περισσότερο στόχους και κατευθύνσεις των αναπτυξιακών πολιτικών και δεν συμπεριλαμβάνουν συγκεκριμένα στοιχεία τα οποία μπορούν να εφαρμοστούν σε κάθε περιοχή. Ο συνδυασμός αυτών αν προσδιορισθεί και εφαρμοστεί σε τοπικό επίπεδο είναι δυνατό να υλοποιήσει μια ολοκληρωμένη πολιτική διαχείρισης για την ανάπτυξη της υπαίθρου με σεβασμό στο περιβάλλον.

Εικόνα 1: Συμβατότητα και συνέργεια βιώσιμης και εδαφικής ανάπτυξης

Πηγή: Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων Τροόδους, Γούσιος Δ., 2019

4.6.1. Βιώσιμη ανάπτυξη

Σε γενικό πλαίσιο, η βιώσιμη ανάπτυξη - η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες των σημερινών γενεών χωρίς να υπονομεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις ανάγκες τους - είναι βαθιά ριζωμένη στο ευρωπαϊκό εγχείρημα. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και οι πολιτικές της ΕΕ έχουν συμβάλει στην αντιμετώπιση της μεταπολεμικής φτώχειας και πείνας, και έχουν δημιουργήσει έναν χώρο ελευθερίας και δημοκρατίας όπου οι ευρωπαίοι πολίτες δύνανται να φτάσουν σε πρωτόγνωρα επίπεδα ευμάρειας και ευημερίας (Προς μια βιώσιμη Ευρώπη έως το 2030, 2019).

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι μια έννοια την οποία κάποιος θεωρούν ουτοπική. Αυτό συμβαίνει διότι οι επιστήμονες και οι μελετητές ως τώρα, έχουν αποδώσει την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης με γενικά κριτήρια χρησιμοποιώντας τη σε πολιτικές χωρίς συγκεκριμένο σκοπό. Σήμερα, οι μελετητές συμπεριλαμβάνουν τη βιώσιμη ανάπτυξη σε πολιτικές με συγκεκριμένες κατευθύνσεις θέτοντας στόχους και δημιουργώντας όραμα.

Στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι να καλύπτονται οι ανάγκες των σημερινών γενεών χωρίς όμως να τίθεται σε κίνδυνο η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις δικές τους ανάγκες. Η βιώσιμη ανάπτυξη συνιστά μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που περιλαμβάνει οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές οι οποίες αλληλοενισχύονται (<https://ec.europa.eu>).

Με σκοπό την ολοκληρωμένη προσέγγιση της έννοιας, η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών, αποτελεί το νέο παγκόσμιο πλαίσιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και θέτει 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ).

Οι συγκεκριμένοι στόχοι συνδυάζουν αποτελεσματικά τους τρεις παράγοντες που χρειάζονται για την επίτευξη μιας βιώσιμης ανάπτυξης: τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό. Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι συμπεριλαμβάνουν ζητήματα όπως:

- ανθρώπινη αξιοπρέπεια
- περιφερειακή και παγκόσμια σταθερότητα
- διασφάλιση της «υγείας» του πλανήτη μας
- δίκαιες και ανθεκτικές κοινωνίες
- ευημερούσες οικονομίες.

Η στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης, είναι στοχευμένοι και συγκεκριμένοι και, πλέον, συμπεριλαμβάνονται σε όλες τις εκ νέου πολιτικές. Η πολιτική με την οποία ταυτίζεται η βιώσιμη ανάπτυξη είναι αυτή της πράσινης ανάπτυξης ή πράσινης οικονομίας. Η πράσινη οικονομία στοχεύει πρωτίστως στο περιβάλλον και στην ορθή περιβαλλοντική διαχείριση των πόρων και έπειτα στην οικονομία. Κύριο μέλημά της είναι η διατήρηση του φυσικού πλούτου και η ευγενική παροχή αγαθών από το περιβάλλον με σύγχρονες μεθόδους και πρακτικές. Η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία αποτελούν το μέλλον αυτού του πλανήτη, αφού πλέον είναι κατανοητό σε όλους μας πως η υπερεκμετάλλευση και η υπεράντληση των πόρων οδηγούν στην καταστροφή του πλανήτη.

Είναι, επίσης, σημαντικό να αναφερθεί η σύνδεση της βιώσιμης και της πράσινης ανάπτυξης με αυτήν της αγροτικής ανάπτυξης. Η ύπαιθρος χώρα και η γεωργία είναι τα από τα πιο δυνατά εργαλεία που υπάρχουν στη χώρα μας και με τη σωστή διαχείρισή τους η χώρα θα μπορούσε να αναπτυχθεί οικονομικά και συγχρόνως, με την ορθολογική μεταχείρισή των πόρων να μειώσει το οικολογικό αποτύπωμα των κατοίκων της και να βοηθήσει στη βελτίωση του πλανήτη. Οι πολιτικές της αγροτικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης της

υπαίθρου κατανοώντας και αξιολογώντας την κατάσταση έχουν λάβει δράση με τις εκ νέου πολιτικές που προστατεύουν το περιβάλλον και δίνουν κίνητρα και κατευθύνσεις για τη μεγαλύτερη δυνατή αποκόμιση πόρων και αγαθών.

Η βασική πτυχή της βιώσιμης ανάπτυξης αφορά το φυσικό περιβάλλον ως υπόβαθρο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και υποδοχέα των επιπτώσεων των εντατικών αναπτυξιακών προτύπων. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης δεν περιορίζεται στην προστασία του περιβάλλοντος με τη στενή έννοια του όρου, αλλά ενσωματώνει την εναρμόνισή του με την ανθρώπινη δράση που εξελίσσεται συχνά αυτόνομα και χωριστά (Γούσιος, 2019). Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν είναι έννοια η οποία αντιμετωπίζει το μέλλον χωρίς να κοιτά το παρελθόν. Αυτό που κάνει την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης τόσο σημαντική ώστε να εφαρμόζεται σε κάθε πολιτική είναι η ολοκληρωμένη προσέγγιση αυτής. Πιο συγκεκριμένα, η ιδιαιτερότητά της είναι ότι για να δώσει τις κατευθυντήριες αρχές οι οποίες θα εφαρμόσουν μια ολοκληρωμένη στρατηγική, χρειάζεται πρώτα να δει τη σύνδεση και την αναγκαιότητα μεταξύ των γενεών με την πάροδο των χρόνων, να αξιολογήσει τη δυναμική του παρελθόντος τις σωστές δράσεις και πολιτικές αλλά και τα λάθη, και τη δυνατότητά της να δημιουργήσει πολιτικές οι οποίες συνδέουν το κοινωνικό κομμάτι και την πραγματικότητα του σήμερα με τη συνέπεια του παρελθόντος αλλά και, κυρίως, την ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού και οικολογικού χαρακτήρα.

4.6.2. Εδαφική ανάπτυξη

Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, φαίνεται οι πολιτικές, οι εκθέσεις μεγάλων οργανισμών αλλά και η πρόοδος της διεθνούς έρευνας να έχουν εφαρμόσει στους στρατηγικούς στόχους τους την έννοια της εδαφικής ανάπτυξης. Η εδαφική ανάπτυξη συγκεντρώνεται και στοχεύει στην τοπική ανάπτυξη και αντιμετωπίζει το

πρόβλημα από τα κάτω προς τα πάνω. Η προσέγγιση της εδαφικής ανάπτυξης τονίζει τον ενεργό ρόλο μιας περιοχής, όχι ως υπόβαθρο, αλλά ως συντελεστή της ανάπτυξης. Η εδαφική ανάπτυξη προκύπτει από μια διαδικασία βιώσιμης διαχείρισης μιας περιοχής, της οποίας ο πληθυσμός καθορίζει, μέσω ενός κοινωνικοπολιτικού συμφώνου και ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, τη σχέση του με τους τοπικούς πόρους (Γούσιος Δ., 2019).

Κατά αυτόν τον τρόπο οι πολιτικές βελτιώνουν το κοινωνικό σύνολο και την ευημερία και δημιουργούν μια ταυτότητα στον τόπο που εφαρμόζουν την πολιτική.

Επιπροσθέτως, ένα σημαντικό κομμάτι της εδαφικής ανάπτυξης αποτελεί και η εδαφική συνοχή. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει τα εξής ζητήματα για την επίτευξη αυτής (<https://ec.europa.eu>).

- να αξιοποιήσουμε τα πλεονεκτήματα όλων των εδαφών ώστε να συμβάλουν καλύτερα στη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη της ΕΕ στο σύνολό της;
- να διαχειριστούμε το θέμα της συγκέντρωσης: Οι πόλεις έχουν θετικές και αρνητικές συνέπειες - εντατικοποίηση της καινοτομίας και της παραγωγικότητας αλλά και μόλυνση και κοινωνικός αποκλεισμός.
- να βελτιώσουμε τη σύνδεση των περιοχών: Οι πολίτες πρέπει να μπορούν να ζήσουν όπου θέλουν, έχοντας ευρυζωνικό Διαδίκτυο σε όλο το έδαφος της ΕΕ, πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες, αποτελεσματικές μεταφορές, αξιόπιστη ενέργεια
- να αναπτύξουμε τη συνεργασία: Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και της κυκλοφοριακής συμφόρησης υπερβαίνουν τα παραδοσιακά διοικητικά σύνορα και, ως εκ τούτου, απαιτούνται νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των χωρών και των περιφερειών.

Τα παραπάνω ζητήματα είναι φλέγοντα και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης. Η τεχνολογική εξέλιξη και η κατανόηση της σημαντικότητας της εδαφικής ανάπτυξης έχουν συμβάλλει στην εντατική δημιουργία πολιτικών που θα μπορούν να προσαρμοστούν και να στοχεύσουν στην ύπαιθρο και στην μονοτομεακή ανάπτυξη. Συμπληρωματικά, η κλιματική αλλαγή, ή πιο σωστά, η κλιματική κρίση του πλανήτη μας υψώνεται ως «κόκκινη σημαία» για το πέρας της υπερεκμετάλλευσης των πόρων και το ξεκίνημα της ορθολογικής μεταχείρισης αυτών.

Επιπλέον, η ΕΕ παραθέτει τους παρακάτω τρόπους με τους οποίους θεωρεί ότι η πολιτική συνοχής θα μπορέσει να βελτιώσει στο μέλλον την εδαφική ανάπτυξη:

- προωθώντας μια λειτουργική προσέγγιση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των περιοχών ως χώρων διαβίωσης των πολιτών
- δίνοντας ώθηση σε πολιτικές με τοπική διάσταση μέσω του διατομεακού συντονισμού των πολιτικών και της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, από το τοπικό έως το ευρωπαϊκό επίπεδο

- ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ περιοχών με στόχο την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης
- βελτιώνοντας το επίπεδο γνώσεων για τις διάφορες περιοχές, με στόχο τον καλύτερο προσανατολισμό της ανάπτυξής τους.

Η εδαφική περιοχή ορίζεται ως *«μια συνεργασία δρώντων αγκυρωμένων σε ένα γεωγραφικό χώρο, η οποία στοχεύει στην επίλυση ενός παραγωγικού προβλήματος που τους αφορά. Μετατρέπεται σε ένα “χώρο λύσης” για “παραγωγικά προβλήματα»* (Γούσιος Δ., 2019).

Οι εδαφικές περιοχές έχουν μια ευρεία γκάμα πόρων οι οποίοι τις περισσότερες φορές παραμένουν αναξιοποίητοι. Οι εδαφικοί πόροι είναι η μεγάλη δυναμική των περιοχών αυτών οι οποίοι αν αξιοποιηθούν σωστά θα οδηγήσουν σε ανταγωνιστικά προϊόντα τα οποία θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη της περιοχής. Η διαχείριση των πόρων κινητοποιεί μεγάλη κατηγορία εργασιακών ομάδων και δυναμικού για τη σωστή μεταχείρισή τους και τη δημιουργία τελικών αγαθών που θα είναι ανταγωνίσιμα στην αγορά. Ειδικότερα, οι τοπικοί δρώντες καταγράφουν τους γεωργικούς, κτηνοτροφικούς και βιοτεχνικούς κοινότυπους πόρους, αλλά και την κληρονομιά που βρίσκεται στην περιοχή και θα τους προσδώσει αξία, μετατρέποντάς τους σε ιδιότυπα προϊόντα. Η διαδικασία αυτή απαιτεί μηχανισμούς ιδιαίτερους (φορείς, μεθόδους, τεχνικές) που θα αναδείξουν την ποιότητα και την ιδιοτυπία αυτών των προϊόντων. Πρόκειται για απόδοση αξίας η οποία μπορεί να μετατραπεί σε έσοδα για τους τοπικούς δρώντες, με τη μεσολάβηση της αγοράς για όσους από τους πόρους οι καταναλωτές εκδηλώνουν ισχυρό ενδιαφέρον (Γούσιος Δ., 2019). Επομένως, η παραγωγή αυτών των αγαθών και η διεξαγωγή τους στην αγορά φέρνει ως αποτέλεσμα την εδαφική πρόσοδο και την αύξηση της οικονομίας των περιοχών αυτών.

Ως αποτέλεσμα, η εδαφική ανάπτυξη/ εδαφική συνοχή σε συνδυασμό με τη βιώσιμη/ αειφόρο ανάπτυξη βοηθούν τις υποβαθμισμένες περιοχές της αγροτικής υπαίθρου να εξελιχθούν, να αναπτυχθούν, καθώς και την αναβάθμισή τους λόγω των ευκαιριών και θέσεων εργασίας που προκύπτουν και τη μετανάστευση πληθυσμιακού/ εργατικού δυναμικού. Η αγροτικές περιοχές είναι το κλειδί για την ανταγωνιστική βιώσιμη ανάπτυξη και τη βελτίωση της οικονομίας ολόκληρης της χώρας με σεβασμό στο περιβάλλον.

Παρόλα αυτά, η εδαφική ανάπτυξη αποτελεί συμπληρωματικό τρόπο ανάπτυξης στις ολοκληρωμένες πολιτικές και δε μπορεί να σταθεί από μόνη της. Είναι απαραίτητο για την

ολική διαχείριση των περιοχών αυτών να συντελέσουν και άλλοι παράγοντες, σε συνδυασμό με πολιτικές και προγράμματα από την ΕΕ.

4.7. Έξυπνα Χωριά

Το πρόβλημα της ερήμωσης της υπαίθρου επηρεάζει και τις ίδιες τις περιοχές της υπαίθρου αλλά και την οικονομία της χώρας. Γι' αυτό το λόγο η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι εκ νέου πολιτικές της αγροτικής ανάπτυξης έχουν αναλάβει δράση με σκοπό τη δημιουργία κινήτρων για την παραμονή του πληθυσμιακού δυναμικού στην ύπαιθρο αλλά και την αναβάθμισή της. Οι ψηφιοποιημένες τοπικές υποδομές θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην άρση του προβλήματος της μετανάστευσης των νέων από τα χωριά στις πόλεις, το οποίο αφήνει την ύπαιθρο χωρίς εργατικό δυναμικό. Ένας από τους τρόπους που θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν τους νέους στο να παραμείνουν στην ύπαιθρο είναι να διασφαλιστεί ότι οι πολίτες της ΕΕ έχουν πρόσβαση στην ίδια υποδομή υψηλής τεχνολογίας που προσφέρεται στις πιο ανεπτυγμένες χώρες. Τα «έξυπνα χωριά» στηρίζουν την εισαγωγή και τη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών για την αναβάθμιση των αγροτικών περιοχών και είναι ένας τρόπος να αποκτήσουν όλοι οι πολίτες πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δημοσίευσαν ένα έγγραφο που ονομάζεται «Οι δράσεις της ΕΕ για τα έξυπνα χωριά» με σκοπό να γίνουν περισσότερο εμφανής οι ευκαιρίες που υπάρχουν στα χωριά και στις αγροτικές κοινωνίες. Μία από αυτές τις δράσεις είναι το «Πιλοτικό έργο για τα έξυπνα χωριά». Η προοπτική αυτού του πιλοτικού έργου είναι να εμφυσήσει στους πολίτες και στους κυβερνήτες της εκάστοτε χώρας της ΕΕ πόσο σημαντικά είναι τα χωριά των χωρών και να ενεργοποιήσει συζητήσεις για τη διαμόρφωση της πολιτικής των έξυπνων χωριών (<http://www.pilotproject-smartvillages.eu/>).

Ο γενικός στόχος του πιλοτικού έργου είναι (<https://ead.gr/smart-eco-social-villages>) :

- να χαρτογραφήσει τις ευκαιρίες και τις προκλήσεις στις αγροτικές περιοχές,
- να δώσει έναν ορισμό για τα «έξυπνα χωριά»,

- να περιγράψει λεπτομερώς τις υπάρχουσες βέλτιστες πρακτικές: θα προσδιοριστούν και θα αναλυθούν δέκα βέλτιστες πρακτικές,
- να διερευνήσει πώς να γίνει ένα «έξυπνο χωριό»: έξι περιπτώσιολογικές μελέτες θα λάβουν υποστήριξη για τη θέσπιση ενός σχεδίου δράσης προκειμένου να ξεκινήσει η διαδικασία για να γίνει ένα «έξυπνο χωριό».

Το Ευρωπαϊκό Αγροτικό Δίκτυο δίνει εμφανής στρατηγικές και κατευθύνσεις για το πώς οι ψηφιακές στρατηγικές που αναπτύσσονται στην Ευρώπη μπορούν να είναι ωφέλιμες προς τις αγροτικές περιοχές και κοινωνίες, ενώ προτείνει στα κράτη- μέλη της ΕΕ τα βήματα για τη γρήγορη ψηφιοποίηση των αγροτικών περιοχών και της υπαίθρου. Η πρώτη στρατηγική που αναπτύσσεται είναι αυτή της ψηφιοποίησης της καινούργιας ΚΑΠ. Το ΕΑΔ προτείνει τα εξής βήματα μέσω των οποίων μπορούν να προωθηθούν ευκολότερα οι νέες τεχνολογίες:

1. Χαρτογράφηση του υπάρχοντος τοπίου πολιτικής υποστήριξης για τη ψηφιοποίηση της γεωργίας και των αγροτικών περιοχών στη χώρα.
2. Προσδιορισμός ευκαιριών, αναγκών για τη χρήση της ψηφιοποίησης και την παράλληλη υλοποίηση των στόχων της ΚΑΠ
3. Καθορισμός προτεραιοτήτων για τις κύριες παρεμβάσεις που διατίθενται στο στρατηγικό σχέδιο της ΚΑΠ με σκοπό την ικανοποίηση των προτεινόμενων αναγκών, όπως:
  - ❖ Επενδύσεις σε υποδομές μικρής κλίμακας και τοπικές υπηρεσίες για την αντιμετώπιση προβλημάτων (π.χ. συνδέσεις διαδικτύου)
  - ❖ Ανταλλαγή γνώσεων και πληροφοριών μέσω της συμβουλευτικής για τη μείωση του ψηφιακού χάσματος
  - ❖ Συνεργασία για τη συγκέντρωση των ενδιαφερόμενων μερών, τη δημιουργία ομάδων και ψηφιακών κόμβων για την προώθηση ψηφιακών τεχνολογιών
4. Ορισμός στόχων: κατανομή του απαιτούμενου προϋπολογισμού, σχεδιασμός και εφαρμογή των απαραίτητων πρακτικών.

Για να γίνει όσο το δυνατό βέβαιο ότι οι στρατηγικές αυτές θα βοηθήσουν τις αγροτικές περιοχές και θα δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις των έξυπνων χωριών, θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τα τρία στοιχεία του ψηφιακού χάσματος, λαμβάνοντας ταυτοχρόνως υπόψιν τις συγκεκριμένες ανάγκες της εκάστοτε αγροτικής περιοχής και το υπάρχον τοπίο υποστηρικτικής πολιτικής (<https://www.yraithros.gr>).

Τα τρία στοιχεία είναι:

1. Ευρυζωνική υποδομή
2. Προώθηση της αφομοίωσης- κατανόησης των ψηφιακών υπηρεσιών
3. Ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της υπαίθρου.

Τα παραπάνω στοιχεία αλληλοσυνδέονται και επηρεάζονται το ένα με το άλλο. Λόγω αυτού πρέπει να είναι σίγουρο ότι θα λειτουργήσουν και τα τρία μαζί διαφορετικά, θα οδηγήσουν σε χαμηλό επίπεδο συνειδητοποίησης, ζήτησης και υιοθέτησης των ψηφιακών τεχνολογιών, γεγονός που δυσχεραίνει με τη σειρά του την επιχειρηματική κίνηση των παραπάνω επενδύσεων. Το ΕΑΔ επισημαίνει ότι θα πρέπει να υπάρξει συντονισμένη διακυβέρνηση τόσο σε εθνικό, όσο και σε τοπικό επίπεδο και να στοχευτούν οι επενδύσεις ευρυζωνικών υποδομών, αλλά και η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων.

4.8. Αγροτική Καινοτομία

Μέσω του πανελλαδικού δικτύου συνεργατών του φορέα παροχής γεωργικών συμβούλων

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΑΕ. η NEUROPUBLIC αναπτύσσει όλες τις τεχνολογικές συνιστώσες του συστήματος gaiasense, δηλαδή το λογισμικό, τους τηλεμετρικούς σταθμούς, τους αισθητήρες, τα υπολογιστικά συστήματα, τις αναλυτικές μεθόδους επεξεργασίας των δεδομένων, και επιπλέον έχει την επιχειρησιακή ευθύνη για την ανάπτυξη και τη λειτουργία του συστήματος των σταθμών σε ένα εκτεταμένο δίκτυο σε όλη την Ελλάδα.

Η ευφυής γεωργία είναι μια ολοκληρωμένη προσέγγιση διαχείρισης της αγροτικής δραστηριότητας. Μέσω αυτής μπορεί να επέλθει σημαντική μείωση στο κόστος αλλά και σημαντική ποιοτική και ποσοτική βελτίωση στην αγροτική παραγωγή. Επίσης, αξιοποιεί τις σύγχρονες τεχνολογίες και την επιστημονική γνώση με τρόπο ώστε να παίρνονται σωστές αποφάσεις για την παραγωγή με περισσότερο κέρδος των γεωργών αλλά και του περιβάλλοντος (www.neuropublic.gr/).

Ως Αγροτική Καινοτομία (<https://agrotomi.gr>) :

- Ψηφιοποιούμε την Ελληνική γεωργία στη βάση της τεχνολογικής καινοτομίας και της επιστημονικής εξειδίκευσης. Προωθούμε την επιχειρηματικότητα στην Ελληνική Ύπαιθρο. Αξιοποιούμε και διασφαλίζουμε στο έπακρο τις τρέχουσες και μελλοντικές ροές χρηματοδοτήσεων από την ΚΑΠ
- Επενδύουμε σε καινοτόμες και δοκιμασμένες εφαρμογές ευφυούς γεωργίας, χρησιμοποιώντας ώριμα τεχνολογικά εργαλεία αύξησης της αποδοτικότητας και μείωσης του κόστους καλλιέργειας. Τοποθετούμε την αγροτική συμβουλή στην εποχή της πληροφορίας, δημιουργώντας οικονομίες κλίμακας
- Δημιουργούμε δίκτυο συνεργαζόμενων δομών, επιστημόνων γεωτεχνικών, παρόχων συμβουλευτικών υπηρεσιών νέας γενιάς, συνδέοντας Έρευνα και Εφαρμογή. Αξιοποιούμε το πλεονέκτημα της ευφυούς γεωργίας και των δοκιμασμένων αποτελεσμάτων της στην κερδοφορία της εκμετάλλευσης, στο περιβάλλον και στην εφοδιαστική αλυσίδα. Δημιουργούμε αγορά και εισοδήματα.
- Δικτυώνουμε παραγωγούς και συμβούλους σε όλη την Ελλάδα, διευκολύνοντας τη διάχυση της γεωργικής γνώσης και καινοτομίας με την καθολική εφαρμογή εξειδικευμένων συμβουλών από αυτούς που διαθέτουν εξειδικευμένη γνώση και εμπειρία.
- Υλοποιούμε παραδειγματικά Ευρωπαϊκές πολιτικές. Συμβάλλοντας στην αλλαγή της ταλαιπωρημένης και οικονομικά αδρανούς Ελληνικής Γεωργίας και Ύπαιθρου. Ενισχύουμε, σε μια κρίσιμη καμπή, την Εθνική Οικονομία και το Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Με βάση τα παραπάνω παρατηρείται τα τελευταία χρόνια ότι η ύπαιθρος και η καινοτομία είναι δύο έννοιες που αργά ή γρήγορα έφτασαν να συνυπάρχουν. Η ύπαιθρος μπαίνει ισχυρά στο παιχνίδι της ψηφιακής τεχνολογίας και η εξέλιξη είναι εμφανής. Με την υλοποίηση όλων αυτών των στόχων και των στρατηγικών οι αγροτικές περιοχές θα αναπτυχθούν και δε θα υποβαθμίζονται όπως τώρα. Είναι αρκετά θετικό το γεγονός ότι έχει γίνει πλέον κατανοητό στους κυβερνήτες, στους μελετητές αλλά και στο ευρύ κοινό ότι η ύπαιθρος στη χώρα μας είναι το μέλλον. Είναι απαραίτητο να εξελίξουμε τα μέσα που έχουμε και να εδραιωθεί η

«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου»

ανάπτυξή της. Μέσω αυτής θα βοηθηθούμε σα χώρα και θα υπάρξουν πολλές περισσότερες ευκαιρίες και προοπτικές.

5. Μεθοδολογία

Η θεωρητική ανάλυση των προηγούμενων κεφαλαίων έγινε για τη κατανόηση της τάσης του φαινομένου στροφής προς την ύπαιθρο και της ανάπτυξης της μέσω της συμβολής των κατευθύνσεων του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου, των ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών αλλά και των εκ νέου προγραμμάτων που εστιάζουν σε τομείς που συνδέουν την ύπαιθρο με έννοιες όπως καινοτομία, τεχνολογία και έρευνα. Οι αναφερόμενες πολιτικές και τα προγράμματα δείχνουν την εξέλιξη της υπαίθρου και τον πολυδιάστατο και πολυλειτουργικό χαρακτήρα που αυτή έχει αποκτήσει την τελευταία δεκαετία.

Η προσπάθεια προσδιορισμού των νέων διαιρέσεων του ύπαιθρου χώρου, δηλαδή των νέων χωρικών κατηγοριών, οφείλει να ενσωματώσει: α) τις περιβαλλοντικές διαστάσεις, β) τις διαστάσεις που συνδέονται με τη κρίση στην απασχόληση (αδυναμία της γεωργίας να εξασφαλίσει απασχόληση, αναγκαιότητα διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας) και, γ) τις περιοχές που χαρακτηρίζονται από μια ισχυρή εδαφική και κοινωνική συνοχή, ένα κοινό πολιτισμό και μια κοινή κληρονομιά και ταυτότητα (παράδειγμα οι περιοχές των σημερινών Καλλικρατικών Δήμων/παλαιών επαρχιών), (Γούσιος Δ. κα, 2016).

Το κύριο μέλημα της εργασίας είναι να ερευνηθεί αν η περιφερειακή ζώνη των αστικών κέντρων, και στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή του Ηρακλείου, είναι ικανή να υποδεχτεί και να εξυπηρετήσει μια ιδιαίτερα μεγάλη μερίδα πληθυσμιακού δυναμικού που θα αποφασίσουν να μετεγκαταστήσουν στην ύπαιθρο χώρα και στις ως επί το πλείστον **έως** σήμερα αγροτικές περιοχές.

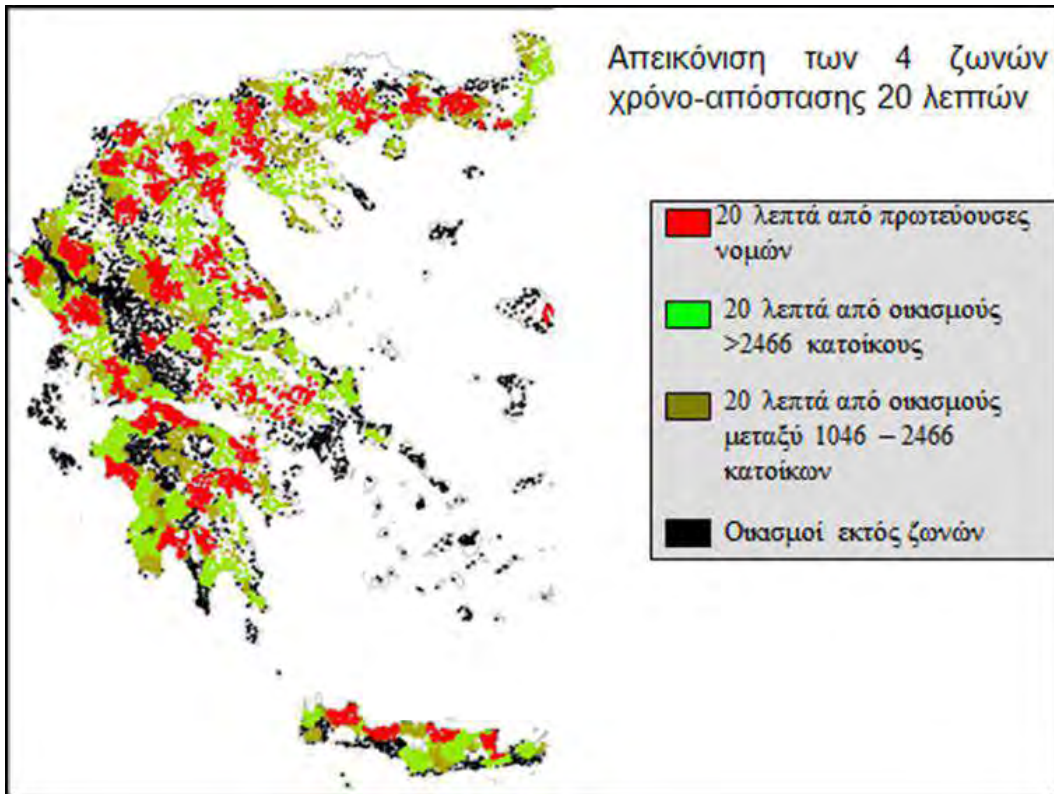
Συνεπώς, θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματική αναζήτηση ενός τέτοιου προσδιορισμού, ο εντοπισμός των αναγκαίων αλλαγών στους στατιστικούς ορισμούς, και στην αξιοποίηση νέων πηγών, ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων για τον ύπαιθρο χώρο (Γούσιος Δ., κα, 2016). Αυτές οι αλλαγές αφορούν ιδιαίτερα τα θέματα, από τη μια, της κατοίκησης και της απασχόλησης (πολυδραστηριότητα) που συνδέονται με τις διάφορες κατηγορίες πολιτών μιας κοινότητας και από την άλλη, ο ρόλος του αστικού κέντρου και στη συγκεκριμένη περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης.

Κατ' αυτό το τρόπο, η διαφοροποίηση και η ποικιλία των χώρων στο εσωτερικό της υπαίθρου παρουσιάζεται ως προϊόν που συνδέεται είτε με την απόσταση από την πόλη, είτε με τις λειτουργίες, είτε με τις πυκνότητες και τα δίκτυα των εσωτερικών μιας αγροτικής

περιοχής κωμοπόλεων. Η ζώνη ανάλυσης του φαινομένου ορίζεται στην περιαστική ζώνη του αστικού κέντρου του Ηρακλείου Κρήτης σε μια χρονο- απόσταση 20- 40 λεπτών. Η επιλογή αυτής της ζώνης έγινε με την εξής παραδοχή. Αρχικά, εκτιμάται ότι ο ελάχιστος χρόνος απόστασης είναι τα 20 λεπτά διότι αυτό το χρονο- διάστημα οριοθετεί την απομάκρυνση από το αστικό κέντρο και τις υπηρεσίες που αυτό προσφέρει. Έτσι, το πληθυσμιακό δυναμικό αυτής της ζώνης θα απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα του να ζεις στην ύπαιθρο αλλά, ταυτόχρονα, θα βρίσκεται σε εγγύτητα με το αστικό κέντρο στο οποίο θα μπορεί να μετακινείται καθημερινά. Στα 30 λεπτά χρονοαπόσταση από αστικό κέντρο συγκεντρώνονται οικισμοί με πολύ λιγότερες εξυπηρετήσεις ειδικά καθημερινές οι οποίοι όμως γειτνιάζουν με κάποιο μικρότερο πληθυσμιακά οικισμό (μικρά αγροτικά κέντρα – κωμοπόλεις).

Έπειτα, για τη μετεγκατάσταση ανθρώπινου δυναμικού προς τη μέγιστη απόσταση των 40 λεπτών (40 λεπτά χρονοαπόσταση από το αστικό κέντρο) πρέπει να πληρούνται κάποια άλλα κριτήρια. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτήν την απόσταση καθίσταται δύσκολη η καθημερινή ή η συχνή μετακίνηση και γι' αυτό το λόγο πρέπει να διερευνηθεί το ερώτημα αν υφίστανται οι απαραίτητες υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία κ.λπ.) ώστε να υποδεχτούν και να φιλοξενήσουν μεγάλο αριθμό πληθυσμιακού δυναμικού, τοπικά είτε σε γειτνιάζοντα οικισμό.

Σχήμα 3: Χαρτογραφική απεικόνιση των 4 ζωνών χρόνο- απόστασης 20 λεπτών

Πηγή: Γούσιος Δ κα, 2016

Ο παραπάνω χάρτης φανερώνει με βάση την χρονο-απόσταση των 20 λεπτών του κάθε οικισμού της υπαίθρου σε επίπεδο χώρας από διάφορου μεγέθους αστικά κέντρα (πρωτεύουσες παλιών νομών, κωμοπόλεων και κεφαλοχωρίων), τις διάφορες ζώνες που δημιουργούνται σε σχέση με τις εξυπηρετήσεις και το υφιστάμενο οδικό δίκτυο. Οι ζώνες με κόκκινο και πράσινο χρώμα περιλαμβάνουν τους προνομιούχους οικισμούς ως προς τη δυνατότητα να επωφελούνται οι κάτοικοί τους από την ύπαρξη μιας ποικιλίας εξυπηρετήσεων σε μια ακτίνα 20 λεπτών. Το γεγονός αυτό διαφοροποιεί το εσωτερικό του υπαίθρου χώρου αναδεικνύοντας ζώνες μειονεκτικές (Γούσιος Δ. κα, 2016). Στη Κρήτη και ιδιαίτερα στο Ν Ηρακλείου αυτή η περιοχή εντοπίζεται στο ανατολικό τμήμα του Νομού Ηρακλείου.

Το φαινόμενο της τάσης επιστροφής στην ύπαιθρο ήταν αναμενόμενο ως προϊόν των επιπτώσεων του τρόπου ανάπτυξης της μεταπολεμικής περιόδου και της αδυναμίας της πόλης να εξασφαλίσει ποιότητα ζωής αλλά και απασχόληση. Η ανάπτυξή του επιβεβαιώνει ότι οι αξίες και οι στόχοι που θέτουν οι άνθρωποι σε μια δεδομένη ιστορική περίοδο ή στιγμή, δεν είναι πάντα αιώνιες και ανθεκτικές. (ο εκσυγχρονισμός, η παραγωγικότητα, η

κατανάλωση. Η διερεύνησή του οφείλει να ενταχθεί σε μια προοπτική προσέγγισης της υπαίθρου ως τόπος υποδοχής, εγκατάστασης, και χώρος ανασύστασης κοινοτήτων με νέες όρους, συνθήκες και απαιτήσεις αλλά με διαφοροποιημένα κοινά συμφέροντα και ευρύτερους στόχους απ' ότι στο παρελθόν. Η πρόσληψη αυτής της νέας κοινότητας δεν αφορά μόνο την οργάνωσή της αλλά και ανάπτυξη των σχέσεών της με τον χώρο καταγωγής της. (Γούσιος Δ. κα, 2016)

Τα στοιχεία που πρέπει να μελετηθούν προκειμένου να διαπιστωθεί η ικανότητα μιας περιοχής να υποδεχθεί νέο πληθυσμό (αποδήμους), αλλά και να συγκρατήσει τους νέους της βασίζεται σε τρεις άξονες : Α) κατοικία, β) απασχόληση και γ) εξυπηρετήσεις.

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στην εργασίας για να διερευνηθεί η ικανότητα της περιαστικής ζώνης του αστικού κέντρου του Ηρακλείου να υποδεχθεί και να συγκρατήσει νέο πληθυσμό βασίζονται στον έλεγχο των παρακάτω προϋποθέσεων Δημογραφικών στοιχείων, όπως ο μόνιμος πληθυσμός των Δήμων και Δημοτικών Ενοτήτων της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου και δημογραφικών δεικτών, οι οποίοι δείχνουν στοιχεία για το που υπάρχει περισσότερη συγκράτηση του γεροντικού πληθυσμού και που του νεανικού. Επίσης μέσα από την εξέλιξή του παρατηρείται η ελκυστικότητα του τόπου

1. Οδικού δικτύου, και συγκεκριμένα στη συνδεσιμότητα των Δήμων και Δημοτικών Ενοτήτων αλλά και στον προγραμματισμό έργων για τη βελτίωση τυχόν δυσχερών δικτύων. Η ύπαρξη και η κατάσταση των οδικών υποδομών συμβάλλουν στην ευκολία μετακίνησης και κινητικότητας του πληθυσμού και άρα αυξάνει τον βαθμό ελκυστικότητας του τόπου
2. Απασχολούμενων των Δήμων αλλά σε εστίαση στις Δημοτικές Ενότητες της Π.Ε. Ηρακλείου, για την κατανόηση της δυναμικής που αυτές έχουν. Η εξέλιξη των απασχολούμενων αλλά και η κινητικότητα αυτών προσδιορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια τη συγκέντρωση των εξυπηρετήσεων σε ένα τόπο
3. Υποδομών εκπαίδευσης και υγείας, στοιχεία που είναι απαραίτητα στην επιλογή μετεγκατάστασης πληθυσμιακού δυναμικού στην περιαστική ζώνη.

6. Περιαστική ζώνη Ηρακλείου

Η παρούσα εργασία, όπως έχει ήδη αναφερθεί εξετάζει την πιθανότητα μετανάστευσης πληθυσμιακού δυναμικού από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου προς τις περιαστικές ζώνες αυτού και προς την ύπαιθρο χώρα. Σκοπός είναι να ερευνηθεί αν η περιαστική ζώνη του Ηρακλείου είναι ελκυστική – μπορεί να προσφέρει κατοικία, εξυπηρετήσεις και εργασία. Αυτό γίνεται διότι ένας κάτοικος του κέντρου ο οποίος έχει συνηθίσει στις δυνατότητες που προσφέρει το κέντρο, όπως για παράδειγμα η συγκέντρωση των υπηρεσιών, της διασκέδασης και των καθημερινών του μετακινήσεων, να έχει περισσότερα κίνητρα για να αλλάξει τον τόπο διαμονής του. Η ύπαιθρος έχει να δώσει πολλά περισσότερα πλεονεκτήματα στους κατοίκους της. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία η ζωνοποίηση των οικισμών έγινε με μια ακτίνα απόστασης 20 – 40 χλμ. Σε αυτή τη ζώνη εκτιμάται ότι η πρόσβαση προς το αστικό κέντρο και τις ευκολίες –εξυπηρετήσεις τα που προσφέρει είναι βαθιά και εύκολη αλλά ταυτόχρονα οι κάτοικοι των περιαστικών ζωνών μπορούν να απολαύσουν τα πλεονεκτήματα της υπαίθρου, όπως η μειωμένη αξία γης, οι δυνατότητες παραγωγής των δικών τους προϊόντων, η ενασχόληση με τη καλλιέργεια της γης, την παροχή οικοσυστημικών, ο καθαρός αέρας κ.α. Στον Πίνακα 0 παρουσιάζονται οι Δημοτικές και οι Τοπικές Κοινότητες που λαμβάνουν χώρα στη συγκεκριμένη ζώνη.

ΣΧΗΜΑ 4: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ (I)

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ίδια επεξεργασία

ΣΧΗΜΑ 5: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ (II)

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ίδια επεξεργασία

Η τρόπος με τον οποίο οριστικοποιήθηκε η Περιοχή Μελέτης ήταν η μέτρηση της χρονο-απόστασης των Δημοτικών Κοινοτήτων από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου Κρήτης. Αρχικά, μετρήθηκαν ξεχωριστά οι εξολοκλήρου Κοινότητες που ήταν σε απόσταση 20- 30 λεπτών και επομένως, οι ίδιες με απόσταση 30- 40 λεπτών.

Πίνακας 0: Οικισμοί στην Περιαστική Ζώνη του αστικού κέντρου Ηρακλείου Κρήτης και αποστάσεις τους από αυτό

Ζώνη 1: 20 – 30 λεπτά

Δημοτική Ενότητα	Δημοτική Κοινότητα	
Δ.Ε. Τυλίσου	Τύλισος	
	Μονή	
Δ.Ε. Τεμένους	Τσαγκαράκι	
	Μαλάδες	
	Άγιος Σύλλας	
Δ.Ε. Κρουσώνα	Κορφές	
	Κρουσώνας	
	Λουτράκι	
Δ.Ε. Ζαρού	Σύλαμος	
Δ.Ε. Γαζίου	Καλέσα	
Δ.Ε. Ηρακλείου	Σταυράκια	Άγιος Σύλλας
	Δαφνές	Βούτες
Δ.Ε. Αστερουσίων	Πύργος	
Δ.Ε. Γοργολαϊνή	Πετροκέφαλο	
	Πενταμώδιο	
Δ.Ε. Πάλιανης	Αυγενική	
	Βενεράτο	
Δ.Ε. Αρχανών	Κάτω Αρχάνες	
Δ.Ε. Νίκου Καζαντζάκη	Καταλαγάρι	Αλάγνι
	Μυρτιά	Αστρακοί
	Πεζιά	Κούναβοι
	Άγιες Παρασκιές	Αστρίτσι
	Καλλονή	Μεταξοχώρι
Δ.Ε. Βιάννου	Άγιος Βασίλειος	
Δ.Ε. Επισκοπής	Σγουροκεφάλι	Επισκοπή
	Γαλίφα	Καινούργιο Χωριό
Δ.Ε. Χερσονήσου	Ποταμιές	
Δ.Ε. Γουβών	Κόξαρη	Γούβες
	Βόρος	
Δ.Ε. Νίκου Καζαντζάκη	Χουδέτσι	Μελέσες
	Κούναβοι	Αρμανώγεια
	Φιλίσια	
Δ.Ε. Επισκοπής	Σκόπελα	Αιτάνια
	Γάλιπε	
Δ.Ε. Αρχανών	Βαθύπετρο	
	Πατσίδες	
Δ.Ε. Αρκαλοχωρίου	Αρκαλοχώρι	Μουσουτά
	Πανόραμα	Αρχοντικό
	Πατσίδερος	Χουμέρι
	Πανόραμα	Στίρονας
		Καλό Χωριό

Ζώνη 2: 30 – 40 λεπτά

Δημοτική Ενότητα	Δημοτική Κοινότητα	
Δ.Ε. Χερσονήσου	Γωνιές	
Δ.Ε. Ηρακλείδων	Καμάρι	
Δ.Ε. Γοργολαΐνη	Άγιος Μύρωνας	Ανω Ασίτες
	Κάτω Ασίτες	
Δ.Ε. Αστερουσίων	Πρινιάς	Λιγόρτυνος
	Αποσελέμι	Τεφέλι
	Πύργος	Πραιτώρια
	Πυράθι	
Δ.Ε. Κρουσώνα	Σάρχος	
	Αγία Ειρήνη	
Δ.Ε. Καστελλίου	Απόστολοι	
Δ.Ε. Αρκαλοχωρίου	Πάρτιρα	Αγία Σεμνή
	Αμουργέλες	Ανω Πουλιά
	Νιπιδιτός	
Δ.Ε. Τεμένους	Κυπάρισσος	Καρκαδιώτισσα
	Προφήτης Ηλίας	
Δ.Ε. Πάλιανης	Συνάπι	
Δ.Ε. Αγίας Βαρβάρας	Μεγάλη Βρύση	
	Πρεβελιανά	
Δ.Ε. Γουβών	Χάρασο	
Δ.Ε. Θραμάνου	Ζωφόροι	Βόνη
	Σαμπάς	
Δ.Ε. Αγίας Βαρβάρας	Αγία Βαρβάρα	
	Άγιος Θωμάς	
Δ.Ε. Νίκου Καζαντζάκη	Δαμάνια	
Δ.Ε. Καστελλίου	Σμάρι	
	Καρουζάνα	
Δ.Ε. Λαγκαδά	Λευκοχώρι	
Δ.Ε. Βιάννου	Χονδρού	

Πηγή: ίδια επεξεργασία

7. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης ΠΕ Ηρακλείου

7.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της ΠΕ Κρήτης και ειδικότερα της ΠΕ Ηρακλείου και των δήμων της καθώς, επίσης, θα γίνει σύγκριση της εξέλιξης του μόνιμου πληθυσμού των δήμων της ΠΕ Ηρακλείου ανά την 10ετία 2001-2011. Επακόλουθα, θα ληφθούν υπόψη οι δείκτες γήρανσης και εξάρτησης των εκάστοτε δήμων.

7.1.1. Περιφέρεια Κρήτης- Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου

Με βάση τα στοιχεία του Επιχειρησιακού Προγράμματος του Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016 παρατηρείται μείωση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού στο σύνολο της χώρας σε ένα ποσοστό 1,1%, ενώ αντιθέτως στην Περιφέρεια Κρήτης ο ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού τη δεκαετία 2001-2011 φαίνεται να αυξάνεται με ένα ποσοστό 4,8%. Συμπερασματικά, ενώ στο σύνολο της χώρας ο πληθυσμός μειώνεται, στην Περιφέρεια Κρήτης προκύπτει αρκετά σημαντική αύξηση του πληθυσμού της και ιδιαίτερα στο γυναικείο φύλο με ένα ισχυρό ποσοστό μεταβολής 6,9%.

Πίνακας 4: Πληθυσμιακό δυναμικό Περιφέρειας Κρήτης

Έτος Απογραφής	Σύνολο Χώρας			Περιφέρεια Κρήτης		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
2001	10.934.097	5.413.426	5.520.671	594.368	300.191	294.177
2011	10.815.197	5.302.703	5.512.494	623.065	308.665	314.400
% μεταβολή	1,1	-2,0	-0,1	4,8	2,8	6,9

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα ο δείκτης γήρανσης φαίνεται να έχει εμφανώς αυξηθεί με τη πάροδο της δεκαετίας, γεγονός που δε βοηθά στην ενεργό δράση της περιφέρειας. Ο δείκτης εξάρτησης έχει, επίσης, αδρά αυξηθεί το 2011 το οποίο εάν συνεχιστεί θα είναι μια θετική συνέπεια για την περιφέρεια, ενώ, ο δείκτης νεανικότητας παραμένει σχετικά στα ίδια επίπεδα και τις 2 χρονολογικές περιόδους. Ο δείκτης γήρανσης σε σύγκριση με το δείκτη νεανικότητας δε προσδίδει μια καλή εικόνα για την περιφέρεια. Μια περιφέρεια για να μπορεί να εξελιχθεί, να εδραιώσει νέους κανόνες και τακτικές ανάπτυξης και να τις εφαρμόσει χρειάζεται το νεανικό πληθυσμιακό δυναμικό της να είναι ενεργό και σα σύνολο περισσότερο από το γεροντικό πληθυσμό.

Πίνακας 5: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες

Περιφέρεια Κρήτης	Δείκτης Γήρανσης	Δείκτης Εξάρτησης	Δείκτης Νεανικότητας
2011	105,91	52,20	16,66
2001	98,83	49,76	16,96

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

Σε μια γενική εικόνα, η Περιφέρεια Κρήτης έχει καταφέρει να συγκρατήσει το πληθυσμό της και να τον αυξήσει σε ένα μεγάλο ποσοστό (4,8%), ενώ παράλληλα το συνολικό ποσοστό πληθυσμού της χώρας μειώνεται (-1,1,%). Το γεγονός αυτό, συνεπάγεται ότι στην Περιφέρεια Κρήτης, υπάρχουν ευκαιρίες και προοπτικές για τον νεανικό πληθυσμό της ή για τον ενεργά εργατικό πληθυσμό της ενώ, παράλληλα, αποτελεί και έναν καλό τόπο διαβίωσης και για το γεροντικό πληθυσμό. Ο στόχος της Περιφέρειας Κρήτης μέχρι την επόμενη απογραφή θα πρέπει να είναι να ισχυροποιήσει και να αυξήσει το νεανικό πληθυσμιακό δυναμικό της.

Πιο συγκεκριμένα, με την κατανομή του πληθυσμού κατά ηλικία στους δήμους της ΠΕ Ηρακλείου, μπορεί να ληφθεί το συμπέρασμα του σε ποιο δήμο υπάρχουν πιο πολλές ευκαιρίες για εργασία, που θα υπάρξει μελλοντική εξέλιξη των δήμων λόγω του αυξημένου ποσοστού παραγωγικής ηλικιακής ομάδας (15-34 ετών), που ο πληθυσμός είναι γερασμένος και δεν υπάρχουν υψηλές ευκαιρίες για ανάπτυξη κ.α. Αναλυτικότερα, με την τελευταία απογραφή του πληθυσμού κατά ηλικιακή ομάδα (2011), παρατηρείται ότι στην πλειονότητα των δήμων της ΠΕ Ηρακλείου τα ποσοστά του πληθυσμού των ηλικιακών ομάδων δε διαφέρουν μεταξύ τους και είναι ισομοιρασμένοι. Για αυτό το λόγο, έχει περισσότερη σημασία να συγκριθούν τα ποσοστά του πληθυσμού των ηλικιακών ομάδων σε κάθε δήμο ξεχωριστά. Αρχικά, ο Δήμος Ηρακλείου, διατηρεί την καλύτερη αναλογία σε σχέση με τους υπόλοιπους δήμους στην ΠΕ Ηρακλείου, λόγω του ότι το ποσοστό της παραγωγικής ηλικίας (15-34) αγγίζει το 29,62% σε αντίθεση με το ποσοστό ηλικιών 65+ που ανέρχεται στο 13,43%. Αυτό συνεπάγεται στο ότι ο δήμος Ηρακλείου είναι ένας από τους πιο παραγωγικούς δήμους της ΠΕ Ηρακλείου μαζί με το Δήμο Μαλεβιζίου με υψηλή διαφορά. Συμπληρωματικά, ο δήμος Γόρτυνας και ο δήμος Αρχανών- Αστερουσίων φαίνεται να έχουν αμυδρή διαφορά στα ποσοστά αυτών των δύο ηλικιακών μονάδων, γεγονός που αφήνει μια ανησυχία για τη μελλοντική εξέλιξη του δήμου και των προοπτικών του. Τέλος, ο δήμος που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη έλλειψη σε ενεργό πληθυσμιακό δυναμικό είναι ο δήμος Μινώα-

πεδιάδος, ο οποίος διατηρεί μεγαλύτερο ποσοστό στο γεροντικό πληθυσμό (65+), και αυτό είναι ανησυχητικό για την ανάπτυξη του δήμου μελλοντικά. Σε γενικές γραμμές, τα ποσοστά του πληθυσμού της ΠΕ Ηρακλείου, είναι αρκετά καλά μοιρασμένα και η πλειονότητα των δήμων έχει τις προοπτικές για εξέλιξη και ανάπτυξη εφόσον υπάρχουν μεγάλα ποσοστά οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Πίνακας 6: Κατανομή Πληθυσμού κατά ηλικία στους Δήμους της Π.Ε. Ηρακλείου (2011)

	Ποσοστό 0-14	Ποσοστό 15-34	Ποσοστό 35-64	Ποσοστό 65+
Περιφέρεια Κρήτης	16,66%	26,72%	38,98%	17,64%
Π.Ε Ηρακλείου	17,7%	26,72%	27,23%	16,87%
Δήμος Φαιστού	17,61%	25,12%	36,75%	20,52%
Δήμος Ηρακλείου	17,25%	29,62%	39,7%	13,43%
Δήμος Μαλεβιζίου	18,75%	27,7%	39,99%	13,55%
Δήμος Χερσονήσου	18,03%	25,25%	40,96%	15,76%
Δήμος Γόρτυνας	16,98%	21,21%	34,28%	27,53%
Δήμος Αρχανών-Αστερουσίων	15,66%	21,46%	36,74%	26,14%
Δήμος Μινώα-πεδιάδος	13,88%	21,88%	35,4%	28,84%
Δήμος Βιάννου	11,41%	20,26%	35,43%	32,9%

Πηγή: Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Φαιστού 2014-2019, 2017

7.1.2. Δήμος Ηρακλείου

Η Περιφέρεια Κρήτης, ο Δήμος Ηρακλείου και η Πόλη Ηρακλείου έχουν δείξει σημαντικά ποσοστά αύξησης του πληθυσμού τους.

Πίνακας 7: Πληθυσμιακό Δυναμικό Δήμου Ηρακλείου

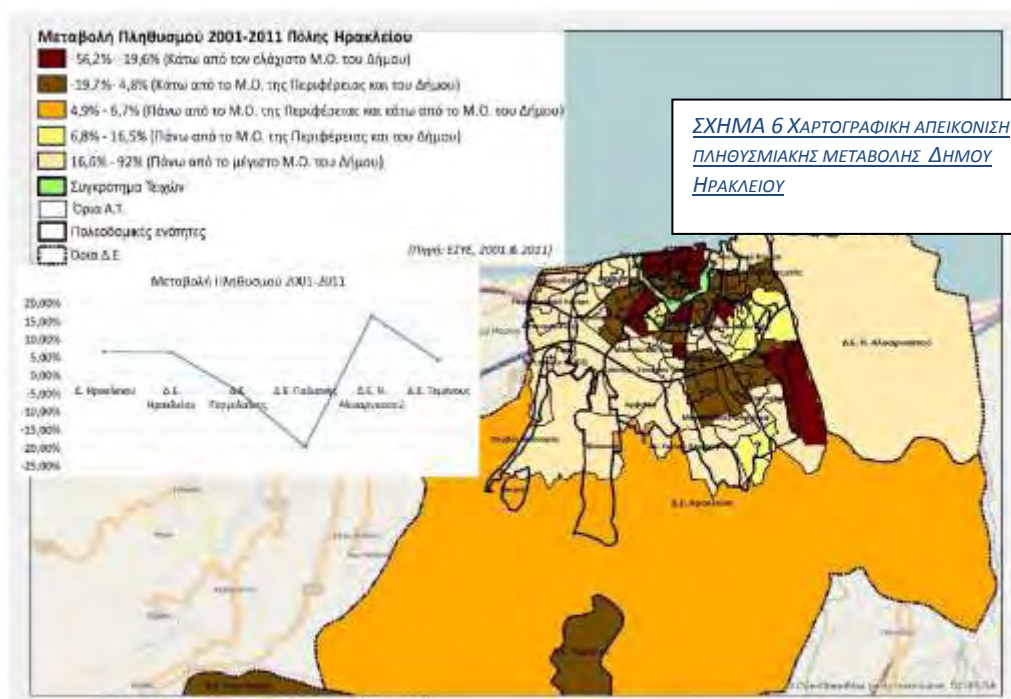
	Περιφέρεια		Δήμος		Πόλη Ηρακλείου	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Πληθυσμός	594.368	623.065	163.115	173.993	131.369	138.159

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

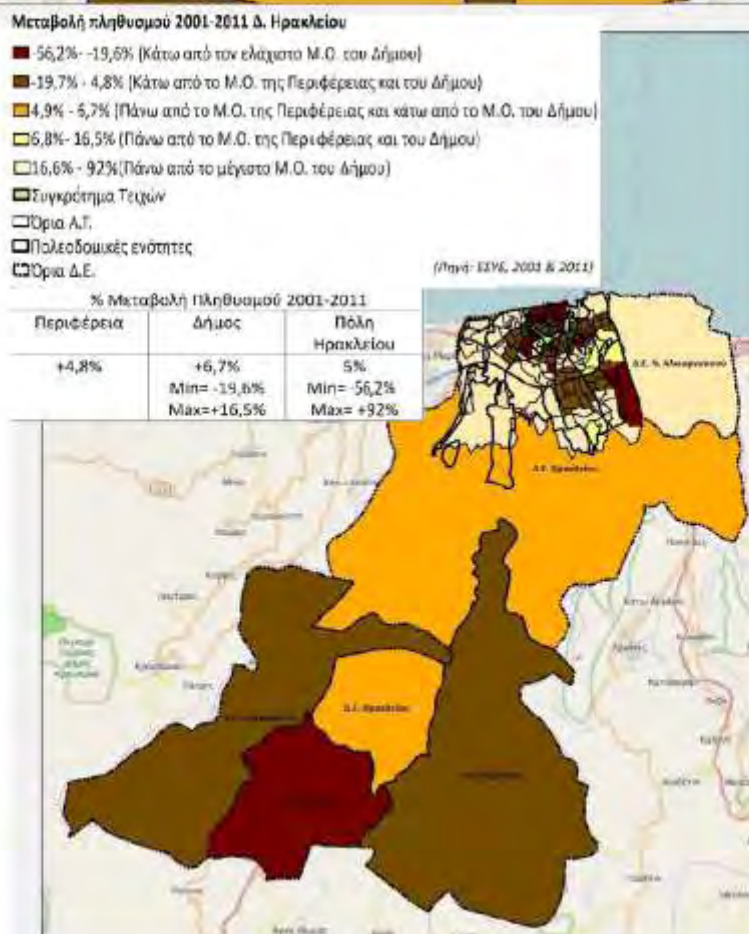
Παρακάτω παρατίθεται ένας χάρτης από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016 το οποίο σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑ.Τ παρουσιάζει διαφοροποιημένες χωρικές ενότητες με βάση τα πληθυσμιακά στοιχεία των απογραφών των δεκαετιών 2001, 2011. Η προσέγγιση γίνεται σε επίπεδο ΔΕ, με την Δημοτική Ενότητα Παλιανής, να εμφανίζει την μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή και τις Δημοτικές Ενότητες Γοργολαΐνης και Τεμένους, να υπολείπονται του μέσου όρου Δήμου και Περιφέρειας, σε αντίθεση με το εξωαστικό τμήμα της Δημοτικής Ενότητας Ηρακλείου που εμφανίζει αύξηση πληθυσμού μεγαλύτερη του μέσου όρου της Περιφέρειας και μικρότερη του Δήμου.

Στο αστικό τμήμα της πόλης του Ηρακλείου:

- εντοπίζονται 2 θύλακες με αρνητική μεταβολή πληθυσμού στην παλιά πόλη και μια περιμετρική ζώνη στα νότια της (Θέρισσος - Δειλινά, Δημοκρατίας - Ανάληψη, Χρυσοπηγή – Πόρος - Κατσαμπάς), καθώς και στο πιο νότια προς το ανατολικό όριο του Δήμου (Κάτω Κατσαμπάς, Άγιος Ιωάννης)
- τα παράκτια μέτωπα στα ανατολικά και δυτικά της παλιάς πόλης καθώς και το δυτικό αστικό κομμάτι, παρουσιάζει αυξητική πληθυσμιακή δυναμική πάνω από το μέγιστο μέσο όρο του Δήμου.

ΣΧΗΜΑ 6 ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2014- 2020

Όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η ποσοστιαία μεταβολή στο σύνολο της χώρας εξελίσσεται αρνητικά ενώ στην Περιφέρεια Κρήτης υπάρχει αύξηση του ρυθμού μεταβολής κατά ένα σημαντικό ποσοστό. Περαιτέρω, παρατηρείται ότι στην ΠΕ Ηρακλείου η αύξηση είναι ανάλογη της ΠΕ Κρήτης. Πιο αναλυτικά, ο Δήμος Ηρακλείου σε ένα γενικό σύνολο έχει αυξήσει σημαντικά τον πληθυσμό του, κυρίως στις ΔΕ Ηρακλείου, ΔΕ Ν. Αλικαρνασσού ενώ, αντιθέτως εντοπίζεται η μεγάλη αντίθεση της μείωσης του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού στη ΔΕ Παλιανής.

Πίνακας 8: Ποσοστιαία μεταβολή πληθυσμού Δήμος Ηρακλείου

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2001	ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2011	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
Σύνολο Χώρας	10.934.097	10.815.197	-1,09
Περιφέρεια Κρήτης	594.368	623.065	4,83
ΠΕ Ηρακλείου	291.225	305.490	4,90
Δήμος Ηρακλείου	142.112	173.993	22,43
ΔΕ Ηρακλείου	137.390	151.324	10,14
ΔΕ Γοργολαΐνη	3.026	2.930	-3,17
ΔΕ Ν. Αλικαρνασσού	12.559	14.635	16,53
ΔΕ Παλιανής	2.296	1.844	-19,69
ΔΕ Τεμένους	3.122	3.260	4,42

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

7.1.3 Δήμος Φαιστού

Σύμφωνα με το Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Φαιστού 2014-2019, 2017, ο μόνιμος πληθυσμός του δήμου υπολογίζεται σε 24.466 κάτοικους και κατατάσσεται στην τέταρτη θέση πληθυσμιακά στην ΠΕ Ηρακλείου. Με βάση τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑ.Τ. που σύλλεξε ο Δήμος Φαιστού στα πλαίσια του προγράμματος, υπολογίζεται ότι ο συνολικός πληθυσμός του δήμου αντιστοιχεί στο 8,01% του πληθυσμού της ΠΕ Ηρακλείου, και στο 3,9% της Περιφέρειας Κρήτης.

Στο Δήμο Φαιστού, παρατηρούνται δύο αντιθέσεις στις δημοτικές του ενότητες. Η ΔΕ Ζαρού παρουσιάζει μια σημαντική μείωση στο ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού της την τελευταία δεκαετία με ποσοστό -7,05%, ενώ παράλληλα, η ΔΕ Μοιρών παρουσιάζει μια σχετική

αύξηση με ποσοστό 5,66%. Αυτή η διαφορά ίσως να οφείλεται και στη μελέτη για την κατασκευή του νέου αεροδρομίου στο Καστέλλι, το οποίο ανήκει στη ΔΕ Μοιρών. Πιθανώς, λόγω της κατασκευής του αεροδρομίου, πολλοί κάτοικοι του δήμου Φαιστού αποφάσισαν να μετακομίσουν εκεί ή ακόμα και κάτοικοι από άλλους δήμους της ΠΕ Ηρακλείου, λόγω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και νέων συνθηκών, όπως βελτίωση οδικού δικτύου.

Πίνακας 9: Πληθυσμιακό Δυναμικό Δήμου Φαιστού

Διοικητική Ενότητα	2001	2011	Μεταβολή 2001-2011 (%)
ΔΕ ΖΑΡΟΥ	3.177	2.953	-7,05
ΔΕ ΤΥΜΠΑΚΙΟΥ	9.884	10.079	1,97
ΔΕ ΜΟΙΡΩΝ	10.821	11.434	5,66
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ ΦΑΙΣΤΟΥ	23.882	24.466	2,45
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	291.225	305.490	4,90
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ	594.368	623.065	4,83

Πηγή: Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Φαιστού 2014-2019, 2017

Σε επίπεδο δεικτών, διαπιστώνεται, ότι ο δείκτης νεανικότητας έχει μηδαμινή ποσοστιαία μεταβολή την τελευταία δεκαετία των απογραφών, αρνητικό γεγονός για την εξέλιξη του δήμου διότι ο δείκτης νεανικότητας για την Περιφέρεια Κρήτης έχει σημαντική αύξηση (πίνακας κεφ.1.1.1.). Επιπροσθέτως, οι δείκτες γήρανσης και εξάρτησης του δήμου εμφανίζουν μια μικρή ποσοστιαία μεταβολή η οποία στη παρούσα φάση δεν είναι αρκετά σημαντική, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψη το σχεδιασμό για την εξέλιξη του δήμου στο μέλλον.

Πίνακας 10: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες

Δείκτης	2011	2001	Μεταβολή %
ΝΕΑΝΙΚΟΤΗΤΑΣ3	17,6%	17,3%	0,01
ΓΗΡΑΝΣΗΣ4	116,5%	105,9%	0,09
ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ5	61,6%	55,3%	0,11

Πηγή: Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Φαιστού 2014-2019, 2017

7.1.4 Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων

Ο πληθυσμός Αχαρνών- Αστερουσίων σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛ.ΣΤΑ.Τ. το 2011 ανέρχεται στους 16.692 κατοίκους, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 5,46 του πληθυσμού της ΠΕ Ηρακλείου και στο 2,67% του πληθυσμού της Περιφέρειας Κρήτης. Ο Δήμος παρουσιάζει αδυναμία συγκράτησης του πληθυσμού του διαχρονικά και ειδικότερα την τελευταία δεκαετία των απογραφών 2001-2011, ενώ παράλληλα ο πληθυσμός της ΠΕ Ηρακλείου αυξάνεται. Συμπερασματικά, ο Δήμος φαίνεται να υστερεί σε ευκαιρίες για εξέλιξής του και αδυναμία εύρεσης θέσεων εργασίας, έτσι ώστε ο μόνιμος πληθυσμός του να καταφεύγει σε μετακόμιση.

Πίνακας 11: Πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμου Αρχανών – Αστερουσίων

Πληθυσμιακή εξέλιξη						
	Πληθυσμός			Ποσοστιαία μεταβολή πληθυσμού		
	1991	2001	2011	1991-2001	2001-2011	1991-2011
Δήμος Αρχανών - Αστερουσίων	18.655	18.022	16.692	-3,39%	-7,37%	-10,52%
Π.Ε. Ηρακλείου	264.906	292.489	305.490	10,41%	4,44%	15,32%
Περιφέρεια Κρήτης	540.054	601.131	623.065	11,31%	3,64%	15,37%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	10.259.900	10.964.020	10.816.286	6,86%	-1,36%	5,42%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων 2014-2019, 2015

Η ΔΕ Αχαρνών- Αστερουσίων παρουσιάζει σε ένα γενικό σύνολο μείωση στο πληθυσμιακό δυναμικό της. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των ομάδων ηλικιών από την ΕΛ.ΣΤΑ.Τ. παρατηρείται η μείωση όλων των ομάδων ηλικιών εκτός της κατηγορία ηλικιών 0-14 κατά το 2001 και 0-19 κατά το 2011 διότι η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία διαφοροποιεί την ηλικιακή κατανομή. Ο δήμος εμφανίζει συγκράτηση των ηλικιών 0-19 που αποτελούνται από παιδιά που πηγαίνουν ακόμα σχολείο και δε μπορούν να φύγουν από την περιοχή κατοικίας τους,

ενώ στις επόμενες ηλικιακές ομάδες είναι εμφανές το γεγονός ότι ο δήμος αδυνατεί να συγκρατήσει τον πληθυσμό του.

Πίνακας 12: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία

2001					
Ομάδες Ηλικιών					
	0-14	15-24	25-44	45-64	65+
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΧΑΡΝΩΝ- ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	14,72	13,40	24,76	24,92	22,20
ΠΕ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	17,16	15,34	30,23	22,09	15,18
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ	16,96	14,79	30,25	21,74	16,26
2011					
ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ					
	0-19	20-39	40-59	60-69	70+
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΧΑΡΝΩΝ- ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	19,89	24,01	23,24	12,69	20,17

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων 2014-2019, 2015, ίδια επεξεργασία

Οι δημογραφικοί δείκτες προσδίδουν ένα αναλυτικότερο προφίλ του εκάστοτε δήμου. Ο δείκτης γήρανσης εκφράζει κατά πόσο το βάρος του πληθυσμού μετατοπίζεται από τη βάση της πληθυσμιακής πυραμίδας προς την κορυφή, πόσο δηλαδή γερασμένος είναι ο πληθυσμός και κατά πόσο μια περιοχή αντιμετωπίζει πρόβλημα ανανέωσης του πληθυσμού της. Συγκεκριμένα, στο Δήμο Αχαρνών- Αστερουσίων παρατηρείται να έχει αυξηθεί το ποσοστό του συγκεκριμένου δείκτη, γεγονός που αποδεικνύει ότι με την πάροδο της δεκαετίας ο γερασμένος πληθυσμός αυξάνεται στο δήμο και ο νεανικός υποχωρεί.

Ο Δείκτης Εξάρτησης δηλώνει την επιβάρυνση που δέχεται ο ενεργός πληθυσμός (15-64 ετών) από το γεροντικό και το νεανικό πληθυσμό (65+ και 0 - 14 ετών). Στο δήμο ο δείκτης εξάρτησης έχει αυξηθεί σημαντικά εν έτη 2011 που έγινε η τελευταία απογραφή, συμπεραίνοντας ότι το ενεργό πληθυσμιακό δυναμικό διατηρείται σε πολύ μικρά ποσοστά στο δήμο, ενώ ο νεανικός και γεροντικός πληθυσμός καταβάλλουν το δήμο. Αυτό αποδεικνύει μια σταθερότητα όσον αφορά την εξέλιξη και ανάπτυξη του δήμου μελλοντικά.

Τέλος, ο δείκτης αντικατάστασης δηλώνει για κάθε 100 άτομα ηλικίας 60-64 ετών που είναι σε φάση να αποχωρήσουν από την αγορά εργασίας, πόσα άτομα ηλικίας 15-19 ετών

αντιστοιχούν. Η χαμηλή τιμή του δείκτη είναι αρνητική για το παραγωγικό σύστημα και την αγορά εργασίας. Αντίθετα, με τους προηγούμενους δείκτες, ο δείκτης αντικατάστασης, προσδίδει μια σημαντική αλλαγή για τη μελλοντική εξέλιξη του δήμου και δίνει ελπίδα στους κατοίκους του.

Πίνακας 13: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΑΧΑΡΝΩΝ- ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ			
	ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
2001	150,81%	58,53%	27,46%
2011	166,95 %	71,83 %	66,43 %

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων 2014-2019, 2015, ίδια επεξεργασία

7.1.5. Δήμος Χερσονήσου

Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 ο πληθυσμός του Δήμου Χερσονήσου ανέρχεται στους 26.717 κάτοικους με μια μεταβολή της τάξης του 11,96% στον πληθυσμό του ανά την τελευταία δεκαετία. Η αύξηση του πληθυσμού του δήμου είναι λογική και αναμενόμενη διότι ο δήμος αποτελεί τουριστικό προορισμό και οι δυνατότητες απασχόλησης ιδιαίτερα κατά την εκτεταμένη θερινή περίοδο είναι πολλές και αυξανόμενες. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι η ΔΕ Γουβών και ΔΕ Χερσονήσου συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά του πληθυσμιακού δυναμικού του δήμου, με ισχυρή αύξηση του πληθυσμού ο δήμος Γουβών, ενώ αντίθετως οι ΔΕ Επισκοπής και ΔΕ Μαλίων αδυνατούν να συγκρατήσουν τον πληθυσμό τους.

Πίνακας 14: Πληθυσμιακή μεταβολή

	Πληθυσμός		Μεταβολή 2001-2011	Συμμετοχή ΔΚ/ΤΚ στο δήμο	
	2001	2011		2001	2011
Δ. Χερσονήσου	23.864	26.717	11,96%	-	-
Δ.Ε. Γουβών	7.145	10.731	50,19%	29,9%	40,2%
ΔΕ Επισκοπής	2.411	2.291	-4,98%	10,1%	8,6%
ΔΕ Μαλίων	6.173	5.433	-11,99%	25,9%	20,3%
ΔΕ Χερσονήσου	8.135	8.262	1,56%	34,1%	30,9%

Πηγή: Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος Δήμου Χερσονήσου 2015-2019, 2016, ίδια επεξεργασία

Ο διαχωρισμός του πληθυσμού σε ηλικιακές μονάδες μπορεί να δώσει κάποια στοιχεία για την υπάρχουσα οικονομική κατάσταση του πληθυσμού ή και τις ευκαιρίες εξέλιξής του. Συγκεκριμένα, ο δήμος Χερσονήσου, βάσει την τελευταία απογραφή του 2011, φαίνεται να διατηρεί την ισοκατανομή του πληθυσμού του στις ηλικιακές ομάδες διαθέτοντας ικανοποιητικό το επίπεδο στον νεανικό πληθυσμό. Υπάρχει μια ελαφρώς αυξημένη μερίδα πληθυσμού στις μεσαίες ηλικίες (συνολικά το 32,9% του πληθυσμού ανήκει στις ομάδες 30-39, 40-49). Αντιστοίχως, ο πληθυσμός των 50+ ετών ανήκει στο 34,6% του συνολικού και το υπόλοιπο 33,8% εμφανίζει ηλικίες μικρότερες των 30 ετών. Η πληθυσμιακή εικόνα του δήμου εμφανίζει παρόμοια εικόνα με την ΠΕ Ηρακλείου στην οποία και ανήκει.

Πίνακας 15: Κατανομή κατά ηλικία

		Σύνολο	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+
2001	Ελλάδα	10.934.097 (100%)	1.074.504 (9,8%)	1.312.569 (12,0%)	1.682.890 (15,4%)	1.653.345 (15,1%)	1.495.918 (13,7%)	1.247.564 (11,4%)	1.263.319 (11,6%)	1.203.988 (11,0%)
	Περιφέρεια Κρήτης	594.368 (100%)	66.679 (11,2%)	76.256 (12,8%)	95.116 (16,0%)	90.571 (15,2%)	75.322 (12,7%)	62.589 (10,5%)	60.685 (10,2%)	67.150 (11,3%)
	ΠΕ Ηρακλείου	291.225 (100%)	32.939 (11,1%)	38.312 (13,2%)	48.304 (16,6%)	44.226 (15,2%)	36.930 (12,7%)	31.729 (10,9%)	28.908 (9,9%)	29.877 (10,3%)
	Δήμος Χερσονήσου	23.864 (100%)	2.798 (11,7%)	2.684 (11,2%)	4.001 (16,8%)	4.100 (17,2%)	2.938 (12,3%)	2.492 (10,4%)	2.290 (8,7%)	2.561 (10,7%)
	ΔΕ Γουβών	7.145 (100%)	919 (12,9%)	875 (12,2%)	875 (12,2%)	1.249 (17,5%)	937 (13,1%)	736 (10,3%)	620 (6,8%)	679 (9,5%)
	ΔΕ Επισκοπής	2.411 (100%)	223 (9,2%)	227 (9,4%)	296 (12,3%)	291 (12,1%)	239 (9,9%)	300 (12,4%)	359 (19,4%)	476 (19,7%)
	ΔΕ Μαλίων	6.173 (100%)	713 (11,6%)	697 (11,3%)	1.083 (17,5%)	1.042 (16,9%)	783 (12,7%)	672 (10,9%)	631 (10,2%)	552 (8,9%)
	ΔΕ Χερσονήσου	8.135 (100%)	943 (11,6%)	885 (10,9%)	1.492 (18,3%)	1.518 (18,7%)	979 (12,0%)	784 (9,6%)	680 (8,4%)	854 (10,5%)
2011	Ελλάδα	10.816.286 (100%)	1.049.839 (9,7%)	1.072.705 (9,9%)	1.350.868 (12,5%)	1.635.304 (15,1%)	1.581.095 (14,6%)	1.391.854 (12,9%)	1.134.045 (10,5%)	1.600.576 (14,8%)
	Περιφέρεια Κρήτης	623.065 (100%)	69.924 (11,2%)	68.459 (11,0%)	82.605 (13,3%)	97.447 (15,6%)	88.815 (14,3%)	72.308 (11,6%)	60.089 (9,6%)	83.418 (13,4%)
	ΠΕ Ηρακλείου	305.490 (100%)	35.350 (11,6%)	33.771 (11,1%)	41.293 (13,5%)	49.154 (16,1%)	43.146 (14,1%)	34.827 (11,4%)	29.299 (9,6%)	38.650 (12,7%)
	Δήμος Χερσονήσου	26.717 (100%)	3.284 (12,3%)	2.896 (10,8%)	3.130 (11,7%)	4.651 (17,4%)	4.126 (15,4%)	3.033 (11,4%)	2.480 (9,3%)	3.117 (11,7%)
	ΔΕ Γουβών	10.731	1.365	1.188	1.268	1.926	1.720	1.254	945	1.065

		(100%)	(12.7%)	(11.1%)	(11.8%)	(17.9%)	(16.0%)	(11.7%)	(8.8%)	(9.9%)
ΔΕ	2.291	214	247	183	291	294	261	289	512	
Επισκοπής	(100%)	(9.3%)	(10.8%)	(8.0%)	(12.7%)	(12.8%)	(11.4%)	(12.6%)	(22.3%)	
ΔΕ Μαλίων	5.433	659	593	622	932	803	636	535	653	
	(100%)	(12.1%)	(10.9%)	(11.4%)	(17.2%)	(14.8%)	(11.7%)	(9.8%)	(12.0%)	
ΔΕ	8.262	1.046	868	1.057	1.502	1.309	882	711	887	
Χερσονήσου	(100%)	(12.7%)	(10.5%)	(12.8%)	(18.2%)	(15.8%)	(10.7%)	(8.6%)	(10.7%)	

Πηγή: Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος Δήμου Χερσονήσου 2015-2019, 2016, ίδια επεξεργασία

7.1.6 Δήμος Μινώα- Πεδιάδος

Ο Δήμος Μινώα Πεδιάδας αποτελεί δήμο της Περιφέρειας Κρήτης που προέκυψε από τη συνένωση των τριών (3) πρώην Καποδιστριακών Δήμων Αρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Θραψανού με συνολικό πληθυσμό 17.829 χιλιάδες κατοίκους, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής 2011.

Ο δήμος διατήρησε τον αγροτικό του χαρακτήρα μέσω της παραγωγής ελαιόλαδου. Όμως, τα τελευταία χρόνια ο πρωτογενής τομέας εξασθενεί και στο δήμο αλλά και στην Περιφέρεια Κρήτης συνολικά. Παρόλα αυτά οι προοπτικές του δήμου αυξάνονται για τα επόμενα χρόνια λόγω της χωροθέτησης του νέου αεροδρομίου στο Καστέλλι καθώς και των διασυνδέσεων με το βασικό οδικό δίκτυο της περιφέρειας, μέσω του επαρχιακού άξονα Ηράκλειο- Αρκαλοχώρι- Βιάννος- Ιεράπετρα.

Πίνακας 16: Πληθυσμιακή κατανομή

Δημοτική Ενότητα	Πραγματικός Πληθυσμός Απογραφής 2011
Αρκαλοχωρίου	10.618
Καστελλίου	4.853
Θραψανού	2.358
Σύνολο Δήμου	17.829

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, 2015

Σύμφωνα με τις τελευταίες απογραφές του δήμου, την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού του της τάξεως του -12,3%. Αυτό εξηγείται μέσω του ότι ο δήμος Μινώα Πεδιάδος στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά από τον πρωτογενή τομέα.

Συγχρόνως, όμως, ο πρωτογενής τομέας έχει φθαρεί τα τελευταία χρόνια, και όπως είναι λογικό οι κάτοικοι του δήμου έχουν μεταναστεύσει. Η μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμιακού δυναμικού εμφανίζεται στη ΔΕ Καστελλίου, γεγονός που εκτιμάται να διαφοροποιηθεί αρκετά τα επόμενα χρόνια λόγω της χωροθέτησης του νέου Αερολιμένα Ηρακλείου Κρήτης.

Παρόλα αυτά οι προοπτικές του δήμου αυξάνονται για τα επόμενα χρόνια λόγω της χωροθέτησης του νέου αεροδρομίου στο Καστέλλι καθώς και των διασυνδέσεων με το βασικό οδικό δίκτυο της περιφέρειας, μέσω του επαρχιακού άξονα Ηράκλειο- Αρκαλοχώρι- Βιάννος- Ιεράπετρα.

Πίνακας 17: Πληθυσμιακή εξέλιξη

	Πραγματικός Πληθυσμός		Ποσοστιαία Μεταβολή
	2001	2011	2001-2011
Ελλάδα	10.964.020	10.816.286	-1,36%
ΠΕ Ηρακλείου	292.489	338.052	15,5 %
Περιφέρεια Κρήτης	601.131	623.065	3,6%
ΔΕ Αρκαλοχωρίου	10.897	10.618	- 0,2 %
ΔΕ Καστελλίου	6.819	4.853	-28,8 %
ΔΕ Θραψανού	2.616	2.358	-0,9 %
Σύνολο Μινώα Πεδιάδος	20.332	17.829	-12,3%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, 2015

Τα αποτελέσματα του πίνακα της κατηγοριοποίησης του πληθυσμού σε ηλικιακές ομάδες δείχνουν ότι ο δήμος όπως οι περισσότεροι δήμοι στην Ελλάδα αδυνατούν να συγκρατήσουν το νεανικό πληθυσμιακό δυναμικό τους το οποίο έχει τάσεις φυγής. Οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες φαίνεται να συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά πληθυσμού, συμπεραίνοντας ότι ο δήμος μέχρι και σήμερα παρουσιάζεται ως ένας καλός τόπος διαμονής γερασμένου πληθυσμού, χωρίς δυνατότητες εξέλιξης. Αυτό το γεγονός αναμένεται να ανατραπεί με την νέα χωροθέτηση του αεροδρομίου του Καστελλίου, και θα δώσει πνοή και ελπίδα στο δήμο και σε όλη την ΠΕ Ηρακλείου.

Πίνακας 18: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία στο Δήμο Μινώα Πεδιάδος

Πληθυσμός 2011	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+	Μέση ηλικία
17.563	1.586	1.667	1.897	2.308	2.021	1.916	2.124	4.044	46

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, 2015

ΣΧΗΜΑ 7: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΙΝΩΑ ΠΕΔΙΑΔΟΣ, 2001

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ 2001							
Έκταση (τ.χμ.):	398.453						
Μόνιμος Πληθυσμός:	1991	19.425	2001	18.692	2011	17.563	
Πυκνότητα Πληθυσμού:	1991	0,049	2001	0,047	2011	0,044	
Ηλικιακή κατανομή Μόνιμος πληθυσμού (2001):							
Σύνολο	0-14	15-24	25-39	40-54	55-64	65-79	80 ΕΤΩΝ και άνω
18.692	2.437	2.206	3.577	3.116	2.439	3.852	1.065
Δημογραφικοί δείκτες (2001) :							
Δείκτης Γήρανσης					2,02		
Δείκτης Εξάρτησης					0,86		
Δείκτης Αντικατάστασης					1,00		

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, 2015

ΣΧΗΜΑ 8: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΙΝΩΑ ΠΕΔΙΑΔΟΣ, 2011

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ 2011								
Έκταση (τ.χμ.):	398.453							
Μόνιμος Πληθυσμός:	1991	19.425	2001	18.692	2011	17.563		
Πυκνότητα Πληθυσμού:	1991	0,049	2001	0,0471	2011	0,044		
Ηλικιακή κατανομή μόνιμου πληθυσμού (2011):								
Σύνολο	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 ΕΤΩΝ και άνω
17.563	1.586	1.667	1.897	2.308	2.021	1.916	2.124	4.044
Δημογραφικοί δείκτες (2011) :								
Δείκτης Γήρανσης						3,89		
Δείκτης Εξάρτησης						1,20		
Δείκτης Αντικατάστασης						1,70		

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, 2015

7.1.7 Δήμος Βιάννου

Ο πληθυσμός του δήμου Βιάννου έχει φανερά μια μειούμενη τάση ανά την τελευταία 20ετία ενώ, αντιθέτως, ο πληθυσμός της ΠΕ Ηρακλείου και της Περιφέρειας Κρήτης αυξάνεται δυναμικά. Αυτό συνεπάγεται στο ότι ο δήμος Βιάννου δεν έχει φροντίσει να δημιουργήσει δυνατότητες για απασχόληση, και το εργατικό δυναμικό του δήμου μεταναστεύει για να αναζητήσει σε άλλο δήμο ευκαιρίες για εργασία.

Πίνακας 19: Πληθυσμιακή κατανομή

Διοικητική ενότητα	Έτος			Μεταβολή 1991-2011
	1991	2001	2011	
Δήμος Βιάννου	7.129	6.463	5.563	-21,03%
ΠΕ Ηρακλείου	264.906	292.489	305.490	13,29%
Περιφέρεια Κρήτης	540.054	601.131	623.065	13,33%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Βιάννου 2015-2019, 2015

Το δημογραφικό προφίλ του δήμου, φαίνεται πιο αναλυτικά μέσω των δεικτών γήρανσης, νεανικότητας και εξάρτησης. Μέσω των προαναφερθέντων δεικτών καθίσταται ξεκάθαρο ότι ο Δήμος Βιάννου αποτελείται κατά την πλειονότητά του από γεροντικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, ο δείκτης γήρανσης του δήμου ξεπερνά κατά πολύ τον ίδιο της ΠΕ Ηρακλείου και της Περιφέρειας Κρήτης ως σύνολο. Συγχρόνως, όπως είναι αναμενόμενο, ο δείκτης νεανικότητας βρίσκεται σε αρκετά χαμηλό ποσοστό σε σχέση με το δείκτη γήρανσης, γεγονός καθόλου ελπιδοφόρο για τη μελλοντική εξέλιξη του δήμου. Παρόμοια αποτελέσματα συμπεραίνονται και από το δείκτη εξάρτησης του δήμου.

Πίνακας 20: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες

Ενότητα	Δείκτης γήρανσης	Δείκτης νεανικότητας	Δείκτης εξάρτησης
Δήμος Βιάννου	270,34	12,08	74,49
ΠΕ Ηρακλείου	88,43	17,16	47,80
Περιφέρεια Κρήτης	95,87	16,96	49,76

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Βιάννου 2015-2019, 2015

7.1.8. Δήμος Μαλεβιζίου

Ο Δήμος Μαλεβιζίου εμφανίζει μια αύξηση στο πληθυσμό του της τάξης του 19,9% την τελευταία δεκαετία, γεγονός που είναι θετικό για το δήμο και την ανάπτυξη του. Η αύξηση του πληθυσμού προσδίδει τις ενδεχόμενες δυνατότητες και ευκαιρίες που αναπτύσσονται σε αυτόν.

Πίνακας 21: Πληθυσμιακή κατανομή

	Έτος απογραφής		Μεταβολή %
	2001	2011	2001-2011
Δήμος Μαλεβιζίου	20.735	24.864	19,9%
ΠΕ Ηρακλείου	291.225	305.490	4,9%
Περιφέρεια Κρήτης	594.368	623.065	4,8%
Σύνολο χώρας	10.934.097	10.816.286	-1,1%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2015

Είναι άξιο αναφοράς ότι συγκριτικά με τις τρεις δημοτικές ενότητες του Δήμου Μαλεβιζίου, ο Δήμος Γαζίου είναι αυτός που συγκεντρώνει το 77,3% του πληθυσμού του. Το γεγονός αυτό, φέρει ως αποτέλεσμα ότι οι υπόλοιπες δύο δημοτικές ενότητες συγκεντρώνουν, κατά την πλειονότητά τους, το γερωντικό πληθυσμό του δήμου λόγω της υστέρησής του σε ευκαιρίες για τους νέους και εργασία. Η Δημοτική Ενότητα Γαζίου έχει ένα ισχυρό ποσοστό πληθυσμού καθώς αποτελεί και αστικό κέντρο που συγκεντρώνει παραγωγικές δραστηριότητες και προσφέρει θέσεις εργασίας και ευκαιρίες εξέλιξης.

Πίνακας 22: Πληθυσμιακή μεταβολή

Δημοτική Ενότητα	Έτος Απογραφής		Μεταβολές (%)	Πληθυσμιακή συγκέντρωση (%)
	2001	2011	2001-2011	2011
Γαζίου	13.761	19.221	39,70%	77,3%
Κρουσώνα	4.044	2.776	-31,40%	11,2%
Τυλίσου	2.930	2.867	-2,20%	11,5%
Δήμος Μαλεβιζίου	20.735	24.864	19,90%	-

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2015

Μέσω της παράθεσης των δεδομένων του πληθυσμού σε κατηγοριοποίηση ομάδων ηλικιών από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Μαλεβιζίου, προκύπτει η σύγκριση των δεκαετιών 2001 και 2011. Συμπεραίνουμε ότι, η ΔΕ Γαζίου έχει αύξηση του πληθυσμιακού δυναμικού της κυρίως στις ηλικιακές ομάδες των 0-15 και 25-39. Αυτό το γεγονός συνεπάγεται του ότι η ΔΕ Γαζίου παρέχει ευκαιρίες για νέους εργαζόμενους και διαθέτει θέσεις εργασίες και έτσι προσελκύει νεανικό πληθυσμιακό δυναμικό, το οποίο είναι εξίσου σε παραγωγική ηλικία για αυτό και έχουμε αύξηση στις γεννήσεις. Στις υπόλοιπες Δημοτικές Ενότητες του Δήμου παρατηρείται μια σταθερότητα σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες και μια μικρή νοητή αύξηση στο γεροντικό πληθυσμό.

Πίνακας 23: Κατανομή πληθυσμού κατά ηλικία

Έτος	Χωρική Ενότητα	Ομάδες ηλικιών							
		0-15	15-24	25-39	40-54	55-64	65-79	80+	Σύνολο
2011	Γαζίου	3.883	2.125	5.317	4.102	1.932	1.448	414	19.221
	Κρουσώνα	414	253	521	494	391	513	190	2.776
	Τυλίσου	366	242	590	481	383	548	257	2.867
	Σύνολο	4.663	2.620	6.428	5.077	2.706	2.509	861	24.864
2001	Γαζίου	2.789	2.314	3.481	2.869	1.106	992	210	13.761
	Κρουσώνα	620	658	806	754	468	578	160	4.044
	Τυλίσου	336	374	530	485	384	582	239	2.930
	Σύνολο	3.745	3.346	4.817	4.108	1.958	2.152	609	20.735

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2015

Με τους δημογραφικούς δείκτες καθίσταται ευκολότερη η αποτύπωση της εικόνας του πληθυσμιακού δυναμικού ενός δήμου. Πιο συγκεκριμένα, για το Δήμο Μαλεβιζίου, όπως έγινε κατανοητό και με τους προηγούμενους πίνακες, παρουσιάζει υπέρογκα ποσοστά γεροντικού πληθυσμού σε όλες τις δημοτικές ενότητές του, πλην αυτής της ΔΕ Γαζίου. Ειδικά, η ΔΕ Τυλίσου είναι αυτή με το υψηλότερο ποσοστό δείκτη γήρανσης στο δήμο, ποσοστό που αγγίζει περίπου το 220%. Επομένως, δεν είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς ότι στο Δήμο Μαλεβιζίου, εκτός τη ΔΕ Γαζίου, όλες οι υπόλοιπες Δημοτικές Ενότητες κατακλύζονται από γεροντικό πληθυσμό αφήνοντας μηδαμινές ελπίδες για την εξέλιξή τους και χωρίς να έχουν καμιά δυναμική στο Δήμο.

Ο δείκτης ηλικιακής εξάρτησης, περιγράφει την επιβάρυνση που δέχεται ο ενεργός πληθυσμός από τον νεανικό και γεροντικό αντίστοιχα και, συγκεκριμένα η ΔΕ Γαζίου αντιστοιχεί με ένα

καλό ποσοστό της τάξης του 43,10%, που έχει υποστεί μια μικρή μείωση σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή (47,95%, 2001), ποσοστό που είναι, επίσης, μικρότερο από το συνολικό ποσοστό του δήμου. Για τις εναπομείναντες δημοτικές ενότητες, επίσης παρατηρείται μια μικρή μείωση στο δείκτη ανά την πάροδο της δεκαετίας, αλλά ο δείκτης είναι σε υψηλότερα ποσοστά από αυτόν στο σύνολο του Δήμου, γεγονός που σημαίνει ότι το ενεργό πληθυσμιακό δυναμικό σε αυτές δέχεται πίεση από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες.

Τέλος, ο δείκτης αντικατάστασης, εκφράζει τη σχέση μεταξύ των ατόμων που θα έχουν τη νόμιμη ηλικία για να εργασθούν εισερχόμενα στην αγορά εργασίας και των ατόμων που θα έχουν την ηλικία συνταξιοδότησης εφόσον ήταν ήδη ενταγμένα στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Η χαμηλή τιμή του δείκτη είναι αρνητική διότι δείχνει ότι τα άτομα που εξέρχονται από την παραγωγική εργασία είναι περισσότερα από αυτά που εισέρχονται. Τέτοια ανησυχία σίγουρα δεν έχει η ΔΕ Γαζίου, καθώς το ποσοστό του δείκτη είναι αρκετά υψηλό. Οι υπόλοιπες Δημοτικές Ενότητες έχουν δείκτη χαμηλότερο από τη μονάδα γεγονός που είναι αρνητικό και ανησυχητικό και σε ένα γενικό σύνολο ο Δήμος Μαλεβιζίου έχει αυξήσει αρκετά το συνολικό ποσοστό του δείκτη την τελευταία δεκαετία που αποδίδεται πολύ θετικό για αυτόν.

Πίνακας 24: Βασικοί Δημογραφικοί Δείκτες

Έτος	Χωρική Ενότητα	Δείκτης Γήρανσης	Δείκτης Ηλικιακής Εξάρτησης	Δείκτης Αντικατάστασης
2001	Γαζίου	47,95%	42,63%	105,64%
	Κρουσώνα	169,81%	67,33%	55,00%
	Τυλίσου	219,95%	69,04%	51,38%
	Σύνολο	72,27%	47,73%	89,18%
2011	Γαζίου	43,10%	40,85%	190,55%
	Κρουσώνα	119,03%	50,56%	121,62%
	Τυλίσου	244,35%	65,26%	74,77%
	Σύνολο	73,72%	45,72%	149,58%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2015

7.2. Οδικό Δίκτυο- Μεταφορές- Συνδέσεις

Γράφημα 1: Οδικό δίκτυο Π.Ε. Ηρακλείου

7.2.1. Δήμος Ηρακλείου

Οδικό Δίκτυο

Το οδικό δίκτυο του Δήμου Ηρακλείου διακρίνεται σε (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016):

A) Πρωτεύον εθνικό οδικό δίκτυο, αποτελούμενο από την:

1. Νέα Εθνική Οδός Ηρακλείου – Χανίων
2. Νέα Εθνική Οδός Ηρακλείου – Αγίου Νικολάου

B) Επαρχιακό δίκτυο αποτελούμενο από:

1. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 1: "Τύλισσος" (από χ.θ. 10-000 της Εθν. Οδού Ηρακλείου – Ρεθύμνου) – Γωνιές προς Ανώγεια (όρια Νομού)
2. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 2: "Γάζι" (χ.θ. 7-000 της Εθν. Οδού Ηρακλείου – Ρεθύμνου) – Αλμυρός – Ρογδιά – Φόδελε) συνάντηση με Εθν. Οδό Ηρακλείου – Ρεθύμνου.

3. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 3: "Γάζι" (χ.θ. 6-000 της Εθν. Οδού Ηρακλείου – Ρεθύμνου) – Καραβοχώρι – Κεραμούτσι – Καμάρι μέχρι συνάντηση με Επαρχ. Οδό 1".
4. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 4: "Γάζι" (από Επαρχ. Οδό 3) – Κορφές – Κρουσώνας".
5. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 5: "Γάζι" Επάνω και Κάτω Καλέσα ως παρακαμπτήριος της Επ. Οδού 4"
6. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 7 : "Ηράκλειο" (από χ.θ. 3+000 Εθν. Οδού Ηρακλείου – Φαιστός) – Βούτες (και μέσω παρακαμπτήριας Πεπαγνή – Βούτες) – Πετροκέφαλο – Πενταμόδι – Καθαρίδα – Κρουσώνας.
7. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 30 : "Κνωσός (από Λιμάνι Ηρακλείου – ΒΠΠΕ – Καλλιθέα) – Σκαλάνι – Κουνάβοι – Πεζά – Καλλονή Χουδέτσι – Τεφέλι – Πραιτώρια – Χάρακας".
8. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 31 : "Κνωσός (από Επαρχ. Οδό 30) – Άνω και Κάτω Αρχάνες – Βαθύπετρο – μέχρι της Επ. Οδό 30".

Από το Ηράκλειο ξεκινούν επίσης οι κάθετοι οδικοί άξονες «Ηράκλειο-Αγ. Δέκα» και «Ηράκλειο-Βιάννος», τμήματα των οποίων δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016).

Σε ένα γενικό πλαίσιο το οδικό δίκτυο του Δήμου χαρακτηρίζεται από μέτριο ως κακό λόγω του παλαιωμένου και κακού και στενού οδοστρώματος. Σε πολλά σημεία του οδικού δικτύου διακρίνονται λακκούβες αλλά και κακοτεχνίες που καθιστούν επικίνδυνη την οδήγηση θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή των οδηγών.

Οδικές συγκοινωνίες

Το Ηράκλειο υποστηρίζεται από ένα εκτεταμένο δίκτυο χερσαίων μεταφορών που ως επί των πλείστων εξυπηρετεί τις ανάγκες μετακίνησης των κατοίκων και των επισκεπτών. Οι χερσαίες συγκοινωνίες πραγματοποιούνται: α) με αστικά λεωφορεία (τοπική συγκοινωνία), εντός των ορίων του Δήμων Ηρακλείου, Γαζίου και Αλικαρνασσού και β) με υπεραστικά λεωφορεία του ΚΤΕΛ Ηρακλείου-Λασιθίου Α.Ε, εντός των ορίων των Δήμων Γουβών, Χερσονήσου και Μαλίων.

Οι αστικές μεταφορές πραγματοποιούνται από το Αστικό ΚΤΕΛ Ηρακλείου Α.Ε. που εξυπηρετεί όλο το πολεοδομικό συγκρότημα του Ηρακλείου (συμπεριλαμβάνει τα δημοτικά διαμερίσματα Γαζίου και Ν. Αλικαρνασσού), τα προάστια, καθώς και τα γύρω χωριά, σε μια ακτίνα 12 χλμ. Έχει είκοσι αστικές γραμμές, με το πρώτο δρομολόγιο να αναχωρεί στις 6

π.μ. και το τελευταίο στις 11 μ.μ. Τα γεωγραφικά όρια των γραμμών του ΚΤΕΛ διαιρούνται σε δύο ζώνες:

- Στην Α' ζώνη που περιλαμβάνει την πόλη του Ηρακλείου σε μια ακτίνα από 0 (το κέντρο της πόλης) έως 5 χλμ. και στη Β' ζώνη που περιλαμβάνει τα προάστια, δηλαδή από τα 5 χλμ. και μετά, πλην κάποιων χωριών.
- Στη Β' ζώνη περιλαμβάνονται οι γραμμές: Αμνισσός, Πρασσά, Καλλιθέα, Λινοπεράματα, Γάζι, Γάζι-Καβροχώρι και Κνωσός. Το Αστικό ΚΤΕΛ Ηρακλείου διαθέτει έναν στόλο 56 ειδικά διασκευασμένων αστικού τύπου λεωφορείων, μεταξύ των οποίων τρία είναι τύπου mini-bus και τέσσερα διπλά με φυσούνες.

Όσον αφορά τη συνδεσιμότητα του Ηρακλείου με τις υπόλοιπες περιοχές της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου αλλά και τις υπόλοιπες τρεις Περιφερειακές Ενότητες, πραγματοποιούνται αρκετά συχνά δρομολόγια με το ΚΤΕΛ Ηρακλείου- Λασιθίου και τα ΚΤΕΛ Χανίων Ρεθύμνου. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την τουριστική περίοδο τα δρομολόγια γίνονται πιο εντατικά και αυξάνεται ο ρυθμός των ανταποκρίσεων προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες των επιβατών.

Όσο αναφορά στο οδικό δίκτυο της Δ.Ε. Ν. Αλικαρνασσού περιλαμβάνει:

- τμήματα του παλαιού και νέου Εθνικού Οδικού δικτύου που διατρέχουν τον Δήμο με κατεύθυνση Α-Δ (Παλαιά Εθνική Οδός, Β.Ο.Α.Κ.),
- τμήμα του οδικού άξονα Ηράκλειο – Άνω Βιάννος,
- ένα δίκτυο τοπικής σημασίας δρόμων που συνδέουν τους οικισμούς μεταξύ τους ή με το εθνικό οδικό δίκτυο.

Στα διοικητικά όρια του Δήμου, οι βασικοί οδικοί άξονες είναι:

- Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης (Β.Ο.Α.Κ.)

Περιβάλλει το μεγαλύτερο μέρος του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Ηρακλείου και εξυπηρετεί ταυτόχρονα αστικές και υπεραστικές μετακινήσεις, ωστόσο δεν λειτουργεί σωστά ούτε ως εσωτερικός ούτε ως εξωτερικός δακτύλιος. Οι αστικές μετακινήσεις εμποδίζουν τις υπεραστικές λόγω των εισόδων- εξόδων και αντίστροφα οι υπεραστικές εμποδίζουν τις αστικές μετακινήσεις λόγω των υψηλών ταχυτήτων. Είναι κατασκευασμένος στο μεγαλύτερο τμήμα σε υψηλό ανάχωμα και επηρεάζει αισθητικά και λειτουργικά την αστική περιοχή από όπου διέρχεται.

- Π.Ε.Ο. Ηρακλείου- Αγ. Νικολάου

Η Παλαιά Εθνική Οδός Ηρακλείου- Αγίου Νικολάου, τμήμα της οποίας αποτελεί η οδός Ικάρου. Η οδός αυτή, αν και σύμφωνα με το Γ.Π.Σ. της Ε.Π.Α. είναι χαρακτηρισμένη ως συλλεκτήρια, εν τούτοις, επειδή δεν έχουν διανοιχθεί όλες οι προβλεπόμενες από το σχέδιο αρτηρίες, στην πράξη λειτουργεί ως αρτηρία, ενώνοντας, όπως προαναφέρθηκε, την πόλη του Ηρακλείου με το διεθνές αεροδρόμιο, αν και είναι μία απλή αστική οδός σε περιοχή κατοικίας που διαθέτει μόνον μία λωρίδα ανά κατεύθυνση (χωρίς διαχωριστική νησίδα).

- Οδός Ηρακλείου- Άνω Βιάννου

Πρόκειται για έναν οδικό άξονα διατρέχει το νομό κάθετα με κατεύθυνση Βορρά- Νότου. Στο τμήμα που διατρέχει τον Δήμο ξεκινάει από την παραλιακή οδό του λιμανιού ακολουθώντας προς νότο την διαδρομή του Σιλαμιανού ρέματος (ρέμα Κατσαμπά) και συνδέεται με τον Β.Ο.Α.Κ. με ανισόπεδο κόμβο. Συνεχίζει προς νότο σε επαφή με το δυτικό όριο της ΒΙΠΕ και διέρχεται ανάμεσα από αυτή και τον οικισμό της Καλλιθέας, ενώ παρακάμπει από τα δυτικά το ύψωμα του Προφήτη Ηλία. Ο άξονας αυτός δεν έχει καταταχθεί ακόμα σε κάποια κατηγορία (Εθνικό ή επαρχιακό οδικό δίκτυο) λόγω της πρόσφατης κατασκευής του. Ωστόσο τα γεωμετρικά και λειτουργικά του χαρακτηριστικά του προσδίδουν έναν υπερτοπικό χαρακτήρα, αφού είναι κατασκευασμένος με δύο λωρίδες ανά κατεύθυνση και με διαχωριστική νησίδα, ενώ παράλληλα εξυπηρετεί τη βιομηχανική περιοχή (ΒΙΠΕ) και τις νοτιοανατολικές περιοχές του νομού Ηρακλείου. Σε εύθετο χρονικό διάστημα ο άξονας αυτός θα χαρακτηριστεί σαν πρωτεύον ή δευτερεύον επαρχιακό οδικό δίκτυο. Κατά το τμήμα του από την παραλιακή οδό έως τον κόμβο ΒΙΠΕΗ λειτουργεί ως εθνική οδός, ενώ κατά το υπόλοιπο τμήμα ως επαρχιακή.

Τοπικές οδοί

Πρόκειται για οδούς που εξυπηρετούν ενδοδημοτικές ή και διαδημοτικές μετακινήσεις και τα γεωμετρικά τους χαρακτηριστικά κρίνονται σε γενικές γραμμές ικανοποιητικά για τον όγκο των μετακινήσεων που εξυπηρετούν. Κατά κανόνα οι οδοί αυτοί ενώνουν:

- τους οικισμούς του Δήμου μεταξύ τους,
- τους οικισμούς του Δήμου με οικισμούς όμορων Δήμων και
- τους οικισμούς με το Εθνικό οδικό δίκτυο

Λόγω της συνεχούς ανάπτυξης οικισμών κύριας κατοικίας (Καλλιθέα, Πρασσάς, κ.α.) νοτίως του Β.Ο.Α.Κ., οι οδοί σύνδεσης αυτών με τον Β.Ο.Α.Κ. και το λοιπό εσωτερικό οδικό δίκτυο του Δήμου, έχουν εκ των πραγμάτων αποκτήσει φόρτους συνεχώς αυξανόμενους και αρκετά σημαντικό ρόλο στην εξυπηρέτηση του συνολικού κυκλοφοριακού έργου.

Να σημειωθεί ότι, από άποψη βατότητας, συνολικά τόσο το πρωτεύον όσο και το τοπικό οδικό δίκτυο του Δήμου παρουσιάζει ικανοποιητική εικόνα.

7.2.2. Δήμος Φαιστού

Οδικό Δίκτυο

Το οδικό δίκτυο στο Δήμο Φαιστού και οι μεταφορές που εξυπηρετούνται από αυτό πραγματοποιούνται μέσω του ΒΟΑΚ (Βόρειου Οδικού Άξονα) Ηρακλείου- Αγ. Βαρβάρα- Άγιοι Δέκα (πρωτεύον εθνικό δίκτυο) και εν συνεχεία Μοίρες- Τυμπάκι (Ε.Ο. 97), ο οποίος διασχίζει τις ΔΕ Μοιρών και Τυμπακίου με κατεύθυνση προς το Ρέθυμνο και αποτελεί δευτερεύον εθνικό δίκτυο. Επίσης, μεγάλο τμήμα του οδικού δικτύου ανήκει στο τριτεύον εθνικό δίκτυο του Ε.Ο. 97. Το επαρχιακό οδικό δίκτυο είναι αρκετά πυκνό, ενώ το αγροτικό δίκτυο αποτελείται κυρίως από χωμάτινους δρόμους με μικρό ποσοστό ασφαλτοδρόμησης και αρκετές τεχνικές ανεπάρκειες.

Το κύριο οδικό δίκτυο εξυπηρετεί τη μεταφορά αγροτικών προϊόντων από την πεδιάδα της Μεσσαράς προς τα αστικά κέντρα του βορείου τμήματος του νησιού και κυρίως προς το λιμάνι του Ηρακλείου, το οποίο είναι η βασική δίοδος των προϊόντων αυτών προς την υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό. Επίσης, διασφαλίζει την πρόσβαση προς το Ηράκλειο σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού του νοτίου τμήματος του νησιού (περίπου 45.000 κάτοικοι), ο οποίος μετακινείται προς το Ηράκλειο συνήθως για εμπορικές συναλλαγές, νοσηλεία, εκπαίδευση, ψυχαγωγία και ταξίδια μέσω του αεροδρομίου και του λιμανιού. Παράλληλα, εξυπηρετεί την πρόσβαση προς τις νότιες ακτές του Δήμου και συνεπώς προς τις τουριστικές υποδομές (Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Φαιστού 2014-2019, 2017).

Οι δύο οδικοί άξονες της Περιφέρειας Κρήτης ΒΟΑΚ και ΝΟΑΚ και οι κάθετες μεταξύ του συνδέσεις ανήκουν στο διευρωπαϊκό δίκτυο αξόνων και θεωρούνται ως οι σημαντικότερες οδικές υποδομές στην περιφέρεια. Τα τελευταία χρόνια για τη βελτίωση αυτών των οδικών

αξόνων μελετάται κατά την πλειονότητα των οδικών τμημάτων του ΒΟΑΚ η διατομή τετράιχνου αυτοκινητόδρομου, ενώ για τον ΝΟΑΚ με διατομή δίιχνης υπεραστικής οδού.

Οδικές Συγκοινωνίες

Οι μετακινήσεις εντός και εκτός του Δήμου Φαιστού εξυπηρετούνται από ταξί και τα συχνά δρομολόγια του ΚΤΕΛ Ηρακλείου, συγκεκριμένα, με το δρομολόγιο Ηράκλειο- Μεσσαρά που εκτελεί καθημερινά δρομολόγια από τη Χανιώπορτα για Φαιστό, Μάταλα, Τυμπάκι, Αγία Γαλήνη, Λέντα, Μοίρες.

7.2.3. Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων

Οδικό Δίκτυο

Το οδικό δίκτυο του Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων είναι αρκετά εκτεταμένο καθώς περιλαμβάνει μεγάλου μήκους οδικούς άξονες και τμήματα του επαρχιακού οδικού δικτύου του Νομού Ηρακλείου και δημοτικό- αγροτικό δίκτυο. Σε ένα γενικό σύνολο ο Δήμος καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες των οικισμών του με το ήδη υπάρχον οδικό δίκτυο αλλά δεν παύουν να υπάρχουν προβλήματα από την έλλειψη πόρων τα οποία δυσκολεύουν τη συντήρηση του οδικού δικτύου.

Πιο συγκεκριμένα, από το δήμο διέρχονται οι δύο από τους τρεις κάθετους οδικούς άξονες που ενώνουν τα βόρεια με τα νότια παράλια του νομού και συγκεκριμένα τμήμα του οδικού άξονα «Ηράκλειο- Βιάννος» και ο οδικός άξονας «Χουδέτσι- Παρθένι- Τεφέλι- Πύργος». Οι αναφερθέντες άξονες έχουν σημαντική συμβολή στη μειωμένη σύνδεση του αστικού κέντρου του Ηρακλείου με την ενδοχώρα του νησιού.

Όσον αφορά το επαρχιακό δίκτυο, το ίδιο συνδέει τους οικισμούς του δήμου μεταξύ τους και με το εθνικό οδικό δίκτυο. Σε γενικές γραμμές το δίκτυο παραμένει παλαιικό εξαιτίας της απουσίας σήμανσης σε πολλά σημεία, διαγράμμισης και στηθαίων ασφαλείας αλλά και της στενότητας και κακής ποιότητας του οδοστρώματος. Στο επαρχιακό δίκτυο ανήκουν οι εξής οδικές αρτηρίες ή τμήματα αυτών: Ε.Ο. 30: «Σκαλάκι- Κουνάβοι- Πεζιά- Καλλονή- Χουδέτσι- Τεφέλι- Πραιτώρια- Χάρακας», Ε.Ο.31: «Κνωσσός- Άνω και Κάτω Αρχάνες- Βαθύπετρο», Ε.Ο. 33: «Καλλονή- Μελέσες- Χουμέρι», Ε.Ο.36: «Χάρακας- Πύργος- Μεσοχωριό», Ε.Ο. 44: «Αγιές Παρασκιές - Απόστολοι», Ε.Ο.21: «Λούκια - Χάρακας», Ε.Ο.24: «Σοκαράς -Πραιτώρια» και Ε.Ο.27: «Από Ίνι -Πραιτώρια».

Το υπόλοιπο οδικό δίκτυο του δήμου που βρίσκεται εντός των ορίων του οικισμού αποτελεί τμήμα του αγροτικού και δασικού δικτύου, το οποίο εξυπηρετεί κυρίως τις μεταφορές προς

τις αγροκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Το παρόν οδικό δίκτυο χαρακτηρίζεται ως καλής κατάστασης, παρόλα αυτά καθίστανται αναγκαίες οι διεργασίες διάνοιξης, συντήρησης και βελτίωσης ώστε να εξασφαλίζεται η βατότητα του δικτύου. Είναι μείζον να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στο νότιο τμήμα του δήμου (ορεινοί- παραλιακοί οικισμοί και περιοχές), στις οποίες λόγω του ιδιαίτερου ανάγλυφου και της φυσικής διαμόρφωσης καθίσταται δύσκολη η διαμόρφωση ενός εκτεταμένου οδικού δικτύου, ως αποτέλεσμα να περιορίζεται η προσβασιμότητα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων 2015-2019, 2015).

Οδικές Συγκοινωνίες

Ως προς τις εναέριες και θαλάσσιες μετακινήσεις ο Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων εξυπηρετείται από τον κρατικό αερολιμένα Ηρακλείου «Ν. Καζαντζάκης» και από το Λιμένα του Ηρακλείου αντίστοιχα του όμορου Δήμου Ηρακλείου, στους οποίους υπάρχει άμεση πρόσβαση λόγω του τμήματος του οδικού άξονα «Ηράκλειο- Βιάννος». Επίσης, ο δήμος βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση ως προς το νέο σχεδιαζόμενο Αερολιμένα που θα λαμβάνει χώρα στο Καστέλλι Πεδιάδος, διότι υπάρχει εγγύτητα και δυνατότητα άμεσης πρόσβασης.

Οι χερσαίες μεταφορές εξυπηρετούνται από τα συχνά και καθημερινά δρομολόγια του ΚΤΕΛ Ηρακλείου- Λασιθίου, το οποίο καλύπτει την πρόσβαση στους επαρχιακούς οικισμούς του δήμου. Οι λοιποί οικισμοί εξυπηρετούνται με τη χρήση Ι.Χ. ή ταξί (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων 2015-2019, 2015).

7.2.4. Δήμος Χερσονήσου

Ο Δήμος Χερσονήσου γειτνιάζει με το Δήμο Ηρακλείου, γεγονός που ευνοεί το δήμο διότι είναι ευκολότερες οι μετακινήσεις προς το κέντρο της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου, το οποίο είναι πάροχος εμπορικών, οικονομικών και λοιπών διοικητικών υπηρεσιών.

Πίνακας 25: Οδικές μετακινήσεις εγγύτητας με Δήμο

	Γούρνες	Λιμένας Χερσονήσου	Μάλια	Επισκοπή
Γούρνες	-	11,71 χλμ (15 λεπτά)	21,75 χλμ (21 λεπτά)	12,52 χλμ (18 λεπτά)
Λιμένας Χερσονήσου	11,71 χλμ (15 λεπτά)	-	7,73 χλμ (10 λεπτά)	28,48 χλμ (30 λεπτά)
Μάλια	21,75 χλμ (21 λεπτά)	7,73 χλμ (10 λεπτά)	-	37,01 χλμ (35 λεπτά)
Επισκοπή	12,52 χλμ (18 λεπτά)	28,48 χλμ (30 λεπτά)	37,01 χλμ (35 λεπτά)	-

Πηγή: Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος Δήμου Χερσονήσου 2015-2019, 2016

Ο Δήμος Χερσονήσου εκμεταλλεύεται την ευνοϊκή του θέση σε σχέση με το Δήμο Ηρακλείου, και αυτό γιατί δε διαθέτει αεροδρόμιο ή λιμάνι εντός των διοικητικών του ορίων, αλλά εξυπηρετείται από τα αντίστοιχα του Δήμου Ηρακλείου.

Το Λιμάνι του Ηρακλείου χαρακτηρίζεται ως λιμάνι διεθνούς εμβέλειας, είναι η κύρια πύλη εισόδου για το νησί. Το λιμάνι έχει επιβατική και εμπορική χρήση.

Ο λιμένας Χερσονήσου χρησιμοποιείται από επαγγελματικά αλιευτικά σκάφη ανοιχτής θάλασσας. Η χωρητικότητα του λιμένα (θέσεις πρόσδεσης/παραβολής και τύπου πλοίων που εξυπηρετούνται εκτιμάται γύρω στα 60-70 σκάφη μικρού μεγέθους. Με βάση το Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Κρήτης (2003) ο λιμένας Χερσονήσου κατατάσσεται στα υφιστάμενα επιβατικά λιμάνια τοπικής εμβέλειας.

Ο τουριστικός λιμένας Μαλίων ξεκίνησε να κατασκευάζεται το 1993, εντάχθηκε στο Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΠΕΠ Κρήτης), με σκοπό μιας νέας υποδομής στην περιοχή των Μαλίων και κατά συνέπεια στην ΠΕ Ηρακλείου, με δυνατότητα υποδοχής και εξυπηρέτησης περίπου 300 πολυτελών σκαφών. Η μαρίνα αυτή θα επεκτείνει την τουριστική περίοδο αλλά ταυτόχρονα θα δώσει μια νέα πνοή στη ΔΕ Μαλίων, και συγχρόνως σε όλη το δήμο. Κατά το 2000 τα σχέδια ναυάγησαν και ο σχεδιασμός της μαρίνας αφέθηκε με αποτέλεσμα την αμέλεια και την εγκατάλειψη της περιοχής. Πολύ πρόσφατα (24.4.2019) εγκρίθηκε ομόφωνα από το Δημοτικό Συμβούλιο Χερσονήσου η παραχώρηση χρήσης και εκμετάλλευσης του τουριστικού λιμένα Μαλίων, δίνοντας τη δυνατότητα στο Δήμο

Χερσονήσου να αναλάβει ως φορέας διαχείρισης, να ολοκληρώσει και να θέσει σε λειτουργία ένα μεγάλο και σημαντικό έργο που για χρόνια παρέμενε ημιτελές (<https://www.cretapost.gr>), Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος Δήμου Χερσονήσου 2015-2019, 2016).

Η ιδιωτική μαρίνα σκαφών στις Γούβες ιδρύθηκε το 2005, είναι από τη διεύθυνση του ξενοδοχείου Marina Hotels & Bungalows. Προσφέρει υπηρεσίες για σκάφη μήκους 18.5 μ. και σήμερα διαθέτει 72 νέες θέσεις ελλιμενισμού και χερσαίο χώρο φύλαξης για 15 σκάφη.

Τέλος, το διεθνές αεροδρόμιο Ηρακλείου «Ν. Καζαντζάκης» χρησιμοποιείται για προγραμματισμένες πτήσεις των Ολυμπιακών Αερογραμμών και της Aegean Airlines, αλλά και για πτήσεις εξωτερικού κυρίως charter εταιριών.

7.2.5. Δήμος Μινώα Πεδιάδος

Οδικό δίκτυο

Σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Σχέδιο του Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, ο δήμος λόγω του ανάγλυφου του παρουσιάζει προβλήματα προσβασιμότητας και στον τομέα των υποδομών. Η σημερινή κατάσταση του οδικού δικτύου χαρακτηρίζεται από μέτρια έως κακή, με αποτέλεσμα τη δημιουργία προβλημάτων στην επικοινωνία μεταξύ των δημοτικών ενοτήτων αλλά και του δήμου με άλλους γειτονικούς δήμους. Τα προβλήματα δυσχεραίνονται κατά τη χειμερινή περίοδο λόγω των καιρικών συνθηκών με αλλοιώσεις του οδικού δικτύου, και για αυτό το λόγο συνιστάται τεχνική παρέμβαση για τη βελτίωση του οδοστρώματος. Οι δημοτικές ενότητες του δήμου βρίσκονται σε μικρή απόσταση από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου. Για παράδειγμα, η δημοτική ενότητα Καστελλίου συνδέεται με δύο οδικούς άξονες με το αστικό κέντρο του Ηρακλείου, α) Ηράκλειο- Χερσόνησος- Καστέλλι μήκους 39 χιλιομέτρων και β) Ηράκλειο- Άγιες Παρασκιές- Καστέλλι μήκους 36 χιλιομέτρων. Πιο συγκεκριμένα,

Πίνακας 26: Οδικές μετακινήσεις εγγύτητας με Δήμο

ΔΗΜΟΣ	ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙ	ΚΑΣΤΕΛΛΙ	ΘΡΑΨΑΝΟ
ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙ	-	15	8
ΚΑΣΤΕΛΛΙ	15	-	6
ΘΡΑΨΑΝΟ	8	6	-
ΗΡΑΚΛΕΙΟ	30	36	30

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, 2015

Οι κύριοι οδοί που διέρχονται από το Αρκαλοχώρι είναι: η επαρχιακή οδός Αρκαλοχωρίου- Μουσούτας- Μάρθας και Αρκαλοχωρίου- Αγ. Σεμνής- Παρτίρων. Επίσης, υπάρχουν δευτερεύουσες συνδέσεις, παράλληλες προς τις αναφερόμενες. Το υπόλοιπο οδικό δίκτυο είναι αγροτικοί δρόμοι, κυρίως χωματόδρομοι, οι οποίοι εξυπηρετούν την προσπέλαση των

7.2.6. Δήμος Βιάννου

Οδικό δίκτυο

Το οδικό δίκτυο του δήμου είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματά του και το κύριο ζήτημα που τον εμποδίζει από την ανάπτυξή του. Η γεωμορφολογία και το ανάγλυφο της περιοχής καθιστούν δύσκολη τη δημιουργία τεχνικών υποδομών με αποτέλεσμα κάποιοι οικισμοί, κυρίως στο βόρειο και στο παραλιακό τμήμα, να είναι δύσκολα προσβάσιμοι. Για αυτό το λόγο είναι αναγκαία η βελτίωση του οδικού δικτύου, με σκοπό την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας αλλά και την άρση των προβλημάτων πρόσβασης σε οικισμούς του δήμου.

Σε αυτήν την κατεύθυνση αναμένεται να συμβάλει η ολοκλήρωση και απόδοση στην κυκλοφορία και του τελευταίου τμήματος του κάθετου οδικού άξονα Ηράκλειο- Βιάννος- Ιεράπετρα, από τον κόμβο Καραβάδου έως οικισμό Άνω Βιάννου, για το οποίο εκκρεμεί ωστόσο η μελέτη και κατασκευή όπως και του τμήματος Μάρθα- Μάρθα, οικισμός Εμπάρου. Σημαντική παρέμβαση του παραπάνω οδικού άξονα αποτελεί η ολοκλήρωση της μελέτης Καλάμι- Μύρτος σημαντικής που με την χρηματοδότηση της θα συμβάλει στην αναβάθμιση του. Παράλληλα ολοκληρώνεται και παραδίδεται στην κυκλοφορία ένα σημαντικό έργο υπερτοπικής σημασίας. Πρόκειται για την κατασκευή της παράκαμψης της επαρχιακής οδού, στην ευρύτερη περιοχή του οικισμού της Άνω Βιάννου που αποτελεί τμήμα του Διευρωπαϊκού Δικτύου Ηράκλειο- Αγ. Δέκα- Βιάννος- Ιεράπετρα- Παχειά Άμμος (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Βιάννου 2015-2019, 2015)

Το οδικό δίκτυο του Δήμου Βιάννου διακρίνεται σε:

Α) Πρωτεύον Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο, το οποίο περιλαμβάνει:

- την επαρχιακή οδό (Επ.Ο.33): Καλλονή (από Επαρχ. Οδό 30)- Μελέσες- Χουμέρι- Αρκαλοχώρι- Παναγιά- Έμπαρος- Βιάννος- Αμιράς- Κεφαλοβρύσι- Πεύκος προς Γδόχεια (όρια Νομού)
- την επαρχιακή οδό (Επ.Ο.36): Χάρακας- Πύργος- Μεσοχώρι- Καστελλιανά- Σκινιάς- Βιάννος (συν. Με Επαρχιακή Οδό 36).

- την επαρχιακή οδό (Επ.Ο.42): Κάτω Βιάννος- Χόνδρος- Κερασόκαμπος.
- την επαρχιακή οδό (Επ.Ο.43): Αμιράς (από Επαρχ. Οδό 33)- Άρβη.

Β) Δημοτικό Δίκτυο, το οποίο περιλαμβάνει τις οδούς: Καλάμι- Συνδωνία, Κερατόκαμπος- Επ.Ο. 43, Λουτράκι Βιάννου- Επ.Ο. 33, Νέα Άρβη- Συνδωνία, Συκολόγος- Τέρτσα, Συνδωνία- Τέρτσα και Τέρτσα- όρια Δήμου με την Τοπική Κοινότητα Μύρτος, Αφρατί επ. οδός 33, επ. οδός 33 Έμπαρος- Ξενιάκο Κατωφύγι- όρια Δήμου Οροπεδίου Λασιθίου, Ξενιάκος- Μηλιαράδων, επ. οδός 33-Βαχός- Αμιράς, Κεφαλοβρύσι- Άγιος Βασίλειος- Πέυκος, επ.οδός 33- Κάτω Σύμη, επ. οδός 33- Κοκολαρά- Λατόμια.

Το υπόλοιπο δίκτυο εντός τα όρια του δήμου αποτελεί τμήμα του δασικού και αγροτικού δικτύου.

Από το Δήμο Βιάννου διέρχεται, επίσης, το τμήμα του Νότιου Οδικού Άξονα Κρήτης (NOAK) που συνδέει την Άνω Βιάννο με τα όρια του Νομού Ηρακλείου/Λασιθίου. Ο NOAK αν και έχει χαρακτηριστεί στο μεγαλύτερο του μέρος, ήδη από το 1996, ως Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών, ωστόσο χρήζει σημαντικών έργων βελτίωσης και αναβάθμισης για να μετατραπεί σε ένα σύγχρονο οδικό άξονα που θα συνδέει τα νότια παράλια του νησιού μεταξύ τους αλλά και με το Βόρειο Οδικό Άξονα (BOAK), μέσω των κάθετων οδικών αξόνων, εξυπηρετώντας τόσο τους κατοίκους, όσο και την τοπική οικονομία ευρύτερα. Η καθυστέρηση ολοκλήρωσης του NOAK παρατείνει τη δυσκολία πρόσβασης από την περιοχή προς τα δυτικά παράλια του Ηρακλείου (Μοίρες, Τυμπάκι) αλλά και ανατολικά προς το αστικό κέντρο της Ιεράπετρας (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Βιάννου 2015-2019, 2015).

Οδικές συγκοινωνίες

Στην παραλιακή ζώνη του Δήμου Βιάννου λειτουργούν δυο αλιευτικά καταφύγια, το ένα στο Καστρί Κερατόκαμπου και το άλλο στην Άρβη, την ευθύνη λειτουργίας των οποίων έχει ο Οργανισμός Λιμένος Ηρακλείου. Τα δύο καταφύγια χρήζουν άμεσων τεχνικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση του φαινομένου της προσάμμωσης που έχει παρουσιαστεί εδώ και χρόνια όχι μόνο στην περιοχή αλλά στο σύνολο των νότιων παραλίων του Ηρακλείου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Βιάννου 2015-2019, 2015).

7.2.7. Δήμος Μαλεβιζίου

Οδικό δίκτυο

Ο κύριος οδικός άξονας που διασχίζει το Δήμο Μαλεβιζίου είναι η εθνική οδός E- 90 (BOAK), η οποία λειτουργεί ως παρακαμπτήρια οδός του μεγαλύτερου τμήματος του πολεοδομικού συγκροτήματος του Ηρακλείου, και κατά συνέπεια συνδέει αρκετούς οικισμούς του Δήμου καθώς και τα υπόλοιπα αστικά κέντρα του βορείου τμήματος του νησιού.

Ο δεύτερος σημαντικότερος οδικός άξονας που διασχίζει το Δήμο Μαλεβιζίου είναι η παλαιά εθνική οδός Ηρακλείου- Ρεθύμνου. Από το Ηράκλειο μέχρι τον κόμβο Γαζίου η προαναφερθείσα οδός χρησιμοποιείται για αστικές μετακινήσεις, ενώ από τον κόμβο και δυτικά χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των οικισμών των ΔΕ Τυλίσου και τη σύνδεση των οικισμών του ορεινού Μυλοποτάμου.

Επιπροσθέτως, υπάρχει και μια άλλη κεντρική οδική αρτηρία στο Δήμο που διέρχεται από την Τοπική Κοινότητα Καλεσίων και συνεχίζει συνδέοντας τις Κορφές, το Λουτράκι, τον Κρουσώνα και καταλήγει στον Σάρχο. Από την κεντρική αυτή οδική αρτηρία ξεκινούν ασφαλτόδρομοι αλλά και αγροτικές οδοί που διασχίζουν όλη τη ΔΕ Κρουσώνα.

Εξαιτίας του μεγάλου κυκλοφοριακού φόρτου, από επιβατικά αυτοκίνητα, τουριστικά λεωφορεία αλλά και βαρέων οχημάτων που μεταφέρουν προϊόντα σε όλη την Κρήτη, σε συνδυασμό με τις έντονες βροχοπτώσεις που εμφανίζονται στο Δήμο λόγω των μεγάλων ορεινών όγκων που διαθέτει, έχουν δημιουργηθεί μεγάλα προβλήματα στην ποιότητα του οδικού δικτύου. Σημαντικά προβλήματα είναι επίσης η έλλειψη φωτισμού και σήμανσης σε αρκετά σημεία του οδικού δικτύου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2015).

Οδικές Συγκοινωνίες

Όσον αφορά τις λιμενικές υποδομές, το λιμανάκι της Παντάναςσας αποτελεί αλιευτικό καταφύγιο για επαγγελματίες και ερασιτέχνες ψαράδες. Επιπλέον πολλοί ιδιοκτήτες σκαφών αγκυροβολούν τα σκάφη τους στο συγκεκριμένο λιμανάκι καθώς το λιμάνι του Ηρακλείου είναι πλέον υπερκορεσμένο. Θεωρείται αρκετά ασφαλές αν και είναι ευάλωτο στους ισχυρούς βορειοανατολικούς ανέμους οι οποίοι έχουν προξενήσει ζημιές στα ελλιμενίζοντα σκάφη. Χρησιμοποιείται από το Ναυταθλητικό Όμιλο Γαζίου για την προπόνηση των αθλητών του.

Το αεροδρόμιο που εξυπηρετεί τις ανάγκες των κατοίκων του Δήμου Μαλεβιζίου είναι ο Διεθνής Αερολιμένας Νίκος Καζαντζάκης του Ηρακλείου, ενώ για τις θαλάσσιες μεταφορές τους οι κάτοικοι του Δήμου χρησιμοποιούν το Λιμάνι του Ηρακλείου. Τέλος, σχετικά με τις μετακινήσεις στο εσωτερικό του Δήμου, τονίζεται ότι για όσους δε διαθέτουν ΙΧ αυτοκίνητο παρουσιάζονται πολλές δυσκολίες. Υπάρχουν υπεραστικά λεωφορεία που εκτελούν δρομολόγια στο Δήμο τα οποία όμως εξυπηρετούν ως ένα βαθμό τις ανάγκες των πολιτών (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2015).

7.2. 8. Γενική Εικόνα Οδικού Δικτύου Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου

Σε ευρύ πλαίσιο η εικόνα του οδικού δικτύου της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου χαρακτηρίζεται ως καλή. Σε δεύτερη ανάλυση, όμως, το οδικό δίκτυο της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα ξεκινώντας από τον Βόρειο Οδικό Άξονα Κρήτης, ο οποίος είναι και ο πρωτεύον οδικός άξονά της. Ο οδικός αυτός άξονας συνδέει το μεγαλύτερο μέρος του βόρειου τμήματος της Περιφέρειας Κρήτης, παρόλα αυτά τα προβλήματα του δικτύου εστιάζονται στην αδύναμη υποδομή του, και κατά συνέπεια στην χαμηλή ταχύτητα που πρέπει να διανύουν τα αυτοκίνητα Ι.Χ. σε σχέση με την κατάταξη του δικτύου. Επιπλέον, σε ότι αφορά τη δυναμικότητα του οδικού δικτύου σε επίπεδο Δήμων, δεν υπάρχει χρυσή τομή. Ανάλογα το πληθυσμιακό και εργασιακό δυναμικό και τη δυναμική των Δήμων και των Δημοτικών Ενοτήτων η κατάσταση του οδικού δικτύου είναι ανάλογη. Για παράδειγμα, σε Δήμους οι οποίοι συγκεντρώνουν μεγαλύτερα ποσά πληθυσμιακού δυναμικού και οι απασχολούμενοι βρίσκονται σε πλειονότητα σε σχέση με το γεροντικό πληθυσμό και τους ανέργους, χαρακτηρίζονται με καλύτερη κατάσταση οδικού δικτύου και οδικών μεταφορών και καλύτερη σύνδεση των Ενοτήτων του Δήμου αλλά και συνδεσιμότητα του Δήμου με άλλους σε κοντινή απόσταση Δήμους.

Η Περιφέρεια Κρήτης κρίνει απαραίτητη τη βελτίωση της οδικής υποδομής και για αυτό το λόγο εντάσσεται σε προγράμματα και εκτελεί έργα για την ανάπτυξή του. Πιο συγκεκριμένα, τα έργα που έχει εκτελέσει ή εκτελεί η Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου τα τελευταία δύο χρόνια είναι:

Πίνακας 27: Έργα βελτίωσης οδικού δικτύου Π.Ε. Ηρακλείου

2018
Συντήρηση επαρχιακού δρόμου οδικού δικτύου Αγ. Θωμάς, Λαράνι, Λούρες, Πραιτώρια, Πύργος
Συντήρηση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ 2017 – εντός ορίων Δήμου Μινώα Πεδιάδας
Συντήρηση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ 2017 – εντός ορίων Δήμου Αρχανών – Αστερουσίων
Συντήρηση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ 2017 – εντός ορίων Δήμου Βιάννου
Συντήρηση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ 2017 – εντός ορίων Δήμου Φαιστού
Συντήρηση επαρχιακού οδού 16 Τυμπάκι- Καλοχωραφίτης- Μαγαρικάρι- Γρηγοριά- Καμάρες
Συντήρηση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ 2017 – εντός ορίων Δήμου Γόρτυνας
Προμήθεια υλικών διαγράμμισης
Οριζόντια σήμανση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ (Δυτικό Σύμπλεγμα)
Βελτίωση επαρχιακή οδού 27: τμήμα Ρουκάνι προς Μελιδοχώρι 4 χλμ.
Οριζόντια σήμανση επαρχιακού οδικού δικτύου ΠΕΗ (Ανατολικό Σύμπλεγμα)
Επείγουσες εργασίες: δρόμος Καβροχώρι- Κεραμούτσι (Συντήρηση, Βελτίωση)
2019
Συντήρηση οδικού δικτύου Κρήτης και επισκευή επισκευή- συντήρηση- βελτίωση δρόμου από Λούκια προς Βασιλική
Συντήρηση οδικού δικτύου Κρήτης και επισκευή επισκευή- συντήρηση- βελτίωση δρόμου προς οικισμό Βαγώνιας
Συντήρηση- σήμανση επαρχιακού οδικού δικτύου Π.Ε. Ηρακλείου
Βελτίωση οδού από δρόμο Άγιος Μύρωνας- Σταυρακάκια προς Ιερό Ναό Μιχαήλ Αρχάγγελου
Συντήρηση επαρχιακής οδού Αμίρα- Άρβη
2020
Αποκατάσταση βατότητας επαρχιακών οδών από Θεομηνία στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Βιάννου
Συντήρηση οδικού δικτύου Π.Ε.Η. – ευρύτερη περιοχή Ασημιού
Συντήρηση επαρχιακών οδών της Δημοτικής Ενότητας Καμηλαρίου του Δήμου Φαιστού

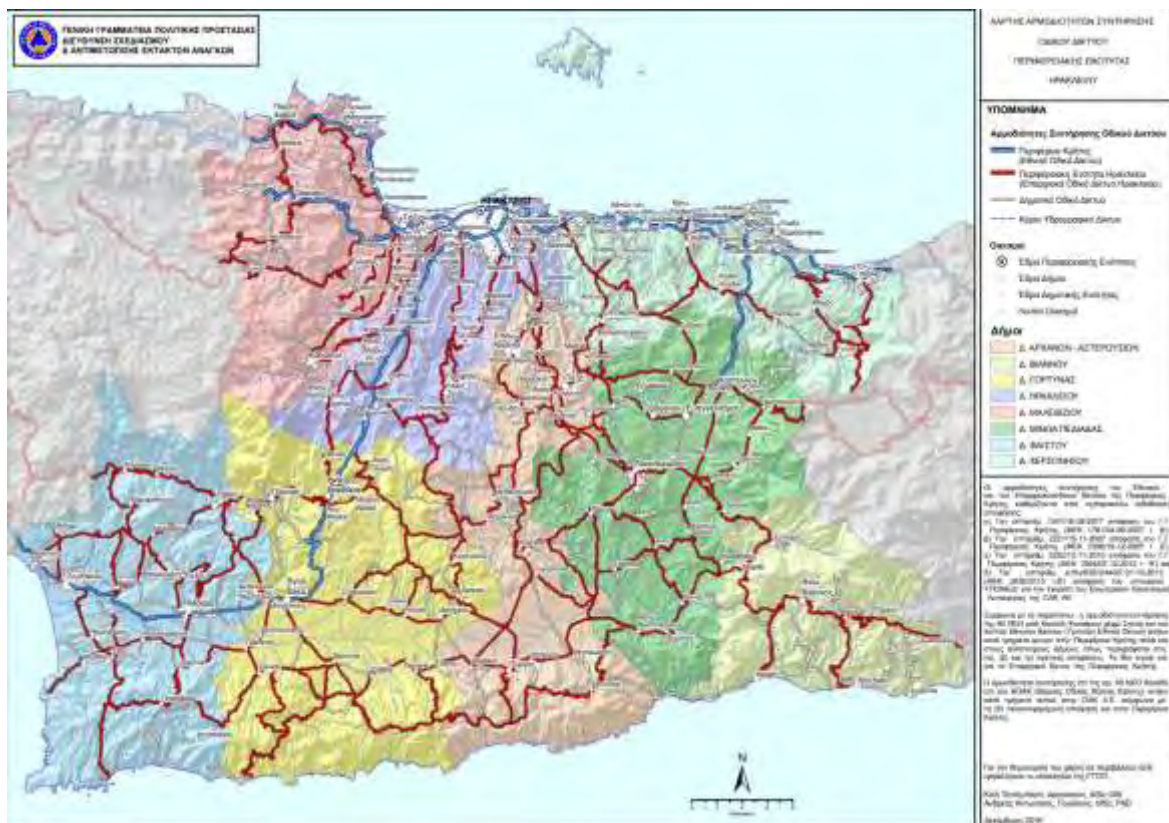
Πηγή: Διεύθυνση Τεχνικών Έργων Π.Ε. Ηρακλείου

Συμπερασματικά, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι τα έργα που γίνονται στην Π.Ε. Ηρακλείου τα τελευταία δύο χρόνια είναι ιδιαίτερα σημαντικά, δεν εστιάζουν μόνο στον «καλλωπισμό» του οδικού δικτύου για τουριστικούς παράγοντες αλλά, η βελτίωση του οδικού δικτύου αφορά την καλύτερη συνδεσιμότητα των Δήμων και των Δημοτικών Ενοτήτων μεταξύ τους, γεγονός που διευκολύνει τις μετακινήσεις του πληθυσμού τους. Έτσι, γίνεται μια προσπάθεια να μην υπάρχουν απομακρυσμένες περιοχές και να δημιουργηθεί ένα ενιαίο δίκτυο μεταφορών.

Στο παρακάτω Σχήμα αποτυπώνονται οι οδικοί άξονες της Π.Ε. Ηρακλείου και η συνδεσιμότητα που δημιουργείται μεταξύ των Δήμων, Δημοτικών Ενοτήτων και Δημοτικών Κοινοτήτων και διαπιστώνεται ότι τα έργα βελτίωσης ή επέκτασης του οδικού δικτύου δημιουργούν ένα δίκτυο το οποίο καλύπτει και εξυπηρετεί το μεγαλύτερο μέρος της Περιφερειακής Ενότητας.

ΣΧΗΜΑ 9: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Πηγή: Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας Διεύθυνση Σχεδιασμού & Αντιμετώπισης Έκτακτων Αναγκών, 2018

7.3. Απασχόληση

7.3.1 Δήμος Ηρακλείου

Οι οικονομικές δραστηριότητες του Δήμου συγκεντρώνονται κυρίως στο τριτογενή παραγωγικό τομέα, ενώ με την πάροδο των χρόνων περιορίζεται σημαντικά η ενασχόληση στον πρωτογενή τομέα.

Ο τριτογενής τομέας με βάση τον αριθμό των απασχολούμενων (80%) κατέχει την πρώτη θέση ως παραγωγικός τομέας στην ΠΕ Ηρακλείου. Στο συγκεκριμένο τομέα εμφανίζεται το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης σε μισθωτούς, σε σχέση με τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Τα υψηλά ποσοστά οφείλονται, στο γεγονός των απασχολούμενων σε υπηρεσίες της Δημόσιας Διοίκησης. Κυρίαρχη θέση στον τριτογενή τομέα κατέχουν και οι κλάδοι του λιανικού εμπορίου και των εστιατορίων- ξενοδοχείων.

Από τη μελέτη του πίνακα, προκύπτει το συμπέρασμα ότι συντριπτικά το μεγαλύτερο ποσοστό επιχειρήσεων συγκεντρώνεται στη ΔΕ Ηρακλείου. Οι υπόλοιπες Διοικητικές Ενότητες έχουν συγκριτικά ελάχιστες επιχειρήσεις. Επίσης, σχετικά με τους τομείς παραγωγικότητας φαίνεται ότι στο Δήμο Ηρακλείου το εμπόριο και οι υπηρεσίες συμπεριλαμβάνουν τις περισσότερες επιχειρήσεις ενώ ο τουρισμός τις λιγότερες. Παρόλα αυτά, φαίνεται, ότι σε κάθε έναν από τους τομείς όλες οι επιχειρήσεις ανεξαρτήτου τομέα χωροθετούνται κυρίως στη Διοικητική Ενότητα Ηρακλείου.

Πίνακας 28: Επιχειρηματική δραστηριότητα Δήμου Ηρακλείου

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ					
	Πλήθος Επιχειρήσεων	Εμπόριο	Μεταποίηση	Τουρισμός	Υπηρεσίες
ΠΕ Ηρακλείου	21.971				
Δήμος Ηρακλείου	11.955	4.227	3.297	334	4.097
ΔΕ Ηρακλείου	10.894	3.870	2.872	302	3.850
ΔΕ Αλικαρνασσού	746	245	296	27	178
ΔΕ Παλιανής	59	19	25	1	14
ΔΕ Τεμένους	118	44	48	-	26
ΔΕ Γοργολαϊνη	138	49	56	4	29

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

Επιπροσθέτως, στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, είναι αναγκαίο να προστεθούν, η βιομηχανική ανάπτυξη με 16 σύγχρονες οινοποιητικές μονάδες, αλλά και η βιοτεχνική με ελαιотριβεία, ρακοκάζανα, πατητήρια, επιπλοποιεία, αρτοποιεία, πτηνοτροφεία. Παράλληλα, με αυτές λειτουργούν συνεταιριστικές και ιδιωτικές μονάδες συγκέντρωσης, επεξεργασίας και εμπορίας των παραγόμενων προϊόντων (π.χ. ελαιουργικοί, αμπελουργικοί, οινοποιητικοί, συνεταιρισμοί γυναικών, βιολογικοί καλλιεργητές, κρεοπώλες, συλλέκτες βοτάνων και αρωματικών φυτών, κ.λπ.).

Όλη αυτή η δραστηριότητα αποκαλύπτει και την έντονη παραγωγική και επιχειρηματική πρωτοβουλία των κατοίκων η οποία εκτείνεται και σε πολλούς ακόμη τομείς (π.χ. μελισσοκομικά προϊόντα, κτηνοτροφικά- τυροκομικά, βρώσιμες ελιές, επιτραπέζια σταφύλια, ρακή, κηπευτικά, φρούτα και λαχανικά, κ.λπ.).

Τέλος, στα πλαίσια της αγροτικής παραγωγής και ζωής ασκούνται παραδοσιακά επαγγέλματα (όπως του μαραγκού, του κοσμηματοποιού, του σαπουνά, του αγγειοπλάστη, της υφάντρας, του αγιογράφου, του βοσκού, του υποδηματοποιού, κ.λπ.) που προσδίδουν την ιδιαιτερότητα του κάθε επαγγέλματος αφενός και διατηρούν την ντόπια παράδοση αφετέρου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016).

Με τη σύγκριση στο ποσοστό απασχολούμενων μεταξύ των χρονολογιών 2001, 2011 παρατηρείται ότι το ποσοστό απασχολούμενων στην περιφέρεια είναι σχεδόν το ίδιο με ελάχιστη μείωση κατά το 2011. Συγχρόνως, στο δήμο είναι εμφανής η μείωση του ποσοστού κατά -9% και στην πόλη του Ηρακλείου φαίνεται να υπάρχει σχεδόν η ίδια διαφορά.

Πίνακας 29: Ποσοστό Απασχολούμενων 2001

Ποσοστό Απασχολούμενων 2001		
Περιφέρεια	Δήμος	Πόλη Ηρακλείου
89,3%	89,9%	89,3%

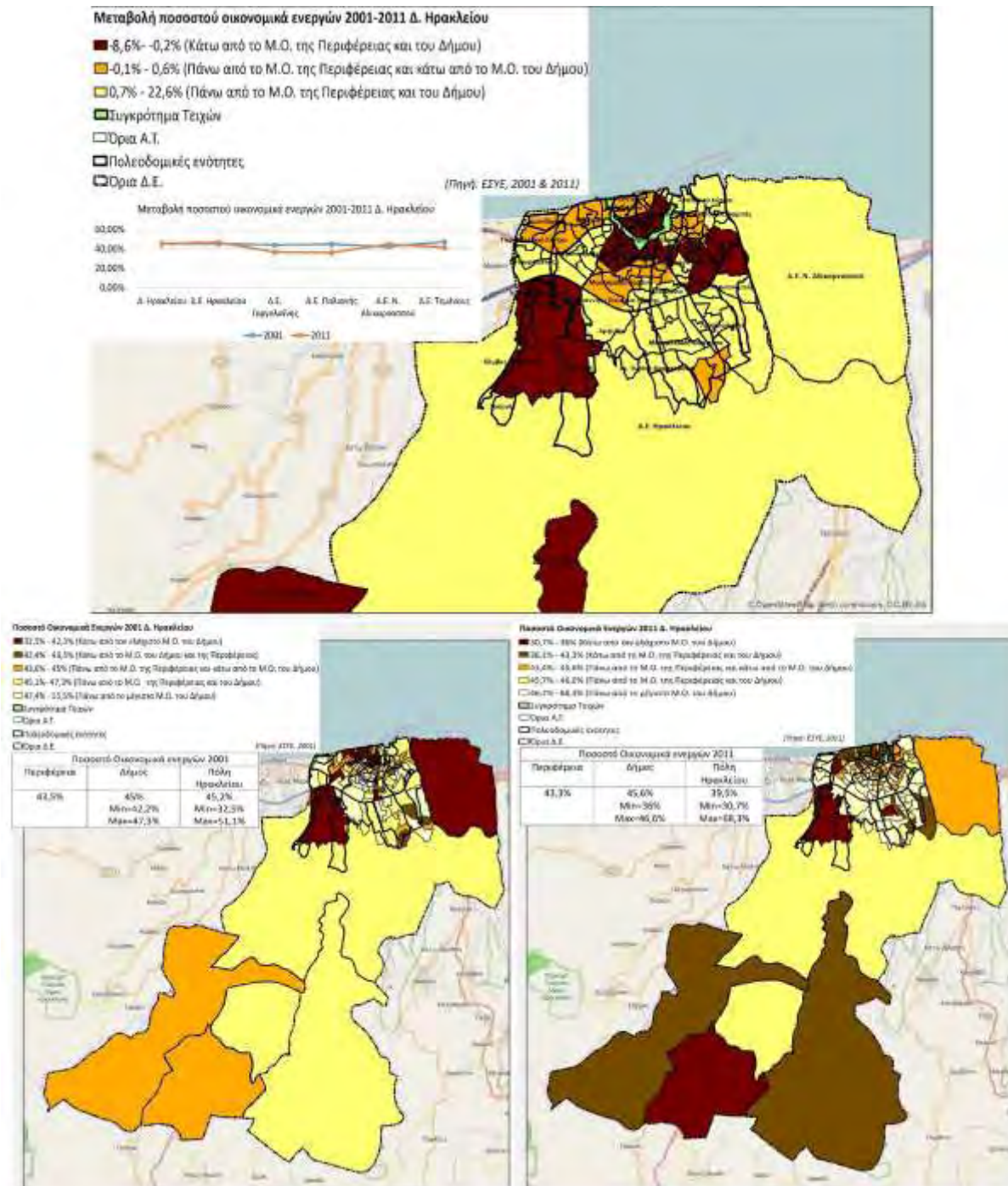
Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

Πίνακας 30: Ποσοστό Απασχολούμενων 2011

Ποσοστό Απασχολούμενων 2011		
Περιφέρεια	Δήμος	Πόλη Ηρακλείου
83,6%	80,9%	80,7%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

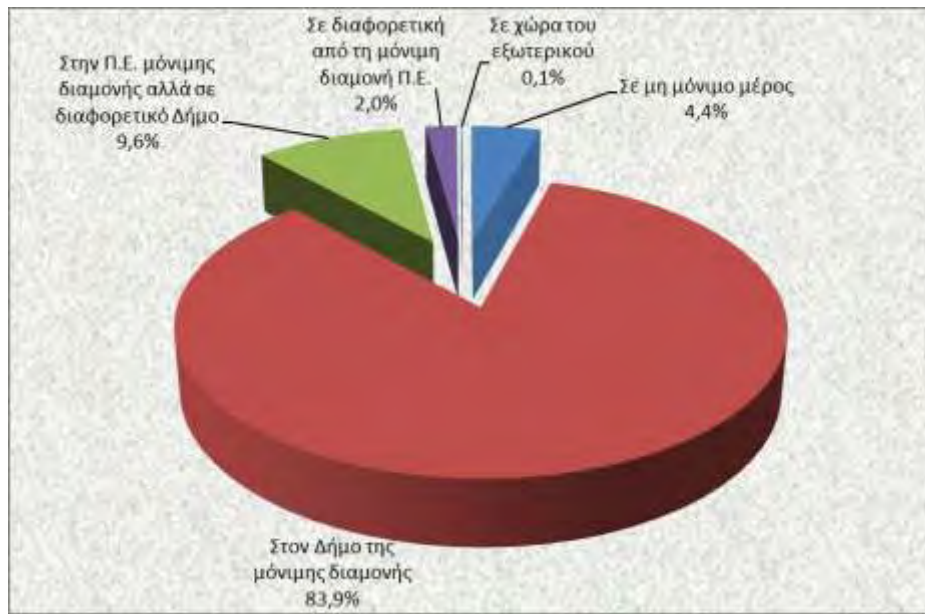
«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου»

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

Επίσης, όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα, οι περισσότεροι απασχολούμενοι του Δήμου Ηρακλείου, εργάζονται συνήθως στη Δημοτική Ενότητα στην οποία διαμένουν, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό του 10% που δηλώνει ότι εργάζεται στα διοικητικά όρια άλλου δήμου από αυτόν της διαμονής του.

ΣΧΗΜΑ 10: ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

Παράλληλα, ανά τις δεκαετίες παρατηρείται αρκετή μείωση στον πρωτογενή τομέα την τελευταία 30ετία, ενώ τα τελευταία 20 χρόνια έχει σταθερή πτωτική πορεία. Ο δευτερογενής παραγωγικός τομέας παρουσιάζει, επίσης, μια φθίνουσα πορεία από το 1981 η οποία οδηγεί στο 2011 να φτάνει σε ποσοστά μικρότερα από τη μέση τιμή του τομέα. Αντιθέτως, ο τριτογενής τομέας, όπως είναι λογικό, παρουσιάζει σταδιακή αύξηση των τιμών του, διότι η Κρήτη και ειδικότερα ο Δήμος Ηρακλείου είναι έντονα τουριστικός προορισμός και την τελευταία δεκαετία έχει επενδύσει πολύ σε αυτόν τον τομέα.

Πίνακας 31: Τομείς Απασχόλησης Δήμος Ηρακλείου

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ Σ ΤΟΜΕΑΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ
1981	9,6	33,6	56,8
1991	4,6	20,6	74,8
2001	4,3	17,1	78,6
2011	4,2	15,8	80,0

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ηρακλείου 2015-2019, 2016

7.3.2. Δήμος Φαιστού

Η απασχόληση για το Δήμο Φαιστού έχει μια πτωτική πορεία για το διάστημα 2001-2011. Συγκεκριμένα, σε όλες τις διοικητικές ενότητες του δήμου η μείωση είναι σχεδόν σε ίδια ποσοστά. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αρκετά τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της χώρας αλλά και του δήμου.

Πίνακας 32: Απασχόληση Δήμος Φαιστού

Δημοτική Ενότητα	Απασχολούμενοι	% 2011	% 2001
ΔΕ Ζαρού	814	82.39	92.33
ΔΕ Μοιρών	4,204	86.08	90.92
ΔΕ Τυμπακίου	557	87.41	90.86
Σύνολο	8,885	86.30	91.07

Πηγή: Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Φαιστού 2015-2019, 2017

Στο δήμο Φαιστού ανά το διάστημα 2001-2011, παρατηρείται, ότι ο πρωτογενής τομέας έχει μια ελαφριά μείωση στο ποσοστό των απασχολουμένων όπως συμβαίνει και στις περισσότερες περιφερειακές ενότητες της Ελλάδας. Ταυτοχρόνως, ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει μια σχετικά ανοδική πορεία στο ποσοστό των απασχολουμένων του, αλλά όχι ιδιαίτερα σημαντική. Αυτό που είναι αρκετά εμφανές, είναι η άνοδος στο ποσοστό του τριτογενή τομέα στο δήμο Φαιστού, γεγονός που αποδίδεται στην αύξηση του τουρισμού σε όλες τις περιοχές της ΠΕ Ηρακλείου.

Σύμφωνα, με το Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Φαιστού 2015-2019, πρέπει να σημειωθεί ότι, ο πρωτογενής τομέας παίζει σημαντικό ρόλο για το δήμο Φαιστού

και την ευρύτερη περιοχή της Μεσσαράς. Ο δήμος απασχολεί το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων σε όλη την ΠΕ Ηρακλείου, ενώ σε επίπεδα Περιφέρειας συγκεντρώνει το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα μετά το Δήμο Ιεράπετρας.

Πίνακας 33: Παραγωγικοί τομείς Δήμος Φαιστού

Παραγωγικοί τομείς	Απασχολούμενοι		%	
	2011	2011	2011	2001
Πρωτογενής	3.722		41,89	42,96
Δευτερογενής	1.188		13,37	11,22
Τριτογενής	3.975		44,74	33,13
Σύνολο	8.885		100	100

Πηγή: Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Φαιστού 2015-2019, 2017

Πίνακας 34: Κατάσταση Ασχολίας Δήμος Φαιστού

Κατάσταση ασχολίας	Αριθμός ατόμων	%
Απασχολούμενοι	8.885	36,32%
Ζητούσαν εργασία	1.411	5,77%
Μαθητές/Σπουδαστές	3.886	15,88%
Συνταξιούχοι	5.931	24,24%
Οικιακά	2.206	9,02%
Λοιπά	2.147	8,78%
Σύνολο	24.466	100,00%

Πηγή: Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Φαιστού 2015-2019, 2017

7.3.3. Δήμος Μαλεβιζίου

Με βάση το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Μαλεβιζίου για τα έτη 2015-2019 και μέσω της τελευταίας απογραφής της ΕΛ.ΣΤΑ.Τ. (2011), συμπεραίνεται ότι στο Δήμο Μαλεβιζίου τα ποσοστά των απασχολούμενων είναι σε ίδια επίπεδα με αυτά της ΠΕ Ηρακλείου και της Περιφέρειας Κρήτης. Η ΔΕ Γαζίου συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων λόγω του αστικού της χαρακτήρα και την ανάπτυξη του τριτογενή τομέα.

Πίνακας 35: Απασχόληση Δήμου Μαλεβιζίου

Περιοχή	Απασχολούμενοι	Απασχολούμενοι ως ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού
ΔΕ Γαζίου	7.679	81,2%
ΔΕ Κρουσώνα	859	83,2%
ΔΕ Τυλίσου	901	85,5%
Δήμος Μαλεβιζίου	9.439	81,7%
ΠΕ Ηρακλείου	109.627	82,0%
Περιφέρεια Κρήτης	225.718	83,6%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2016, ίδια επεξεργασία

Από την καταγραφή των αποτελεσμάτων της τελευταίας απογραφής της ΕΛ.ΣΤΑ.Τ. είναι εμφανές ότι στο σύνολο του Δήμου αλλά και στις διαιρούμενες Δημοτικές Ενότητες, ο τριτογενής τομέας καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων. Το αποτέλεσμα αυτό είναι αναμενόμενο λόγω του τουριστικού χαρακτήρα που έχει ο δήμος, με τις Τοπικές Κοινότητες Αμμουδάρας, Αγίας Πελαγίας και Γαζίου, αλλά και τον αστικό χαρακτήρα που παρουσιάζει η ΔΕ Γαζίου με την πληθώρα υπηρεσιών. Δεύτερος σε ποσοστό έρχεται ο δευτερογενής τομέας στο σύνολο του δήμου και ακολουθεί ο πρωτογενής. Η ΔΕ Κρουσώνα παρουσιάζει τα μεγαλύτερα ποσοστά σε σχέση με τις υπόλοιπες δημοτικές ενότητες στο σύνολο του δήμου, στο δευτερογενή και πρωτογενή παραγωγικό τομέα, ενώ, η ΔΕ Γαζίου διατηρεί το μεγαλύτερο ποσοστό όσον αφορά τον τριτογενή τομέα.

Πίνακας 36: Τομείς Απασχόλησης Δήμος Μαλεβιζίου

Περιγραφή τόπου μόνιμης διαμονής	Απασχολούμενοι κατά τομέα απασχόλησης						
	Σύνολο Απασχολούμενων	Πρωτογενής (Απόλυτος αριθμός)	Πρωτογενής %	Δευτερογενής (Απόλυτος αριθμός)	Δευτερογενής %	Τριτογενής (Απόλυτος αριθμός)	Τριτογενής %
ΔΕ Γαζίου	7679	392	5,10%	1344	17,50%	5943	77,39%
ΔΕ Κρουσώνα	859	315	36,67%	178	20,72%	366	42,61%
ΔΕ Τυλίσου	901	249	27,64%	127	14,10%	525	58,27%
Δήμος Μαλεβιζίου	9439	956	10,13%	1649	17,47%	6834	72,40%
Περιφέρεια Κρήτης	225718	33258	14,73%	32740	14,50%	159720	70,76%
ΠΕ Ηρακλείου	109627	14660	13,37%	16642	15,18%	78325	71,45%
Σύνολο Χώρας	3727633	372209	9,99%	654377	17,55%	2701047	72,46%

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2016, ίδια επεξεργασία

7.4.4. Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων

Παρατηρώντας τη διαχρονική εξέλιξη του δήμου τις τελευταίες δύο δεκαετίες η εικόνα του είναι κάθε άλλο από καλή. Στο διάστημα μεταξύ της δεκαετίας 2001- 2011 ο αριθμός των απασχολούμενων μειώνεται αρκετά με ποσοστιαία μεταβολή της τάξης του -17,32 και αριθμητικά κατά 1.308 άτομα.

Πίνακας 37: Πληθυσμιακή εξέλιξη εργαζομένων Δήμος Αχαρνών – Αστερουσίων

Εξέλιξη απασχόλησης εργαζομένων 1991- 2011 (αρ. εργαζομένων)					
Δημοτική/ Τοπική Κοινότητα	1991	2001	2011	Ποσοστιαία μεταβολή 1991-2001	Ποσοστιαία μεταβολή 2001- 2011
Σύνολο Δήμου	7.200	7.555	5.361	4,93	-17,32
ΠΕ Ηρακλείου	97.494	115.162		18,12	

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2016

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τον πίνακα είναι ότι στο σύνολο του Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων ο πρωτογενής τομέας παίζει το πιο σημαντικό ρόλο λαμβάνοντας το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων σε όλες σχεδόν τις Δημοτικές Ενότητές του και κυρίως σε αυτήν της ΔΕ Αστερουσίων με αρκετά μεγάλο ποσοστό. Δεύτερος έρχεται ο τριτογενής τομέας με επίσης ικανοποιητικό ποσοστό ιδίως στη ΔΕ Αχαρνών και τελευταίος ο τριτογενής τομέας που δείχνει να μην είναι σίγουρα μέσο συντήρησης της οικονομίας στον παρόν δήμο.

Πίνακας 38: Τομείς Απασχόλησης Δήμου Αχαρνών – Αστερουσίων

Δ.Κ. / Τ.Κ.	Πρωτογενής τομέας	Δευτερογενής τομέας	Τριτογενής τομέας	Δε δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
ΔΕ Αχαρνών	40,15	8,72	48,78	2,35
ΔΕ Αστερουσίων	70,19	5,10	22,34	2,36
ΔΕ Νίκου Καζαντζάκη	48,69	12,67	33,73	4,91
Σύνολο Δήμου	54,14	8,88	33,67	3,30
ΠΕ Ηρακλείου	22,62	15,97	56,67	4,74
Περιφέρεια Κρήτης	23,42	16,09	55,57	4,93

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, 2016

7.4.5. Απασχόληση - Ανεργία ανά Δημοτική Ενότητα

Με σκοπό την ευρεία αντίληψη της απασχόλησης και της ανεργίας των Δήμων και Δημοτικών Ενοτήτων της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου, παρατείνονται οι παρακάτω πίνακες οι οποίοι συγκεντρώνουν τα αναφερόμενα στοιχεία. Η καταγραφή και η αποτύπωση των στοιχείων παρουσιάζει ιδιαίτερο πλεονέκτημα, διότι κατά αυτόν τον τρόπο γίνεται ευκολότερα κατανοητή η δυναμικότητα των εκάστοτε Δήμων/ Δημοτικών Ενοτήτων κατά την δεκαετία 2001 – 2011, αλλά και η μεταβολή του εργασιακού δυναμικού τους και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τη θετική ή αρνητική έκβαση αυτής.

Πίνακας 39: Συνολική απασχόληση στην Π.Ε. Ηρακλείου ανά Δημοτική Ενότητα

Δημοτικές Ενότητες Π.Ε. Ηρακλείου	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 2011	Ποσοστό μεταβολής 2001- 2011	Αριθμός απασχολουμένων 2001	Αριθμός απασχολου μένων 2011
ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	5186	4587	-11,55	1985	1292
ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ	9766	10476	7,27	4254	2979
ΑΡΧΑΝΩΝ	4497	5042	12,12	1960	1860
ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	6015	5217	-13,27	2627	1563
ΒΙΑΝΝΟΥ	5983	5563	-7,02	2175	1782
ΓΑΖΙΟΥ	13761	19221	39,68	5420	7679
ΓΟΡΓΟΛΑΙΝΗ	3026	2930	-3,17	1248	891
ΓΟΡΤΥΝΑΣ	4184	3907	-6,62	1488	1176
ΓΟΥΒΩΝ	7145	10731	50,19	2683	4192
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ	2411	2291	-4,98	772	662
ΖΑΡΟΥ	3177	2953	-7,05		814
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	4722	6902	46,17	1659	2520
ΘΡΑΨΑΝΟΥ	2468	2334	-5,43	922	767
ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ	6458	4753	-26,40	2175	1378
ΚΟΦΙΝΑ	4970	4508	-9,30	2097	1261
ΚΡΟΥΣΩΝΑ	4044	2776	-31,36		859
ΜΑΛΛΙΩΝ	6173	5433	-11,99	2162	2146
ΜΟΙΡΩΝ	10821	11434	5,66		4204
ΝΕΑΣ ΑΔΙΚΑΡΝΑΣΣΟΥ	911	1605	76,18	371	618
ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ ΡΟΥΒΑ	7019	6433	-8,35	2707	1938
ΤΕΜΕΝΟΥΣ	3122	3260	4,42	1364	1109
ΠΑΛΛΙΑΝΗΣ (πρ. ΤΕΤΡΑΧΩΡΙΟΥ)	2296	1844	-19,69	963	622
ΤΥΛΙΣΟΥ	2930	2867	-2,15	809	901
ΤΥΜΠΑΚΙΟΥ	9884	10079	1,97	462	3867
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ	8135	8262	1,56	3072	3311

Πηγή: anher.gr, Τοπικό Πρόγραμμα CLLD / LEADER Π.Ε. Ηρακλείου 2014 – 2020, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 40: Συνολική απασχόληση σε παραγωγικούς τομείς Π.Ε. Ηρακλείου Δημοτική Ενότητα

Δημοτικές Ενότητες Π.Ε. Ηρακλείου	Απασχόληση πρωτογενή τομέα 2011	Απασχόληση δευτερογενή τομέα 2011	Απασχόληση τριτογενή τομέα 2011	Ποσοστό πρωτογενή τομέα (%)	Ποσοστό δευτερογενή τομέα (%)	Ποσοστό τριτογενή τομέα (%)
ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	588	189	515	45,5	14,6	39,9
ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ	985	421	1573	33,1	14,1	52,8
ΑΡΧΑΝΩΝ	387	276	1197	20,8	14,8	64,4
ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	901	174	488	57,6	11,1	31,2
ΒΙΑΝΝΟΥ	1007	132	643	56,5	7,4	36,1
ΓΑΖΙΟΥ	392	1344	5943	5,1	17,5	77,4
ΓΟΡΓΟΛΑΙΝΗ	316	127	448	35,5	14,3	50,3
ΓΟΡΤΥΝΑΣ	572	139	465	48,6	11,8	39,5
ΓΟΥΒΩΝ	186	608	3398	4,4	14,5	81,1
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ	113	136	413	17,1	20,5	62,4
ΖΑΡΟΥ	367	118	329	45,1	14,5	40,4
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	271	359	1890	10,8	14,2	75,0
ΘΡΑΨΑΝΟΥ	224	193	350	29,2	25,2	45,6
ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ	370	222	786	26,9	16,1	57,0
ΚΟΦΙΝΑ	693	147	421	55,0	11,7	33,4
ΚΡΟΥΣΩΝΑ	315	178	366	36,7	20,7	42,6
ΜΑΛΛΙΩΝ	152	211	1783	7,1	9,8	83,1
ΜΟΙΡΩΝ	1447	681	2076	34,4	16,2	49,4
ΝΕΑΣ ΑΔΙΚΑΡΝΑΣΣΟΥ	10	108	500	1,6	17,5	80,9
ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ	603	319	1016	31,1	16,5	52,4
ΡΟΥΒΑ						
ΤΕΜΕΝΟΥΣ	470	150	489	42,4	13,5	44,1
ΠΑΛΛΙΑΝΗΣ (πρ. ΤΕΤΡΑΧΩΡΙΟΥ)	188	106	328	30,2	17,0	52,7
ΤΥΛΙΣΟΥ	249	127	525	27,6	14,1	58,3
ΤΥΜΠΑΚΙΟΥ	1913	383	1571	49,5	9,9	40,6
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ	165	377	2769	5,0	11,4	83,6

Πηγή: anher.gr, Τοπικό Πρόγραμμα CLLD / LEADER Π.Ε. Ηρακλείου 2014 – 2020, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 41: Συνολική ανεργία στην Π.Ε. Ηρακλείου ανά Δημοτική Ενότητα

Δημοτικές ενότητες Π.Ε. Ηρακλείου	Άνεργοι 2001	Άνεργοι 2011	Ποσοστό ανέργων (%) 2001	Ποσοστό ανέργων (%) 2011	Ποσοστό μεταβολής 2001- 2011
ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	180	259	8,3	16,7	100,9
ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ	279	831	6,2	21,8	254,4
ΑΡΧΑΝΩΝ	104	321	5,0	14,7	192,1
ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	178	174	6,3	10,0	57,9
ΒΙΑΝΝΟΥ	267	211	10,9	10,6	-3,2
ΓΑΖΙΟΥ	942	1783	14,8	18,8	27,3
ΓΟΡΓΟΛΑΙΝΗ	80	178	6,0	16,7	176,4
ΓΟΡΤΥΝΑΣ	266	221	15,2	15,8	4,3
ΓΟΥΒΩΝ	471	837	14,9	16,6	11,5
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ	122	127	13,6	16,1	18,0
ΖΑΡΟΥ	0	174		17,6	
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	186	357	10,1	12,4	23,1
ΘΡΑΨΑΝΟΥ	62	123	6,3	13,8	119,3
ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ	339	344	13,5	20,0	48,1
ΚΟΦΙΝΑ	166	269	7,3	17,6	139,7
ΚΡΟΥΣΩΝΑ	0	173		16,8	
ΜΑΛΛΙΩΝ	391	409	15,3	16,0	4,5
ΜΟΙΡΩΝ		680	0,0	13,9	
ΝΕΑΣ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΥ	61	135	14,1	17,9	27,0
ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ	224	391	7,6	16,8	119,7
ΡΟΥΒΑ	0	0			
ΤΕΜΕΝΟΥΣ	111	238	7,5	17,7	134,8
ΠΑΛΛΙΑΝΗΣ (πρ. ΤΕΤΡΑΧΩΡΙΟΥ)	62	107	6,0	14,7	142,7
ΤΥΛΙΣΟΥ	97	153	10,7	14,5	35,6
ΤΥΜΠΑΚΙΟΥ		557		12,6	
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ	748	786	19,6	19,2	-2,0

Πηγή: anher.gr, Τοπικό Πρόγραμμα CLLD / LEADER Π.Ε. Ηρακλείου 2014 – 2020, ίδια

επεξεργασία

Πίνακας 42: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Π.Ε. Ηρακλείου – ανά Δημοτική Ενότητα

Δημοτικές Ενότητες Π.Ε. Ηρακλείου	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός 2001	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός 2011
ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	2165	1551
ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΟΥ	4533	3810
ΑΡΧΑΝΩΝ	2064	2181
ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	2805	1737
ΒΙΑΝΝΟΥ	2442	1993
ΓΑΖΙΟΥ	6362	9462
ΓΟΡΓΟΛΑΙΝΗ	1328	1069
ΓΟΡΤΥΝΑΣ	1754	1397
ΓΟΥΒΩΝ	3154	5029
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ	894	789
ΖΑΡΟΥ		988
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1845	2877
ΘΡΑΨΑΝΟΥ	984	890
ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ	2514	1722
ΚΟΦΙΝΑ	2263	1530
ΚΡΟΥΣΩΝΑ		1032
ΜΑΛΛΙΩΝ	2553	2555
ΜΟΙΡΩΝ	3675	4884
ΝΕΑΣ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΥ	432	753
ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ	2931	2329
ΡΟΥΒΑ		
ΤΕΜΕΝΟΥΣ	1475	1347
ΠΑΛΛΙΑΝΗΣ (πρ. ΤΕΤΡΑΧΩΡΙΟΥ)	1025	729
ΤΥΛΙΣΟΥ	906	1054
ΤΥΜΠΑΚΙΟΥ		4424
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ	3820	4097

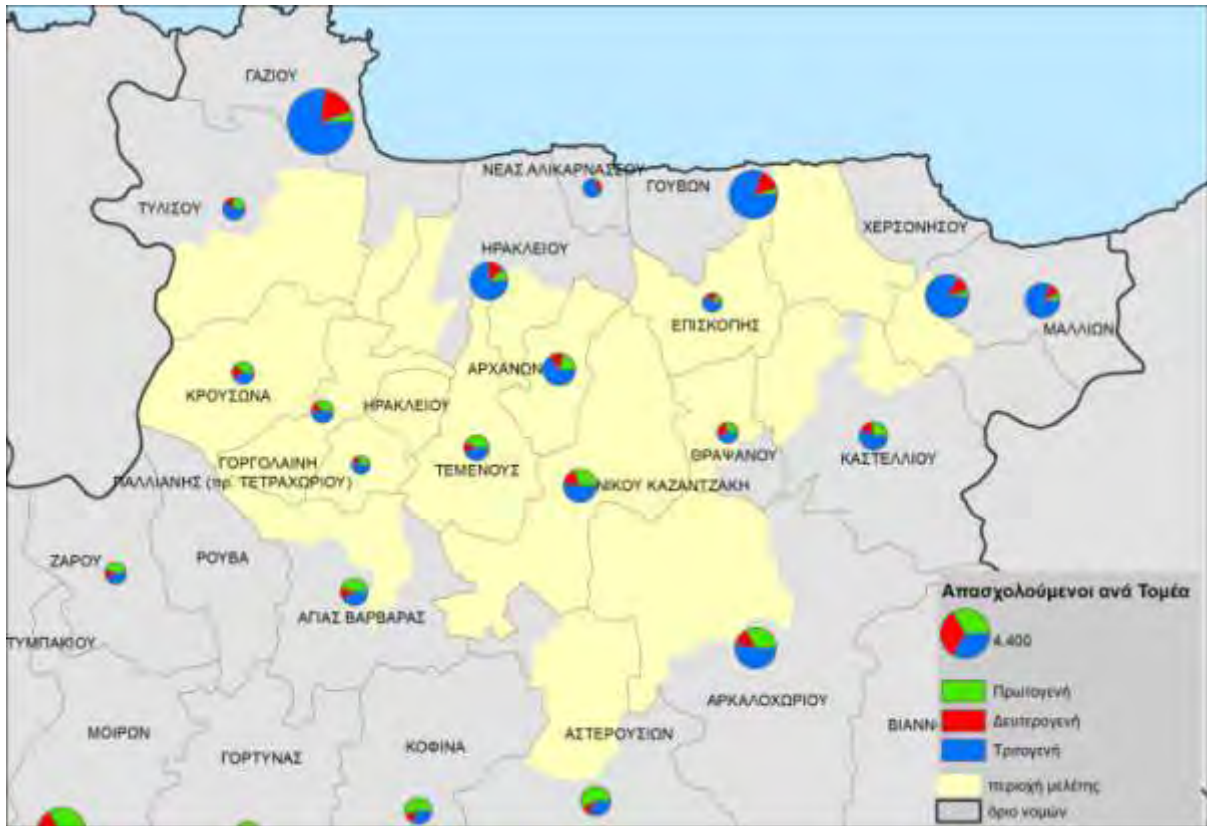
Πηγή: anher.gr, Τοπικό Πρόγραμμα CLLD / LEADER Π.Ε. Ηρακλείου 2014 – 2020, ίδια

επεξεργασία

ΣΧΗΜΑ 11: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΤΟΜΕΑ Π.Ε.

ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ- ΜΕ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ίδια επεξεργασία

ΣΧΗΜΑ 12: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΝΕΡΓΙΑΣ 2001- 2011 ΣΤΗΝ Π.Ε.

ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ – ΜΕ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ίδια επεξεργασία

Συμπερασματικά, η κατάσταση των απασχολουμένων σε επίπεδο Δημοτικών Ενοτήτων, κυμαίνεται σε αναμενόμενα επίπεδα. Πιο συγκεκριμένα, είναι εμφανές ότι Δημοτικές Ενώτητες, όπως Δ.Ε. Γαζίου, Δ.Ε. Γουβών, Δ.Ε. Ηρακλείου και Δ.Ε Ν. Αλικαρνασσού παρουσιάζουν σημαντική αύξηση του πληθυσμιακού δυναμικού τους, ενώ, αντίστοιχα σε Δημοτικές Ενώτητες όπως Δ.Ε. Καστελλίου, Δ.Ε. Κρουσώνα και Δ.Ε. Μαλλίων μειώνεται ο αριθμός των απασχολουμένων. Οι Δημοτικές Ενώτητες που παρουσιάζουν αύξηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι αυτές που αποτελούν «αστικά κέντρα» και συγκεντρώνουν πληθώρα υπηρεσιών, με κύριο το αστικό κέντρο του Ηρακλείου που αποτελεί και οικιστικό κέντρο 2^{ου} επιπέδου.

Οι Δημοτικές Ενώτητες στις οποίες παρατηρείται μείωση του εργασιακού δυναμικού είναι αυτές που ασχολούνται κυρίως με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής και έχουν περιορισμένες δυνατότητες και προοπτικές εξέλιξης για τους κατοίκους τους. Σε αυτές τις Δημοτικές Ενώτητες, επίσης, παρουσιάζεται η μεγαλύτερη συγκέντρωση του γεροντικού πληθυσμού.

Σε δεύτερη ανάλυση, όσον αφορά, τους απασχολούμενους ανά τομέα παραγωγής φαίνεται ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση εμφανίζεται στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα παραγωγής, με κυρίαρχο αυτόν του τριτογενή. Όπως είναι λογικό, η Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, λόγω του ιδιαίτερου τουριστικού της χαρακτήρα έχει επενδύσει αρκετά σε ξενοδοχειακές μονάδες, καταλύματα και λοιπές υπηρεσίες που εστιάζουν στο κομμάτι στήριξης του τουρισμού. Για αυτόν τον λόγο, οι εργασιακές δυνατότητες στον τριτογενή τομέα συνεχώς αυξάνονται. Οι κύριες Δ.Ε. που εμφανίζουν υψηλή συγκέντρωση στον τριτογενή τομέα παραγωγής είναι το Ηράκλειο, το Γάζι, η Επισκοπή, το Θράψανο, το Καστέλλι, τα Μάλια, η Ν. Αλικαρνασσός, η Ν. Καζαντζάκη και η Χερσόνησος. Οι αναφερόμενες Δημοτικές Ενότητες βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων καθώς και βρίσκονται χιλιομετρικά σε κοντινή απόσταση από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου όπου βρίσκονται και οι περισσότερες υπηρεσίες.

Έπειτα, στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζουν, όπως είναι φυσικό, μεγάλη αύξηση Δημοτικές Ενότητες όπως Αστερούσια, Βιάννος, Γοργολαΐνη και Κοφινά. Αυτές οι Δ.Ε. δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες όσον αφορά το τουριστικό κομμάτι καθώς αποτελούν κυρίως αγροτικές περιοχές. Επιπροσθέτως, ο δευτερογενής τομέας παραγωγής δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στο σύνολο της Π.Ε. Ηρακλείου. Οι Δ.Ε. οι οποίες συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχολούμενων στο δευτερογενή τομέα είναι το Γάζι, η Επισκοπή και το Θράψανο.

Σε ένα γενικό σύνολο υπάρχουν Δημοτικές Ενότητες οι οποίες συγκεντρώνουν ως επί το πλείστον, μεγάλο ποσοστό σε έναν τομέα παραγωγής, συνήθως στον πρωτογενή ή στον τριτογενή, αλλά οι περισσότερες Δημοτικές Ενότητες έχουν αναπτύξει και τους τρεις τομείς της οικονομίας σε καλά επίπεδα.

Τέλος, στο επίπεδο της ανεργίας υπάρχουν διαφοροποιήσεις. Πιο αναλυτικά, αύξηση του επιπέδου ανεργίας εμφανίζεται σε Δημοτικές Ενότητες που διατηρούν αγροτικό χαρακτήρα και δεν εμφανίζουν προοπτικές εξέλιξης και ενδυνάμωσης. Κάποιες από αυτές είναι η Γοργολαΐνη, το Θράψανο, η Κοφινά και ο Τεμένους. Αξιοσημείωτο είναι ότι η Ν. Αλικαρνασσός, ενώ αποτελεί Δημοτική Ενότητα η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλές προδιαγραφές πληθυσμιακό και εργασιακού δυναμικού και μικρή χρονοαπόσταση από το κέντρο της Π.Ε. που είναι το Ηράκλειο, παρουσιάζει αύξηση του ποσοστού της ανεργίας της κατά την τελευταία απογραφή.

Στις υπόλοιπες Δημοτικές Ενότητες παρουσιάζεται, επίσης, αύξηση της ανεργίας, αλλά σε μικρότερα επίπεδα, σε σημείο που δεν αποτελούν μελλοντικό πρόβλημα. Οι Δ.Ε. οι οποίες έχουν καταφέρει να μειώσουν τα επίπεδα ανεργίας του οικονομικά ενεργού πληθυσμού τους είναι η Χερσόνησος και η Βιάννος, οι έχουν τελείως διαφορετικό χαρακτήρα. Η πρώτη συγκεντρώνει, κυρίως, εργασιακό δυναμικό που απασχολείται στον τριτογενή τομέα παραγωγής, ενώ η Βιάννος στηρίζεται περισσότερο στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα παραγωγής.

7.5.1. Υγεία

Οι υποδομές της υγείας, δηλαδή η ύπαρξη ιατρικών κέντρων ή περιφερειακών/ αγροτικών ιατρείων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και απαραίτητη στην ανάπτυξη μιας κοινότητας. Ο κάτοικος της εκάστοτε κοινότητας χρειάζεται να νιώθει ασφάλεια στον τόπο διαμονής του, και απαραίτητο στοιχείο είναι να γνωρίζει ότι του παρέχεται περίθαλψη σε σύντομη απόσταση από την οικεία του. Για αυτό το λόγο εξετάζονται οι υποδομές υγείας που λαμβάνουν χώρα σε κάθε Δημοτική Ενότητα της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου.

Δήμος Αχαρνών Αστερουσίων

Κέντρο Υγείας → Χάρακα

Περιφερειακά Ιατρεία → Μεσοχώρι, Πύργος, Τεφέλι, Αρχάνες, Άγιες Παρασκιές, Αλάγνι, Πεζιά, Μεταξοχώρι

Φυσικοθεραπεύτρια → Κούναβοι

Δήμος Ηρακλείου

Πανεπιστημιακό (ΠΑΓΝΗ), Βενιζέλιο

Περιφερειακά – Αγροτικά Ιατρεία → Βενεράτο, Προφήτης Ηλίας, Κυπαρίσσι, Άγιος Σύλλας, Άγιος Μύρωνας, Κάτω Ασίτες

Κέντρο Υγείας → Αγίας Βαρβάρας

Δήμος Φαιστού

Περιφερειακά Ιατρεία → Τυμπάκι, Γρηγοριά, Ζαρός (Ζαρός, Μορώνι, Βορίζι, Καμάρες), Σίβα (Κουσέ, Πιτσιδίων, Καμηλάρι), Πόμπιας (Πόμπια, Αληθινής, Περίου, Πετροκέφαλο)

Κέντρο Υγείας → Μοίρες (Μοίρες, Τυμπάκι, Ζαρός, Γόρτυνας)

Δημοτικό Κοινοτικό Ιατρείο → Μοίρες

Δήμος Μαλεβιζίου

Περιφερειακά Ιατρεία → Γωνιές (Γωνιές, Αστυράκι, Αηδονοχώρι, Καμάρι), Τύλισος (Τύλισος, Μονή, Καλέσα), Ροδιάς (Ροδιάς, Αχλάδας), Μάραθος (Μάραθος, Δαμάστα, Φόδελε), Κρουσώνας (Κρουσώνας, Σάρχος), Κορφές (Κορφές, Λουτράκι, Κεραμούτσι, Καμάρι), Γάζι

Ιατρείο Κοινωνικής Αλληλεγγύης → Μαλεβίζι

Δήμος Χερσονήσου

Κέντρο Υγείας → Καστέλλι Πεδιάδος

Περιφερειακά Ιατρεία → Γούβες, Επισκοπή, Μάλια, Χερσόνησος, Μοχός

Δήμος Βιάννου

Αγροτικά Περιφερειακά Ιατρεία → Άρβη, Εμπάρου, Ψαρής Φοράδας, Κερατόκαμπος, Πεύκο

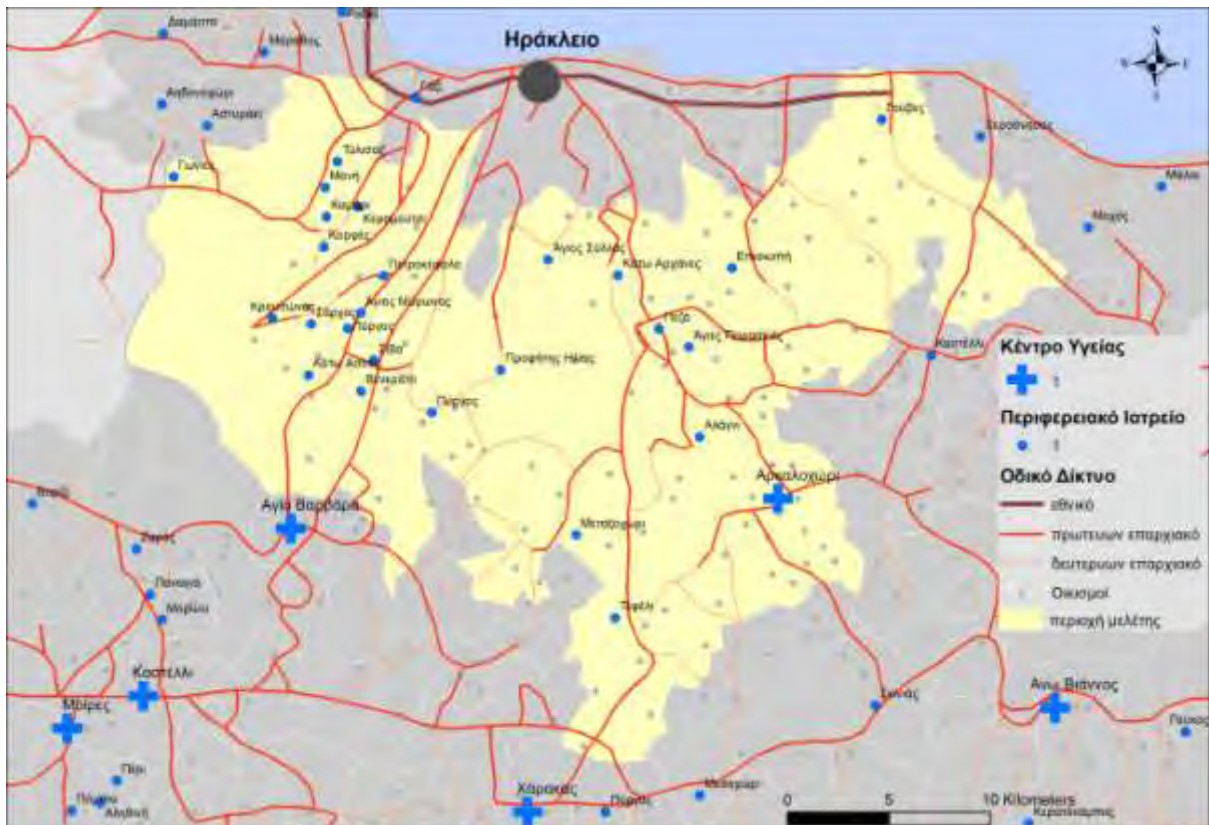
Κέντρο υγείας → Άνω Βιάννος

Δήμος Μινώα Πεδιάδος

Κέντρο υγείας → Αρκαλοχώρι, Καστέλλι

Περιφερειακά Ιατρεία → Σκινιά, Παναγιά, Γαρίπα, Θράψανο

ΣΧΗΜΑ 13: ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ Π.Ε. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ – ΜΕ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ίδια επεξεργασία

Η χωροθέτηση των υποδομών υγείας, είναι πολύ σημαντικό κίνητρο για τη μετακίνηση πληθυσμού από τα αστικά κέντρα στην περιαστική ζώνη και στην ύπαιθρο. Στην Περιοχή Μελέτης όπως φαίνεται και στη χαρτογραφική απεικόνιση οι υποδομές υγείας, κυρίως τα περιφερειακά ιατρεία είναι αρκετά, και οι Δημοτικές Κοινότητες μπορούν σε μικρή απόσταση να εξυπηρετηθούν. Τα κέντρα υγείας στην περιοχή είναι ένα στο Αρκαλοχώρι και ένα στην Αγία Βαρβάρα που δεν ανήκει στην οριοθέτηση της περιοχής αλλά βρίσκεται σε εγγύτητα.

Η ύπαρξη περισσότερων κέντρων υγείας δεν είναι απαραίτητη στην Περιοχή Μελέτης, διότι στο Δήμο Ηρακλείου λαμβάνει χώρα το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Κρήτης και το Βενιζέλιο, δύο νοσοκομεία μεγάλης εμβέλειας και σε τοπικό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι που βρίσκονται στη χρονο-απόσταση των 20-30 λεπτών από το αστικό κέντρο να είναι σε κοντινή απόσταση και να μπορούν να εξυπηρετηθούν από αυτά. Για τους κατοίκους που διαμένουν στην περιαστική ζώνη με χρονο- απόσταση 30- 40 λεπτά από το αστικό κέντρο δεν καθίσταται το ίδιο εύκολη αυτή η μετακίνηση, γι' αυτό το λόγο

όπως φαίνεται και στο Σχήμα 12, υπάρχει μεγαλύτερος αριθμός κέντρων υγείας σε μεγαλύτερη χιλιομετρική απόσταση από τη ζώνη αυτή.

Το πρόβλημα δεν έγκειται στην παρουσία υποδομών υγείας αλλά στην απουσία ολοκληρωμένων δομών καθώς παρουσιάζονται αρκετές ελλείψεις και προσωπικού αλλά και απαραίτητων ειδών περίθαλψης, γεγονός που χρήζει άμεσης αντιμετώπισης.

7.5.2. Εκπαίδευση

Επίσης, σημαντική, για τις περισσότερες οικογένειες αλλά και τους εν δυνάμει οικογενειάρχες είναι η ύπαρξη των υποδομών εκπαίδευσης σε κοντινή ακτίνα από τον τόπο κατοικίας τους. Με τους γρήγορους ρυθμούς της ζωής και τις καθημερινές πολυάριθμες μετακινήσεις των εργαζομένων, είναι αναγκαίο, να μπορέσουν οι οικογενειάρχες να κερδίσουν κάποιο χρόνο στις μεταφορές. Γι' αυτό το λόγο διερευνάται η ύπαρξη υποδομών εκπαίδευσης στο σύνολο των Δήμων της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου.

Δήμος Αχαρνών- Αστερουσίων

Αρχάνες → λύκειο, γυμνάσιο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Χάρακας → γυμνάσιο, λύκειο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Τεφέλι → γυμνάσιο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Χαράκι → νηπιαγωγείο

Μεσοχωριό → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Λιγόρτυνος → δημοτικό

Πύργος → γυμνάσιο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Αχεντριάς → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Κούναβοι → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Άγιες Παρασκιές → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Χουδέτσι → νηπιαγωγείο

Μεταξοχώρι → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Μυρτιά → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Μελέσες → γυμνάσιο, λύκειο

Δήμος Φαιστού

Μοίρες: Αντικάρσι → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Γάλιας → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Μοίρες → λύκειο, γυμνάσιο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Πετροκέφαλο → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Πηγαϊδάκι → δημοτικό

Πόμπια → λύκειο, γυμνάσιο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Σκουρβούλι → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Τυμπάκι: Τυμπάκι → λύκειο, γυμνάσιο, δημοτικό, νηπιαγωγείο

Βώρες → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Καμάρες → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Πιτσίδα → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Σίβα → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Φανερωμένη → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Ζαρός: Ζαρός → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Βορίζι → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Μορόνι → δημοτικό, νηπιαγωγείο

Δήμος Μαλεβιζίου

Γάζι → νηπιαγωγείο (3), δημοτικά (3), γυμνάσιο, λύκειο

Αγία Μαρίνα → νηπιαγωγείο (3), δημοτικά (2)

Καβροχώρι → νηπιαγωγείο

Καλέσα → νηπιαγωγείο, δημοτικό

Αγία Πελαγία (Αχλάδα) → νηπιαγωγείο, δημοτικό

Φόδελε → νηπιαγωγείο, δημοτικό

Κρουσώνας → νηπιαγωγείο (2), δημοτικό (2), γυμνάσιο, λύκειο

Τύλισος → νηπιαγωγείο, δημοτικό, γυμνάσιο

Μάραθος → νηπιαγωγείο, δημοτικό

Δήμος Χερσονήσου

Νηπιαγωγεία → Γούβες, Γούρνες, Γωνιές, Ελιά, Επισκοπή, Καρτερός, Κοκκίνη Χάνι, Χερσόνησος (2), Μάλια (3), Μοχός, Σγουροκεφάλι, Ανώπολη, Ανάληψη Χερσονήσου

Δημοτικά → Γούβες, Γούρνες, Ελιά, Επισκοπή, Κοκκίνη Χάνι, Χερσόνησος (2), Μάλια (2), Μοχός, Σγουροκεφάλι, Ανάληψη Χερσονήσου

Γυμνάσια → Γούβες, Χερσόνησος, Μοχός, Μάλια, Καλλιτεχνικό, Μουσικό, Επισκοπής

Λύκεια → Γούβες, Επισκοπή, Μάλια, Μοχός, Χερσόνησος,

Δήμος Βιάννου

Νηπιαγωγείο → Άνω Βιάννο, Ψαρή Φοράδα, Άρβη, Έμπαρο, Καστρί

Δημοτικά → Άνω Βιάννος, Άρβη, Έμπαρος, Ψαρή Φοράδα, Αμιρά

Γυμνάσιο → Άνω Βιάννος (ολοήμερο)

Λύκειο → Άνω Βιάννος

Δήμος Μινώα Πεδιάδος

Νηπιαγωγείο → Αρκαλοχώρι (3), Δεμάτι, Αμουργελλές, Θράψανο, Καστέλλι

Δημοτικό → Αρκαλοχώρι (2), Σκινιά, Καστέλλι, Θράψανο,

Γυμνάσια → Αρκαλοχώρι, Καστέλλι, Θράψανο

«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου»

Λύκεια → Γενικό λύκειο Αρκαλοχωρίου, ΕΠΑ.Λ Αρκαλοχωρίου, Γενικό λύκειο Καστελλίου

→ Κέντρο δια βίου μάθησης

→ Σχολείο δεύτερης ευκαιρίας

Δήμος Γόρτυνας

(Πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση Ηρακλείου, Σχολικό Έτος 2017-2018

<http://dipe.ira.sch.gr>, <http://dide.ira.sch.gr>, Χάρτης Σχολικών Μονάδων, Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο <https://maps.sch.gr>)

Νηπιαγωγείο → Αγία Βαρβάρα (2), Άγιοι Δέκα, Ασήμι (2), Βάγιονας, Γέργερη, Γκαγκάλες, Μεγάλη Βρύση, Μητρόπολη, Σοκάρα, Στόλες, Τσιφούτ Καστελλίου

Δημοτικό → Αγία Βαρβάρα, Άγιος Θωμάς, Άγιος Κύριλλος, Άγιοι Δέκα, Ασήμι, Βάγιονας, Γέργερη, Γκαγκάλες, Κρότος, Μεγάλη Βρύση, Μητρόπολη, Σοκάρα, Στόλοι, Τσιφούτ Καστελλίου

Γυμνάσιο → Αγία Βαρβάρα, Ασήμι, Βαγιόνας, Άγιοι Δέκα, Γέργερη

Λύκειο → Αγία Βαρβάρα, Ασήμι, Άγιοι Δέκα

ΣΧΗΜΑ 14: ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ Π.Ε. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ – ΜΕ ΕΣΤΙΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Πηγή: Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ίδια επεξεργασία

Αναλύοντας τη χαρτογραφική απεικόνιση των υποδομών εκπαίδευσης στην Περιοχή Μελέτης, συμπεραίνεται ότι υπάρχει πληθώρα νηπιαγωγείων στις Δημοτικές Ενότητες και έπειτα τα γυμνάσια και τα λύκεια βρίσκονται σε σχετικά ίση αναλογία. Έλλειψη παρατηρείται στις υποδομές των δημοτικών σχολείων. Στις Δημοτικές Ενότητες και Κοινότητες που βρίσκονται σε μεγάλη χιλιομετρική απόσταση από εκπαιδευτικά ιδρύματα, είναι συχνό το φαινόμενο να μετακινούνται καθημερινά οι μαθητές μέσω μισθωμένων λεωφορείων στις κοντινότερες σχολικές υποδομές.

Αξιολογώντας την υπάρχουσα κατάσταση, οι Δημοτικές Ενότητες της Περιοχής Μελέτης μπορούν να εξυπηρετηθούν από τις υπάρχουσες υποδομές καθώς το οδικό δίκτυο χαρακτηρίζεται με καλή κατάσταση, αλλά ταυτόχρονα η αναβάθμιση των δομών και του στελεχωμένου προσωπικού είναι απαραίτητη.

Γενικά, όσον αφορά την υγεία αλλά και την εκπαίδευση οι υποδομές επαρκούν οριακά για την αυτόνομη υποστήριξη των δήμων και των δημοτικών ενοτήτων του. Στον τομέα της

υγείας στους περισσότερους δήμους υπάρχουν περιφερειακά ιατρεία ή κέντρα υγείας αλλά τόσο το προσωπικό όσο και οι πολλαπλές ελλείψεις των εργαστηρίων δε βοηθούν την κατάσταση. Αντιθέτως, παροτρύνουν τους κατοίκους την προσέλευση στα μεγαλύτερα νοσοκομεία του Ηρακλείου, στο ΠΑΓΝΗ και το Βενιζέλιο. Επιπροσθέτως, στον τομέα της εκπαίδευσης σε δήμους όπως η Χερσόνησος ή το Μαλεβίζι οι σχολικές εγκαταστάσεις είναι επαρκής σε σχέση με δήμους όπως η Βιάννος και ο Μινώα Πεδιάδος στους οποίους και στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση σημειώνονται πολλές ελλείψεις στις υλικοτεχνικές υποδομές, δεν υπάρχουν ασφαλείς χώροι για μαθητές και εκπαιδευτικούς είτε για μάθημα είτε για δραστηριότητες (αθλητικές, καλλιτεχνικές) αλλά ούτε και σύγχρονο εκπαιδευτικό υλικό. Επίσης, στην πλειονότητα των δήμων τα σχολεία, ειδικά τα δημοτικά, είναι απομακρυσμένα με αποτέλεσμα να μην μπορούν πολλά παιδιά να τα προσεγγίσουν εύκολα και να υπάρχει πρόβλημα στη μετακίνηση.

Μέσω των παραπάνω προκύπτει δομές υγείας και εκπαίδευσης υπάρχουν στη ζώνη 20- 30 λεπτών από το αστικό κέντρο, το ζήτημα είναι η αναβάθμισή τους ώστε να μπορούν να εξυπηρετήσουν ένα μεγάλο μέρος πληθυσμιακού δυναμικού. Καθίσταται, πλέον, απαραίτητο να βρεθούν κονδύλια μέσω προγραμμάτων και να πραγματοποιηθούν δράσεις που θα δώσουν μια εικόνα πιο πρακτική ώστε να γίνει ελκυστική και βιώσιμη.

8. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, γίνεται, αρχικά, κατανοητό ότι η αστικοποίηση και η αστική διάχυση είναι φαινόμενα τα οποία φέρουν πληθώρα δυσμενών συνθηκών σε κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Την τελευταία, κυρίως, δεκαετία ένα μεγάλο μέρος των αστών έχει κατανοήσει τις αρνητικές συνέπειες και τους κίνδυνους των φαινομένων αυτών και ψάχνει διαφυγή προς την περιαστική ζώνη των αστικών κέντρων και την ύπαιθρο χώρα.

Η ύπαιθρος διατηρεί την ταυτότητά της ανά τα χρόνια και χαρακτηρίζεται ως ένας τόπος ανθεκτικότητας και διαφυγής όπου οι άνθρωποι ξαναέρχονται σε επαφή με τη φύση και την αγνότητα του φυσικού περιβάλλοντος το οποίο και έχουν ανάγκη. Στους γρήγορους ρυθμούς της ζωής και στην πολυπραγμοσύνη που απαιτεί η καθημερινότητα η συμβολή του φυσικού περιβάλλοντος και της καλής ποιότητας ζωής είναι καθοριστική.

Τα τελευταία χρόνια, η ζωή στην ύπαιθρο δεν αποτελεί καταναγκαστική αλλά ελεύθερη επιλογή, καθώς έχει αποκτήσει πολυδιάστατο και πολυλειτουργικό χαρακτήρα και δε συγγέεται μόνο με την γεωργική διάσταση.

Με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη του είδους, εξελίσσονται και διαφοροποιούνται οι ανάγκες του, όπως η συχνότερη επαφή με τη φύση, η προστασία του περιβάλλοντος από την ανθρώπινη υπερεκμετάλλευση, αλλά και η στροφή προς τα ποιοτικά τρόφιμα. Παράλληλα, κάτι που μένει σταθερό ανά τα χρόνια είναι η οικονομική εξασφάλιση, η οποία έχει συνδεθεί λανθασμένα με τις ευκαιρίες απασχόλησης στα αστικά κέντρα. Η ύπαιθρος χώρα προσφέρει καλή ποιότητα ζωής αλλά και οικονομική εξασφάλιση μέσω των νέων και πρωτοπόρων επαγγελμάτων και δραστηριοτήτων που μπορεί κανείς να απασχοληθεί.

Ο υπερκείμενος σχεδιασμός, οι ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης καθώς και η καινοτομία των τελευταίων προγραμμάτων ανάπτυξης της υπαίθρου, φαίνεται να συμφωνούν και να συμβάλλουν ενεργά στην αλλαγή της περιόδου και στην αναγκαιότητα της ανάπτυξης και προώθησης της υπαίθρου, η οποία ίσως, αποτελεί τη λύση σε πολλά προβλήματα που χαρακτηρίζουν τη χώρα μας.

Σε περαιτέρω ανάλυση, η διπλωματική εργασία έχει εστιάσει στα ζητήματα ελκυστικότητας των απομακρυσμένων κοινοτήτων από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου της Π.Ε. Ηρακλείου, το οποίο αποτελεί το βασικό αστικό κέντρο και συγκεντρώνει τις περισσότερες υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις αλλά και τις περισσότερες ευκαιρίες για εργασία. Πιο

συγκεκριμένα, η έρευνα πραγματοποιήθηκε για μια περιοχή η οποία βρίσκεται σε ~~σε~~ μια ζώνη χρονο- απόστασης 20 – 30 λεπτών από το αστικό κέντρο του Ηρακλείου. Η περιαστική ζώνη των αστικών κέντρων θεωρείται ως η πρώτη ζώνη ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων και αναβάθμισης διότι είναι περισσότερο βατό από μόνιμους κατοίκους των αστικών πόλεων να μετακινηθούν σε μια κοντινή απόσταση από το κέντρο παρά να μεταναστεύσουν σε αρκετά απομακρυσμένες περιοχές. Ικανοποιώντας όχι μόνο την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που προσφέρει η ύπαιθρος κατά τη διαμονή σε αυτή, αλλά και τη διατήρηση της εργασίας τους στο αστικό κέντρο μέσω της χρήσης των εξυπηρετήσεων και υποδομών που διευκολύνουν αυτή τη διαμονή. Στη προαναφερθείσα ζώνη μετά τη μελέτη της υφιστάμενης κατάστασης και των υπάρχουσών υποδομών υγείας, εκπαίδευσης αλλά και την τάση αύξησης ή μείωσης των απασχολουμένων και των ανέργων, διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν προοπτικές μετεγκατάστασης μεγάλου μέρους πληθυσμιακού δυναμικού από τα αστικά κέντρα προς την περιαστική αυτή ζώνη. Στην εστιασμένη μελέτη Δημοτικών Ενοτήτων και Κοινοτήτων η εικόνα ήταν θετική προς την ύπαρξη των υποδομών, το οποίο αποτελεί ένα από τα βασικότερα κριτήρια για να παρθεί αυτή η απόφαση.

Όσον αφορά τις διακυμάνσεις στον τομέα των απασχολουμένων τα υπάρχοντα δεδομένα, συλλέχθηκαν από την τελευταία απογραφή της ΕΛ.ΣΤΑ.Τ. το 2011, και δείχνουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, όπως αύξηση απασχολουμένων σε Δ.Ε. που έχουν ανεπτυγμένο τον τουριστικό χαρακτήρα και τις υπηρεσίες και μείωση αυτών που έχουν ως επί το πλείστον αγροτικό χαρακτήρα. Παρόλα αυτά, το 2011 δε μπορεί να δώσει ακριβής εικόνα για την αλλαγή στη δυναμικότητα των απασχολουμένων ανά τομέα παραγωγής και ανά Δημοτική Ενότητα, καθότι η χρονολογία αυτή ήταν η απαρχή για την εμφάνιση του φαινομένου μετανάστευσης προς την ύπαιθρο ειδικά λόγω της κρίσης που αντιμετώπιζε η χώρα.

Παρόλα αυτά, οι προοπτικές υπάρχουν, καθώς η ύπαιθρος στηρίζεται και σε πολιτικές που βοηθούν στην ανάπτυξή της, και είναι σίγουρο ότι τα επόμενα χρόνια όλο και περισσότερο μέρος του πληθυσμιακού δυναμικού των αστικών κέντρων θα πάρει την απόφαση μετακίνησης προς την ύπαιθρο.

Σε αυτό το σημείο, θεώρησα σημαντικό να εντάξω και κάποιες προτάσεις οι οποίες μπορούν να ληφθούν υπόψη σε ένα σχέδιο δράσης για την μετακίνηση πληθυσμού προς την ύπαιθρο. Αρχικά, η ενσωμάτωση της καινοτομίας και της ανάπτυξης της τεχνολογίας στις πολιτικές παίζει σπουδαίο ρόλο. Ο κάτοικος της υπαίθρου δε θέλει να νιώθει ότι υστερεί σε τίποτα από τον κάτοικο του αστικού κέντρου. Η ύπαιθρος ενδείκνυται για ανάπτυξη σπουδαίων και

καινοτόμων έργων τα οποία θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη και εξέλιξη όλης της χώρας. Η ύπαρξη, επίσης, τελευταίας τεχνολογίας πρέπει να είναι κύριο το μέλημα των μελετητών της υπαίθρου και οφείλει να αποτελεί ένα από τα έργα αιχμής των προτάσεων των Δήμων για την περιοχή τους τόσο για την κάλυψη αναγκών σε εξυπηρετήσεις δημόσιες (τηλεκπαίδευση και τηλειατρική) όσο και ιδιωτικές (ηλεκτρονικό εμπόριο, ενημέρωση και ψυχαγωγία).

Μέσω της ύπαρξης καινοτόμων έργων και της τεχνολογίας καθίσταται ευκολότερο να εγκατασταθεί στην ύπαιθρο νέο πληθυσμιακό δυναμικό. Η ενασχόληση των νέων τόσο με αγροτικές δραστηριότητες όσο και με δραστηριότητες που υποστηρίζουν και παράγουν αγαθά και υπηρεσίες ποιοτικές αξιοποιώντας τη σύγχρονη γνώμη που επιτρέπουν οι σπουδές σε συνδυασμό με την κληρονομημένη γνώση της τοπικής κοινωνίας, αποτελεί μια από τις βασικές προκλήσεις μιας αγροτικής περιοχής.

Μια άλλη σημαντική ενέργεια, που μπορεί να βοηθήσει στη γνωστοποίηση των πλεονεκτημάτων και δυνατοτήτων της υπαίθρου είναι η εκπαίδευση. Τα σχολεία πρέπει να αφιερώνουν χρόνο μέσω των μαθημάτων τους ή ενός αποκλειστικού μαθήματος περνώντας στα παιδιά τη σπουδαιότητα της υπαίθρου, τα προτερήματά της, τι μπορεί να προσφέρει, τους σωστούς τρόπους διαχείρισής της καθώς μέσω προγραμματισμένων εκδρομών επίσκεψης στην ύπαιθρο, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με το περιβάλλον και τη φύση αλλά μπορούν να παρακολουθήσουν από κοντά εργαζομένους στην ώρα εργασίας και κατά την παραγωγική διαδικασία για να ανακαλύψουν διάφορα επαγγέλματα τα οποία μπορούν να ακολουθήσουν στο μέλλον.

Τέλος, είναι αρκετά θετική η ύπαρξη των Τοπικών Αναπτυξιακών που ασχολούνται με θέματα αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου, όπως και το Παρατηρητήριο της Υπαίθρου λειτουργεί λιγότερο από ένα χρόνο. *«Το Παρατηρητήριο Υπαίθρου Κρήτης (ΠΥΚ), ως σύγχρονο, ευέλικτο κι «επιστημονικό εργαλείο», έρχεται για να τεθεί στην υπηρεσία του συνόλου του «συστήματος της υπαίθρου» και να το στηρίζει, προκειμένου να είναι σε θέση να «μεταφράσει» τη σημερινή σύνθετη πραγματικότητα και να τη μετατρέψει σε «ποιοτικό αναπτυξιακό αφήγημα», με επίκεντρο μια νέα ελκυστικότητα της κρητικής υπαίθρου.*

Έρχεται επίσης για να εμπλουτίσει το «αναπτυξιακό οπλοστάσιο» που πρέπει να διαθέτει η Κρήτη, αφού δεν αρκεί μόνο η δύναμη της θέλησης ή της επιθυμίας, αλλά ούτε κι οι φαντασιακές ή ρητορικές αναφορές στην κρητική ύπαιθρο για να διασφαλίσουν από μόνες τους τη συνολική της αναζωογόνηση, στρατηγικές αγροτικής αναγέννησης ή ακόμη την

«Ζητήματα ελκυστικότητας στις απομακρυσμένες κοινότητες της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου»

αναδημιουργία σχέσεων και τομέων, επιδιώξεις που απαιτούν ολιστική οπτική και σχεδιασμούς.», (www.ruralcrete.gr, 2020)

9. Βιβλιογραφία

Επιστημονικά άρθρα – κείμενα

Αλεξάνδρου Ουΐλς, Μελέτη της εσωτερικής μετανάστευσης στις δυναμικές/ περιαστικές περιοχές της υπαίθρου: Η περίπτωση της Βόχας και του Νομού Κορινθίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, ΠΣΜ Ανάπτυξη και Διαχείριση του Ευρωπαϊκού Χώρου, Τμήμα Γεωγραφίας, 2010 (πρόσβαση 10/11/2019)

Ανθοπούλου Θεοδοσία, Πέτρου Μιχάλης, Όψεις της Κρίσης και της Επιστροφής στον Αγροτικό Χώρο: Η συζήτηση για την αγροτική ανθεκτικότητα, Αειχώρος, 2015 (πρόσβαση 10/11/2019)

Ανθοπούλου Θεοδοσία, Πέτρου Μιχάλης, Όψεις της κρίσης και της επιστροφής στον αγροτικό χώρο: Η συζήτηση για την αγροτική ανθεκτικότητα, Αειχώρος, 2015 (πρόσβαση 10/11/2019)

Γούσιος Δ. (επιστημονικός υπεύθυνος) Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων Τροόδους, 2019, (πρόσβαση 20/11/2019)

Γούσιος Δημήτρης, Φαρασλής Γιάννης, Γάκη Δήμητρα, Σημειώσεις του μαθήματος «Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου», 2016 (πρόσβαση 17/2/2020)

Ευστρατιάδου Φιλιά, Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού ως παράγοντας για την ανάπτυξη της υπαίθρου, Political Doubts, 2012

Ζαρόκωστα Ελένη, Κουτσούρης Αλέξανδρος, Δικτύωση και (βιώσιμη) ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού, Η περίπτωση του Δήμου Νότιας Κυνουρίας, 13^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, 2014

Ηροδότου Γιόλα, Εκπαιδευτικός Λειτουργός Γραφείου Επιτρόπου Περιβάλλοντος, Σπουδάζω Πράσινα, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (πρόσβαση 10/11/2019)

Μανιάτη Ανθία, Λοΐζου Ευστράτιος, Μάττας Κωνσταντίνος, Ο ρόλος του Αγροτικού Τομέα στην Παρούσα Κρίση, 13^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, 2014

Μαραβέγιας Ναπολέον, Δούκας Γιάννης, Ερευνητικό Κέντρο Οικονομική Πολιτικής Διακυβέρνησης και Ανάπτυξης, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης,

Τομέας Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005 (πρόσβαση 10/11/2019)

Μαρακού Άννα, Η Εγκατάλειψη της Μητρόπολης του 20ου Αιώνα και η Επιστροφή στην Ύπαιθρο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά, 2015 (πρόσβαση 10/11/2019)

Ματσιούλα Ελένη, Οι αντιλήψεις των καταναλωτών για τα συστήματα των επιχειρήσεων σχετικά με την ασφάλεια και την ποιότητα των τροφίμων, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων Αγροτικών Προϊόντων και Τροφίμων, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2017, (πρόσβαση 25/11/2019)

Μιχαήλογλου Αικατερίνη, Νικολακοπούλου Χριστίνα, Μελέτη αλληλεπίδρασης εξωαστικού χώρου με άμεση περιαστική ζώνη πόλεως Άρτας, 17ο Συνέδριο του Ελληνικού Τμήματος της Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Εταιρίας Περιφερειακής Επιστήμης (RSAI, ERSA), 2019 (πρόσβαση 10/11/2019)

Παλάτου-Πλεξίδα Χριστίνα, Παρτεμιάν Σέρκο, Ιακωβίδου Όλγα, Δημητριάδου Ελένη, Μία έρευνα αγοράς για τον αγροτικό τουρισμό σε περίοδο κρίσης: η περίπτωση των κατοίκων του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης, 13^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, 2014, (πρόσβαση 7/9/2019)

Παπαδόπουλος Απόστολος, Χαλκιάς Χρήστος, Αντιγόνη Φάκα, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Η επανεξέταση της Ελληνικής Ύπαιθρου Μέσα από Δυναμική Μεθοδολογική Προσέγγιση και την Αξιοποίηση των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών, 2008 (πρόσβαση 10/11/2019)

Πέτρου Μιχάλης, Προβληματισμοί περί επιστροφής στην ύπαιθρο εν μέσω αγροτικών κινητοποιήσεων, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), 2018 (πρόσβαση 10/11/2019)

Φωτόπουλος, Χ. και Κρυστάλλης, Α. Διαχρονική Εξέλιξη Συμπεριφοράς Καταναλωτή και Ποιοτικές Έρευνες Marketing, 2015, (πρόσβαση 20/11/2019)

Υπουργεία – μελέτες, έρευνες

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (Ορισμός Αγροτικής Ανάπτυξης), (πρόσβαση 10/11/2019)

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Αγρότης- Επιχειρηματίας, Αγροτουρισμός, (πρόσβαση 15/11/2019)

Υπουργείο Γεωργίας, Βιώσιμη Γεωργία σε μια Ανεπτυγμένη Ύπαιθρο, Ένα Όραμα Δεκαετίας για την Ελληνική Γεωργία και την Ύπαιθρο, 2003, (πρόσβαση 15/11/2019)

Υπουργείου Τουρισμού, Ειδικές μορφές Τουρισμού, Εναλλακτικός Τουρισμός, 2018 (πρόσβαση 15/11/2019)

Στρατηγικά και Επιχειρησιακά Σχέδια - Προγράμματα

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών- Αστερουσίων 2014-2019, Ενότητα 1 Στρατηγικός Σχεδιασμός, Τμήμα Προγραμματισμού και Αγροτικής Ανάπτυξης, 2015 (πρόσβαση πρόσβαση 4/10/2019)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Βιάννου 2015-2019, Ενότητα 1 Στρατηγικός Σχεδιασμός, Δήμος Βιάννου, 2015 (πρόσβαση 6/10/2019)

Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δήμου Μαλεβιζίου 2015-2019, Ενότητα Α Στρατηγικός Σχεδιασμός, Δήμος Μαλεβιζίου, 2015 (πρόσβαση 5/10/2019)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Μινώα Πεδιάδος 2015-2019, Δήμος Μινώα Πεδιάδος, Ενότητα 1 Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015 (πρόσβαση 4/10/2019)

Πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Φαιστού 2014-2020, Ενότητα Α: Στρατηγικό Σχέδιο Δήμου Φαιστού, Δήμος Φαιστού 2017 (πρόσβαση 5/10/2019)

Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Περιφέρειας Κρήτης (Αριθ. 42284/13.10.2017), (πρόσβαση 8/2/2020)

Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος Δήμου Χερσονήσου 2015-2019, Α Φάση Στρατηγικός Σχεδιασμός, Δήμος Χερσονήσου, 2016 (πρόσβαση 4/10/2019)

Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα CLLD- Leader 2014 – 2020, (πρόσβαση 25/1/2020)

Διαδικτυακοί Τόποι

<https://agrotomi.gr>, (πρόσβαση 14/10/2019)

<https://ead.gr/smart-eco-social-villages>, (πρόσβαση 14/10/2019)

www.neuropublic.gr, (πρόσβαση 17/10/2019)

<http://www.pilotproject-smartvillages.eu>, (πρόσβαση 14/10/2019)

<https://www.yraithros.gr>, (πρόσβαση 3/9/2019)

<http://dipe.ira.sch.gr>, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Ηρακλείου, Σχολικό Έτος 2017-2018
(πρόσβαση 6/10/2019)

<http://dide.ira.sch.gr>, Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Ηρακλείου, Σχολικό Έτος 2017-2018
(πρόσβαση 6/10/2019)

<https://maps.sch.gr>, Χάρτης Σχολικών Μονάδων, Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο (πρόσβαση
7/10/2019)

www.edujob.gr, (πρόσβαση 10/11/2019)

<https://www.cretapost.gr>, 2019 (πρόσβαση 29/7/2019)

<https://ec.europa.eu>, (πρόσβαση 29/7/2019)

www.anher.gr, (πρόσβαση 25/1/2020)

www.civilprotection.gr, (πρόσβαση 2/2/2020)

www.contracts.gr, (πρόσβαση 2/2/2020)

www.ruralcrete.gr, (πρόσβαση 19/2/2020)